

26

Barcelona Societat

Revista de coneixement i anàlisi social

COVID-19: Situat el debat, situat l'emergència

Tribuna

Tindran futur els nostres serveis socials després de la pandèmia de la Covid-19?

Opinió i anàlisi

Per una renda bàsica universal i incondicional més enllà de la situació actual: una proposta per a un món que s'acaba

El sensellarisme s'agreuja amb la Covid-19. Mesures

d'emergència i perspectives de futur

La infància: del marge al confinament

El moviment en defensa del dret a l'habitatge enmig de la crisi

Sistema sanitari. Heroisme en precari

Desigualtats socials i Covid-19 a Barcelona

Analitzar l'avui per repensar el demà de l'ocupació post-Covid-19

Les esclotxes socials de l'aprenentatge en temps de confinament

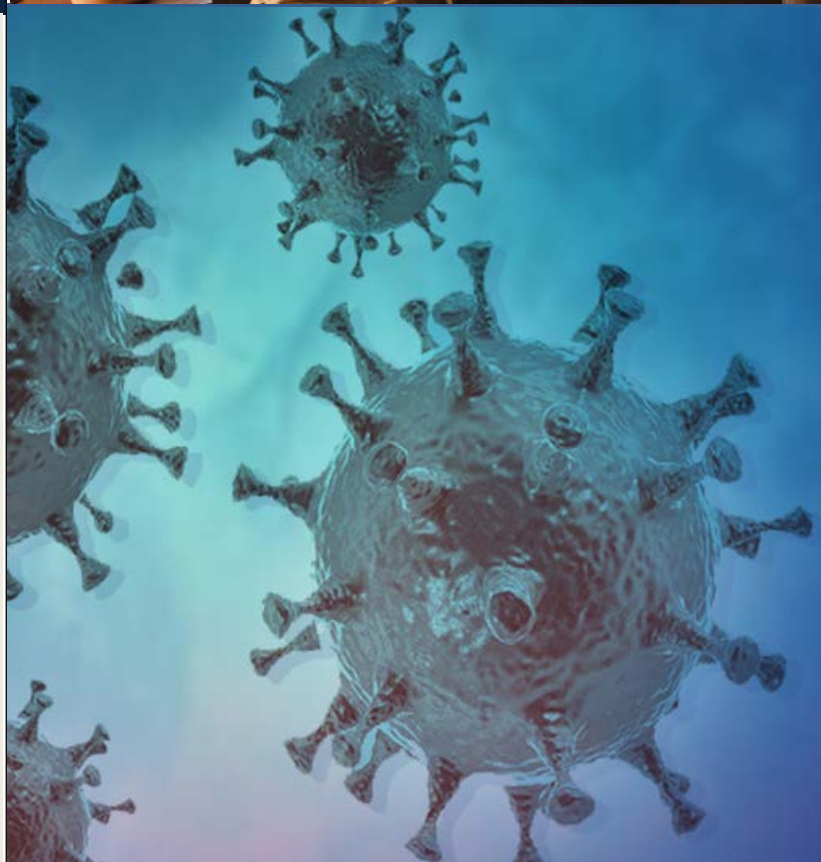
Treballant plegats per la salut mental en la Covid-19

La soledat en temps de pandèmia

Solidaritat i democràcia en temps de la Covid-19

La crisi del coronavirus en clau de gènere

Compartir el dolor

Sumari

- 4 Presentació**
- 6 Editorial**
Bru Laín i Albert Sales
- 9 Tribuna**
- 10 Tindran futur els nostres serveis socials després de la pandèmia de la Covid-19?
Fernando Fantova
- 16 Opinió i anàlisi**
- 17 Una renda bàsica per més enllà d'un món que s'acaba. **Núria Alabao, Bru Laín i Daniel Raventós**
- 23 Sensellarisme i pobresa en temps de confinament. Mesures d'emergència i perspectives de futur. **Albert Sales**
- 28 La infància: del marge al confinament. **Eloi Mayordomo**
- 35 El moviment en defensa del dret a l'habitatge enmig de la crisi. **Marta Ill-Raga, Jordi González Guzmán i Irene Sabaté Muriel**
- 41 Sistema sanitari. Heroisme en precari. **Carlos Hugo Preciado Domènech**
- 46 Desigualtats socials i Covid-19 a Barcelona. **Marc Marí-Dell'Olmo, Mercè Gotsens, M. Isabel Pasarín, Patricia García, Cristina Rius, Maica Rodríguez-Sanz, Lucía Artazcoz i Carme Borrell**
- 53 Analitzar l'avui per repensar el demà de l'ocupació post-Covid-19. **Rafael Borràs Ensenyat**
- 59 Les esclotxes socials de l'aprenentatge en temps de confinament. **Sheila González i Xavier Bonal**
- 66 Treballant plegats per la salut mental en la Covid-19. **Víctor Pérez Sola i l'equip d'one2one_mar**
- 71 La soledat en temps de pandèmia. **Sandra Escapa**
- 76 Solidaritat i democràcia en temps de la Covid-19. **Ismael Blanco**
- 81 La crisi del coronavirus en clau de gènere. **Lourdes Benería**
- 85 Compartir el dolor. **Les dones de Tamaia, Viure sense Violència i SCCL**

3 | Barcelona Societat

Revista de coneixement i anàlisi social

Núm. 26 - abril 2020

Consell editorial

Laura Pérez, quarta tinença d'alcaldia de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI
Marga Mari-Klose, regidora d'Infància, Joventut, Persones Grans i Diversitat Funcional
Lucía Martín, regidora d'Habitatge i Rehabilitació
Marc Serra, regidor de Drets de Ciutadania i Immigració
Gemma Tarafa, regidora de Salut, Envel·liment i Cures
Sonia Fuertes, comissionada d'Acció Social
María Truñó, comissionada d'Educació

Direcció acadèmica

Bru Laín i Albert Sales

Redacció i coordinació

Pep Gómez i Txus Molar, Departament de Recerca i Coneixement

Consell de redacció

Eva Alfama, Quarta tinença d'alcaldia de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI
Jaume Blasco, Institut Municipal d'Educació
Pablo Castaño, Quarta tinença d'alcaldia de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI
Dolors Cotrina, Oficina Municipal de Dades
Marta Fabà, Institut Municipal de Serveis Socials
Pep Gómez, Departament de Recerca i Coneixement
Bru Laín, Universitat de Barcelona
Davide Malmusi, Direcció de Serveis de Salut
Sergi Morera, Institut Municipal de Persones amb Discapacitat
Laia Pineda, Institut d'Infància i Adolescència
Maika Rodríguez, Agència de Salut Pública
Homera Rosetti, Departament de Comunicació
Natàlia Rosetti, Quarta tinença d'alcaldia de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI
Albert Sales, Institut Estudis Regionals i Metropolitans
Vanessa Valiño, Regidoria d'Habitatge

Assessorament lingüístic

Linguaserve IS, SA

Disseny original

Croma Studio

Maqueta

Txus Molar, Departament de Recerca i Coneixement

Fotografia

Les imatges han estat cedides pels autors dels articles

Edició

Observatori Social de Barcelona
Departament de Recerca i Coneixement
Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI
Ajuntament de Barcelona
València, 344 - Barcelona
Telèfon: 934132669

ISSN: 1133-635

Dipòsit legal: B-21.686-1993

©Ajuntament de Barcelona
Barcelona Societat té una periodicitat semestral.
Es permet reproduir les dades i la informació provinents de fonts municipals si se'n cita la procedència. Els articles inclosos en aquesta publicació són responsabilitat exclusiva dels seus autors.

Presentació

Gemma Tarafa

Regidora de Salut, Envel·liment i Cures
Ajuntament de Barcelona

La crisi sanitària ja ha esdevingut una crisi econòmica i social, que previsiblement es prolongarà durant molts mesos. Per això, una vegada que l'epidèmia estigui controlada, la prioritat de totes les administracions ha de ser fer front a aquesta situació d'aturada econòmica i patiment social. Hem de reaccionar a aquesta crisi de manera contrària a com vam reaccionar a la del 2008. En aquell moment, la prioritat dels governs va ser rescatar els bancs, al preu d'unes retallades que van colpejar durament el nostre sistema de benestar, la qual cosa va agreujar la situació de les persones més vulnerables de la nostra societat.

Totes les administracions hem de fer tots els esforços possibles per protegir les persones que més estan patint l'aturada sobtada de l'activitat econòmica com a conseqüència de la pandèmia i de la crisi econòmica i social que aquesta comporta. Treballadores i treballadors precaris, petits autònoms i milers de persones que vivien de l'economia informal han de ser la nostra prioritat. El confinament ha colpejat més fort els que menys tenien, i, sobretot, *les* que menys tenien. Com tots els grans fenòmens socials, la crisi de la Covid-19 té un impacte més fort en les dones. És per això que la nostra resposta també ha de ser feminista.

La crisi econòmica i social provocada per la Covid-19 ens ha confinat a casa, sovint en pisos massa petits, ha deixat sense feina molts milers de persones i ens ha trencat els

plans de vida a molts i moltes de nosaltres. Però, com totes les crisis, aquesta difícil situació que estem patint també ens proveeix d'alguns ensenyaments. Aquesta crisi ens ha recordat la importància de feines poc valorades. Les dones que cuiden les persones grans, les caixeres i altres treballadors dels supermercats, el personal sanitari, els treballadors i les treballadores de l'agricultura i de

l'alimentació, etc. Són aquests col·lectius, tan poc visibles en temps normals, els que han mantingut funcionant la societat, els que sostenen la vida. Quan passi la crisi sanitària, aquests i molts altres treballadors n'hauran de sortir reforçats. Els aplaudiments als balcons s'han de traduir en més drets laborals i en mecanismes de renda que garanteixin una vida digna a tothom, independentment de la situació laboral, en polítiques d'habitatge valentes i uns serveis públics reforçats.

Aquesta crisi també ens ha recordat la importància de les cures. Amb la generalització obligatòria del teletreball, el mur entre l'espai públic i l'espai privat s'ha difuminat. Les reunions telemàtiques s'omplen de nens i nenes que busquen l'atenció dels seus pares i mares. Homes que fins ara veien la cura dels infants i altres persones com una tasca allunyada, es veuen obligats a replantejar-se el seu rol. No podem perdre aquest ensenyament. Després de la Covid-19, les cures s'han de situar en el centre, amb

5 | Barcelona Societat

polítiques que promoguin un repartiment més just d'aquestes tasques cabdals i una millora radical de les condicions laborals i de vida de les cuidadores professionals, dones en la seva gran majoria i en molts casos migrants en situació administrativa irregular. Hem de reclamar tots els drets per a les dones que estan cuidant en unes condicions duríssimes.

La crisi ens ensenya moltes coses i també obre el camí a transformacions que ja eren necessàries abans. L'enfonsament econòmic ens obliga a repensar la nostra economia, fins ara més preocupada per la multiplicació de la riquesa d'uns pocs que per satisfer les necessitats de totes les persones. Haurem de construir una economia més justa i realment sostenible, que respecti els límits naturals i no deixi ningú enrere. També haurem de repensar les nostres ciutats, posant al centre la necessitat de garantir la cura de les persones que ho necessiten amb un nou model social, on les xarxes veïnals i comunitàries hauran de tenir un paper clau.

Editorial

Bru Laín i Albert Sales

La crisi econòmica i social oberta arran de la pandèmia de la Covid-19 no té precedents. Malauradament, plou sobre mullat i aquells col·lectius que ja van sortir més colpejats per la crisi econòmica i financera del 2008 tornaran a ser les primeres víctimes d'aquesta nova crisi. Però no només ells. Aquesta vegada, capes molt més àmplies de la població es veuran afectades per les conseqüències d'una crisi multidimensional que els principals organismes polítics nacionals i europeus semblen no voler afrontar amb la profunditat i la valentia que les nostres poblacions necessiten i que comencen a reclamar.

Els estalvis privats de les llars s'estan esgotant si no ho han fet ja, la gent que sobrevivia gràcies a activitats no declarades en l'economia submergida ja no disposen d'uns ingressos complementaris tan precaris com necessaris, la supervivència del petit comerç està seriosament amenaçada, moltes petites i mitjanes empreses han o hauran d'abaixar la persiana aviat, les grans empreses han decretat milers d'ERTOs i no sabem quan i fins a quin punt recuperaran la seva feina els milions de persones que s'han quedat a l'atur. Mentrestant, la població més rica està acumulant més beneficis i més actius que mai. Quan puguem tornar a sortir al carrer de manera permanent, la societat i l'economia que coneixíem no seran les mateixes i, malauradament, seran pitjors i més injustes del que voldríem imaginar. La solució no pot ser, de nou, l'augment insultant de les desigualtats i la progressiva erosió de les condicions de vida de la majoria de la població. La sortida no pot ser tornar a carregar sobre les espatlles de l'ecosistema, de les dones, de les poblacions migrades, dels i les joves i dels i les precàries, les conseqüències d'una crisi sobrevinguda en la qual no hi tenen cap responsabilitat.

D'aquesta manera, més enllà de l'impacte sobre la salut pública i de les irreparables pèrdues en vides humanes, és més necessari que mai situar el debat; situar l'emergència. Aquest número de la revista *Barcelona Societat* vol abordar aquesta situació dramàtica i vol, així mateix, fer-se ressò de les anàlisis i de les propostes que s'estan plantejant des de diferents àmbits i perspectives. Davant l'actual emergència què està passant, què cal fer?

És en aquest sentit que presentem un recull d'autors i autores que ens ajudaran a abordar aquestes dues preguntes des de diferents punts de vista. Per exemple, ens preguntem què passa i què passarà amb els serveis socials. Uns serveis fonamentals que ja coixejaven abans requereixen ara noves mirades i noves propostes que en garanteixin la seva pròpia supervivència i la seva capacitat d'assistir les poblacions més vulnerables. També volem debatre fins a quin punt els programes de prestacions econòmiques condicionades que coneixíem fins ara tindran la capacitat de fer front a la situació de desigualtat i de pobresa que s'obre ara o si, per contra, no és millor pensar en mecanismes que, com la renda bàsica, podrien garantir les necessitats econòmiques del conjunt de la població de manera incondicional. Us convidem també a posar la mirada sobre el fenomen del sensellarisme que, tot i no ser nou, sembla que es cronificarà i s'acarnissarà en noves poblacions. Reflexionem igualment sobre la situació d'una de les poblacions més vulnerables: els infants. El suport a les famílies i als nens i nenes s'ha de situar en el centre el debat i caldrà que articulem noves i millors polítiques públiques capaces de respondre a la seva situació d'extrema vulnerabilitat. Així mateix, no volem oblidar-nos d'un dels aspectes més dramàtics de l'actual crisi que, malauradament, ja era característic de la nostra ciutat i del nostre país: la crisi habitacional. El dret a l'habitatge s'ha d'encarar, ara més que mai, com a

obligació ineludible per part de les diferents administracions públiques. D'altra banda, posem també la mirada sobre la situació del sistema públic de sanitat. Ara aplaudim els metges, les metgesses i el personal sanitari com si fossin herois i heroïnes davant la pandèmia, però què en queda, del nostre sistema de salut, després d'anys de retallades pressupostàries i de personal? Vinculat a la salut, abordem també l'abast social de la pandèmia a la ciutat de Barcelona, barri a barri, segmentant per gèneres i per renda per tal de copsar amb dades i rigor quina és la diferent afectació de la malaltia a la nostra ciutat. L'ocupació, els mercats de treball, els d'ara i els de demà, ocupen també una part important de la reflexió d'aquest monogràfic. Vinculat a la qüestió de la infància, ens preguntem també com estan passant el confinament els nens i les nenes de la nostra ciutat i, en particular, com està afectant aquesta situació a la "bretxa educativa" i a la complexa tasca de l'aprenentatge des de casa. La salut mental es presenta com un debat fonamental aquests dies, i ens preguntem, per una banda, com està responent la ciutadania a gairebé dos mesos de confinament i de quines eines disposa per cuidar el seu benestar emocional i psicològic i, per l'altra banda, quines són les afectacions sobre el sentiment i la sensació de soledat dels diversos grups socials. De la mateixa manera, ens preguntem sobre un dels fenòmens més característics de les societats actuals: la soledat no desitjada. La solidaritat i les xarxes de suport mutu són també qüestions de les quals s'està parlant molt aquests dies i que cal posar en valor. Les xarxes, els sentiments i les pràctiques de col·laboració entre la ciutadania tenen un paper fonamental per "parar el cop" i, sens dubte, guarden una important relació amb el sistema polític i amb l'estat actual dels sistemes democràtics i amb el seu futur. Finalment, una temàtica que no podem deixar passar i que abordem en els dos darrers articles: la situació de les dones i les perspectives

8 | Barcelona Societat

feministes sobre aquesta situació de confinament i del context que vindrà. Sens dubte, les solucions i la sortida de la crisi haurà de tenir enfocament i mirada de dona.

Ningú no s'esperava el que ha passat, sens dubte. Però sí que disposem de la informació, del coneixement i de l'experiència necessària per fer-nos una idea de què pot passar a partir d'ara i poder fer algunes prediccions, per més provisionals que siguin. Aquest número de la revista *Barcelona Societat*, produït en plena crisi d'emergència però preparat amb l'esforç, les ganes i la col·laboració d'un bon grapat de gent, pretén contribuir a pensar i fonamentar de manera col·lectiva i compartida noves eines i estratègies per fer front a la situació del confinament però, sobretot, per pensar com ens en sortirem el dia de demà. Els reptes són immensos, però l'energia i el compromís de moltes i molts, també. Per tant: situem el debat per situar l'emergència. Bona lectura i, sobretot, molts ànims.

Tribuna

Tindran futur els nostres serveis socials després de la pandèmia de la Covid-19?

Fernando Fantova

Consultor social

fernando@fantova.net, fernando@fantova.net,
[@FantovaFernando](https://www.instagram.com/FantovaFernando)

L'article mira d'identificar els trets generals principals de les conseqüències de la situació d'emergència a causa de la pandèmia de la Covid-19 en els serveis socials i de les reaccions que s'han observat en aquests serveis. Partint d'aquesta base, s'analitzen algunes amenaces de destrucció i oportunitats de reinvençió per als serveis socials que sorgeixen en aquest context.

Al nostre país s'entén que els serveis socials són un tipus de serveis sobre els quals escriuen diverses comunitats disciplinàries de coneixement: la del treball social, l'educació social o la psicologia de la intervenció social de manera singular. Aquest tipus de serveis estan regulats, fonamentalment, mitjançant la normativa de les comunitats autònomes que estructura sistemes públics de serveis socials (i el sector d'activitat en general). Els serveis socials són objecte d'estudi i propostes, també des del dret, l'economia o la ciència política. Per això, s'intentarà dur a terme un abordatge interdisciplinari.

Com està afectant la pandèmia de la Covid-19 als serveis socials? Com s'estan comportant els nostres serveis socials en aquesta situació?

A partir de la informació disponible en els mitjans de comunicació, les xarxes socials i el testimoni directe de diversos agents, es pot començar dient que els serveis socials no han reaccionat, en termes generals, com a sector o sistema, i s'ha evidenciat amb claredat la seva desarticulació i fragmentació. Els serveis socials d'atenció primària de responsabilitat municipal de cada ajuntament han actuat de manera diferent, cada organització solidària o privada participant en els sistemes públics de serveis socials ha fet el que li ha semblat i ha pogut, cada diputació o govern autonòmic amb responsabilitats en matèria de serveis socials ha

funcionat com ha entès que havia de fer-ho i així successivament.

En segon lloc, en general, els nostres serveis socials s'han concentrat fonamentalment en l'atenció a molt poques persones: les que estan ingressades en els seus serveis residencials i les que estan excloses de manera més radical per la societat (com ara les persones sense llar), que s'entenen com un públic objectiu dels serveis socials. Com a primera valoració d'urgència es pot dir que la nostra funció amb ambdós perfils de població ha tingut deficiències notables i que, en ambdós casos, en més d'una ocasió, els serveis socials s'han hagut de veure complementats, dirigits o reemplaçats de manera imprevista i sorprenent per altres serveis, com els de seguretat o sanitaris. En aquest article no s'introdueix una valoració sobre l'esforç o la funció de les persones amb responsabilitats polítiques, directives, tècniques, administratives o operatives en els serveis socials, sinó sobre els seus resultats agregats en el context donat, així com una constatació sobre percepcions al voltant dels serveis socials des de l'entorn i sobre actuacions conseqüents.

Pel que fa als serveis socials residencials, en molts casos s'ha posat de manifest la seva limitada resiliència col·lectiva i la seva desconexió amb els seus pretesos entorns familiars i comunitaris i, en aquests, amb altres modalitats de servei. D'altra banda, els dispositius assistencials de caràcter residencial existents o que s'han habilitat durant la crisi segurament han aconseguit mantenir confinades les persones a costa d'importantes afectacions en moltes de les seves dimensions de qualitat de vida i mitjançant procediments més aviat administratius o de control amb escàs contingut d'intervenció social.

A part d'això, pel que fa a l'atenció a l'exclusió social, s'ha verificat un cop més la impossibilitat estructural de posicionar-nos eficaçment com a última xarxa que aspiri a oferir qualsevol tipus de resposta (alimentació, allotjament o d'altres) per a qui no l'hagi pogut obtenir per altres mitjans. Per bé que va poder ser un posicionament relativament funcional en situacions i estructures socials d'un altre temps, segurament és cada vegada més irresponsable, ineficient i perillós per a la societat i els serveis socials mantenir la ficció que podem ser aquesta última xarxa general.

En tercer lloc, els serveis socials han tingut una escassa rellevància per a la major part de la població. La nostra pretesa universalitat no sembla que s'hagi manifestat en aquesta crisi. Els serveis socials d'atenció diürna, ambulatòria o de medi obert han paralitzat, en general, la seva activitat habitual i els domiciliaris han vist reduïda la seva actuació, amb dificultats notables per compensar la disminució d'aquestes intervencions presencials mitjançant les de caràcter telemàtic (compensació encomiable i meritòria en els casos en els quals s'ha fet, no sabem quants i amb quins suports). D'altra banda, tret d'excepcions, no sembla que professionals dels serveis socials hagin tingut a veure amb les nombroses iniciatives comunitàries d'ajuda, cura, acompanyament i suport veïnal que han sorgit. Suposadament som sistemes universals territorialitzats que ens encarreguem de la prevenció i abordatge de determinades situacions de qualsevol persona, però, en aquesta crisi, fins i tot quan hem pogut i volgut exercir aquesta responsabilitat, ens hem trobat amb una gran manca d'informació, tecnologia i connexió poblacional.

I el futur?

Hi ha, possiblement, dos trets o característiques dels nostres serveis socials que s'han posat i s'estan posant de manifest en aquesta situació i que fan pensar que puguin tenir futur: el fet que estan vinculats amb necessitats reals i importants de les persones i el compromís eficaç de moltes persones que treballen en aquests serveis. Els serveis socials, que ni tan sols eren esmentats en un decret d'estat d'alarma que arribava a parlar, per posar dos exemples, de les perruqueries o l'alimentació d'animals, s'han convertit en una de les preocupacions principals, fonamentalment per les infeccions i morts esdevingudes en serveis socials de caràcter residencial, principalment entre les persones grans. D'altra banda, en aquests serveis residencials i en el conjunt dels serveis socials, hem vist moltes persones treballant de manera esforçada i eficaç i salvant vides. Moltes treballadores i treballadors dels serveis socials, segurament la majoria, han treballat i continuen treballant amb intensitat, coneixement, compromís i intel·ligència, demostrant entrega, empatia, professionalitat i vinculació amb moltes persones i entorns en què la pandèmia i l'emergència s'han i s'estan acarnissant. I freqüentment ho han fet i ho continuen fent amb protecció i reconeixement insuficients.

Tanmateix, es pot suposar que una sotragada social global com la que estem vivint pot canviar de manera important els escenaris futurs en els quals s'hagin de prendre les decisions polítiques i en què es formin les preferències de la ciutadania, també a l'hora d'elegir les persones que hagin d'adoptar aquestes decisions polítiques. En aquests nous contextos que s'obriran, no sembla creïble que les decisions de la ciutadania i les persones amb responsabilitats polítiques facin possible enfortir simultàniament tots els mecanismes, dispositius i

estructures de què disposem ara. Es pot suposar que hi haurà sectors d'activitat, polítiques públiques o activitats professionals que seran preferits i altres que seran preterits.

No sembla difícil imaginar, llavors, un escenari en el qual l'actual configuració dels serveis socials pugui veure's sotmesa a tensions procedents de tendències i propostes, per exemple, perquè una part dels serveis socials de caràcter residencial i fins i tot diürn o domiciliari (especialment per a persones grans) es doti de més contingut prestacional sanitari i s'integri d'una o altra manera en el sistema de salut. De la mateixa manera, en l'altre extrem del cicle vital, en la batalla pràcticament perduda per part dels serveis socials (perduda, bàsicament, per incompareixença) en les cures en els primers anys de vida, es pot imaginar que es pugui agregar, per exemple, que el sistema educatiu (després de l'experiència de mesos d'intentar educar sense escoles, enteses com a instal·lacions) pugui pretendre integrar en major grau tasques d'acompanyament en la infància i adolescència que ara estan fragmentades entre el sistema educatiu, el de serveis socials i altres (com els de lleure, joventut o acció comunitària).

El fet que es puguin produir aquestes i altres pèrdues de perímetre d'acció en matèria de cures, suports i intervencions de caràcter relacional es podria donar pel fet que, normalment, els serveis esmentats els presten organitzacions solidàries o privades en règim de contracte, concert, conveni o subvenció i mitjançant relacions febles amb les estructures públiques, que són fàcilment reemplaçables per relacions d'aquestes entitats amb altres estructures públiques d'un altre ram, ja sigui l'educatiu, el sanitari o un altre. D'altra banda, els col·lectius professionals, molt possiblement, es fixarien

més en quines professionals són contractades que en quin és el departament que les contracta. No és impensable, en tot cas, que alguns dels obstacles que anteriorment dificultaven aquest tipus de trànsits intersectorials desapareguin o disminueixin en el nou context.

D'altra banda, de la mateixa manera que hi pot haver interessos i estratègies per part d'altres sectors o sistemes per integrar part de l'activitat de servei que ara correspon als serveis socials, és possible que, en altres casos, s'accentuï fortament la tendència contrària: la d'endossar als serveis socials assumptes o casos no desitjats per altres sistemes o sectors. Així, segurament, els sistemes d'ocupació, Seguretat Social, habitatge o hisenda mantindran, enfortiran i ampliaran prestacions i mecanismes d'aportació de diners per a diverses necessitats (o d'exoneració, reducció o moratòria de pagaments), però és difícil imaginar que, a curt termini, disminueixi la seva propensió (deliberada o no deliberada, explícita o implícita) a deixar una parcel·la d'aquestes mateixes necessitats que diuen i intenten cobrir per a aquesta "última xarxa" que els nostres serveis socials mai no han deixat de ser.

En aquest context, les estructures públiques de serveis socials que, com es veia més amunt, no tenen per si mateixes a penes la capacitat de dur a terme els anteriorment esmentats suports, cures o intervencions que majoritàriament encomanen a organitzacions solidàries o privades, encara menys poden satisfer necessitats que clarament corresponen a altres sectors d'activitat com ara l'alimentació, el vestit, l'allotjament, el subministrament d'energia o la telefonia. Si el que fan en aquest moment és bàsicament racionar diners, vals o bons per a l'accés a aquests recursos o serveis, sense gairebé marge per a la intervenció social, no sembla probable que

en el nou context aquest marge millori. D'altra banda, la magnitud i intensitat de la demanda d'aquest tipus que està arribant i arribarà als nostres fràgils i ja castigats serveis socials ens augura més encallament, més tensió i més insatisfacció per a totes les parts.

Sembla previsible, llavors, que s'accentuï la trampa paradoxal en la qual es troben moltes treballadores i treballadors públics dels serveis socials. En major o menor grau saben que no estan fent el treball professional d'intervenció social per al qual es van formar i, possiblement, en la nova situació seran encara més conscients de les escasses perspectives que aquesta realitat canviï. Tanmateix, d'altra banda, en el fons no veuen gens clar que, en absència d'aquestes tasques de control administratiu per a i després de pagaments a persones o organitzacions que realitzen, conservessin el seu lloc de treball. El gruix del personal públic format per a la intervenció social desenvolupa tasques de gestió (bé perquè ha externalitzat les activitats d'intervenció o bé perquè els procediments administratius han substituït activitats d'intervenció en la seva tasca quotidiana) i no veu un camí mínimament clar i creïble per conservar la feina i, alhora, poder arribar a fer intervenció social.

Tot i això, a mitjà termini, no sembla sostenible una situació en la qual personal graduat en carreres relacionades amb la intervenció social i amb deficientes sistemes d'informació i eines informàtiques es continui ocupant d'assignar i controlar la destinació de recursos econòmics en funció de necessitats o circumstàncies econòmiques de les persones (fet que no sembla tenir relació ni presentar sinergies amb les seves competències professionals per al diagnòstic i, en general, la intervenció social). Sembla molt probable que la situació laboral i econòmica que s'acosta i les oportunitats que ofereixen

les tecnologies digitals facin cada vegada més preferibles les estructures més abraçadores i eficients (com les de la Seguretat Social, les hisendes o els bancs) per a aquesta tasca. Possiblement, el canvi tecnològic i social ens anirà traient de la part que ens corresponia en l'assignació de diners per a diverses necessitats de subsistència, amb independència que això ens sembli bé o malament.

Es visualitza, per tant, un possible enxiquiment d'espais en els quals l'àmbit dels que ara considerem i denominem com a serveis socials (dels quals estem comprovant ara la seva heterogeneïtat i falta de vertebració) perden terreny i va resultant cada vegada menys realista el relat segons el qual s'anaven a configurar com el quart pilar de l'estat del benestar. En general, els nostres sistemes públics de serveis socials han demostrat no merèixer aquest nom, però segurament la nostra societat no actuaria de manera intel·ligent deixant-los desmembrar-se, debilitar-se i enquistar-se. La pregunta llavors és la següent: són possibles altres serveis socials? Per respondre, abans caldria preguntar-se si els serveis socials tindrien sentit o, més aviat, quins serveis socials tindrien sentit?

A curt termini, segurament ens la juguem en un maneig raonablement eficient de les dues grans hemorràgies per les quals podem dessagnar-nos: les que tenen a veure amb l'atenció residencial a persones grans en situació de dependència funcional i l'assignació, com a última xarxa, de recursos d'emergència per a la subsistència o supervivència de persones en situació de greu exclusió social (o general). Tanmateix, necessitem un projecte a mitjà termini, una visió de futur per al desconfinament dels serveis socials per possibilitar que els nostres serveis socials puguin sortir del racó en què es troben i de l'arraconament més gran que aquesta situació amenaça de provocar-los.

Es pot aventurar que en aquest mitjà termini (que s'està construint ja) potser tindrien sentit uns serveis socials que es presentessin com a aliats creïbles d'aquestes famílies, unitats de convivència, veïnats i comunitats en els quals tanta responsabilitat s'ha dipositat en la gestió d'aquesta emergència. Cert és que, com s'ha dit més d'una vegada, per confinar-se calia un habitatge. És cert, però per confinar-se en un habitatge tampoc no és suficient disposar d'aquest habitatge, ja que en grau major o menor totes les persones som interdependents en la nostra vida quotidiana i en les nostres activitats de la vida diària en l'entorn domiciliari i comunitari. Totes les nenes, nens i adolescents que el sistema educatiu ha enviat a casa seva han necessitat l'atenció de persones adultes vinculades amb elles per relacions primàries. I a no poques persones adultes i, especialment, grans ens ha passat i ens continuarà passant cada vegada més el mateix.

Els serveis socials fa temps que desenvolupem pràctiques i coneixements que ens poden fer creïbles com a proveïdors de cures, suports i intervencions dirigides a protegir i promoure, cuidar i complementar les capacitats individuals i comunitàries per a la vida autònoma i interdependent als domicilis i veïnats. Estem en disposició de reinventar aquests serveis residencials que s'han revelat com a indispensables però inadequats, i de reforçar i renovar altres modalitats de servei de medi obert, domiciliàries, telemàtiques, diürnes o ambulatòries, necessàries per a molts moments i circumstàncies del cicle vital de les persones.

Aquestes xarxes familiars i comunitàries de persones amb característiques, capacitats i situacions diverses que estan sent capaces de sostenir tanta vida en aquesta pandèmia, potser no estaran aquí en la següent. Necessitem poder

crear, enfortir, articular i dinamitzar una gamma de programes que ompli de contingut universal tot el forat negre que avui tenim entre la llar individual o familiar autosuficient i la residència col·lectiva en ús. I aquesta és una tasca intersectorial en la qual som imprescindibles, ara com ara, les professionals dels serveis socials.

Potser aquesta pandèmia ens està regalant algunes pistes per a la nostra reinvençió o per a la construcció d'uns nous serveis socials, una barreja de velles i noves idees i eines que potser comencem a distingir amb una mica de claredat en el remolí en el qual estem immerses. Com que el que siguem alguna cosa haurà de tenir a veure amb els nostres cossos limitats i vulnerables que necessiten altres cossos pròxims. Com que aquesta proximitat entre els cossos haurà de ser distribuïda raonablement al territori. Com que necessitem drets individuals i també llaços primaris, vincles familiars i comunitaris amb persones compromeses amb nosaltres. Com que necessitem formar part de comunitats de sentit amb normes legítimes i assumides. Com que necessitem la protecció d'una capa digital de maneig intel·ligent i ètic de la nostra informació a favor nostre. Com que necessitem territoris resilients i sostenibles en els quals viure vides econòmicament, relacionalment i ambientalment sostenibles. Com que necessitem economies solidàries, públiques i privades més equilibrades en els seus pesos específics i en les seves capacitats instal·lades, també en el sector dels serveis socials. Com que la perspectiva de gènere i interseccional ha de ser reivindicada i reforçada després de comprovar en la pandèmia l'accentuació de les iniquitats de gènere (i d'altres) i el sacrifici de tantes dones sostenint la vida en les cures, en la neteja, en els supermercats o en la sanitat.

Haurem d'avaluar la magnitud del dany reputacional amb què els nostres serveis socials sortiran d'aquesta

emergència. Haurem de construir i comunicar quin volem que sigui el nostre paper en les estratègies generals que els diferents nivells de govern hauran d'articular. Haurem d'arriscar, innovar i apostar. Necessitarem noves complicitats i lideratges. Ningú no ho tindrà fàcil en els propers temps. Els serveis socials tampoc.

Segurament és massa aviat per veure-hi amb claredat i per deslliurar-se de la temptació de la inèrcia respecte a plantejaments mantinguts anteriorment a aquesta situació tan imprevista i disruptiva. Que quedin, almenys, aquestes línies com a testimoni de la preocupació per algunes de les amenaces que planen sobre els nostres serveis socials i, també, de l'esperança, tant de bo fonamentada, informada i activa en l'oportunitat d'una mobilització compartida de professionals i ciutadania, de forces polítiques i moviments socials, de l'acadèmia i les associacions professionals, del sector públic i el tercer sector, d'investigadores i emprenedores, en definitiva, del màxim nombre i encert d'agents interessats i implicats en els serveis socials, necessàriament incardinada en un procés col·lectiu, local i global de recons

Opinió i anàlisi

Per una renda bàsica universal i incondicional més enllà de la situació actual: una proposta per a un món que s'acaba

Núria Alabao^a, Bru Laín^b i Daniel Raventós^c

Paraules clau: pobresa, desigualtat, renda bàsica, rics, pobres

La crisi econòmica i social resultant de la pandèmia de la Covid-19 no té precedent en la història recent. Les conseqüències econòmiques i socials seran implacables per a les classes populars i, en general, per al conjunt de la població. Davant d'aquesta situació no caben mitges tintes. Necessitem mecanismes que garantitzin l'existència material de la població i la proposta de la Renda Bàsica pot aconseguir-ho: una garantia universal i incondicional per a tota la població per no deixar a ningú endarrere.

Les condicions d'existència material per a la majoria de la població no rica s'estan deteriorant a marxes forçades. El març, el primer mes de confinament, va portar unes dades veritablement preocupants i n'hi ha una que així ho testifica: més de 302.000 persones aturades, de les quals la immensa majoria en la segona meitat del mes, quan va començar el confinament, i gairebé 834.000 llocs de treball destruïts segons les dades d'afiliació a la seguretat social. I més espectacular encara, si és que pot ser: aquestes xifres no inclouen les persones afectades pels ERTO, ja que la definició d'"atur registrat" no les comptabilitza com a aturades, encara que superin ja al voltant de 4 milions de treballadors i treballadores en tot el regne d'Espanya. Milers de persones treballadores veuen retardada la prestació d'atur davant del [col·lapse del Servei Públic d'Ocupació Estatal](#). Les dades d'abril seran encara més demolidores. L'[FMI preveu](#) que

-
- Periodista i membre de la [Fundación de los Comunes](#).
  - Professor de sociologia a la Universitat de Barcelona i secretari de la [Xarxa Renda Bàsica](#).
  - Professor titular la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona, president de la Xarxa Renda Bàsica i editor de la revista [Sin Permiso](#).

l'any 2020 tindrà la pitjor recessió des del 1929. I en el cas de l'economia espanyola, l'atur, segons el mateix FMI, pot arribar al 21% el 2020 —l'any 2019 era del 14%—. Per la seva banda, l'[OIT preveu](#) només fins al juny la pèrdua de 195 milions de llocs de treball.

Davant d'una situació que ningú, absolutament ningú, nega que serà, que és ja, extraordinària per desconeguda i desastrosa per a la immensa majoria de la població, no és estrany que la proposta de la renda bàsica —una assignació pública monetària incondicional a tota la població— hagi estat de les més escoltades i llegides en els primers dies de l'estat d'emergència. Hem constatat que persones que, segons declaracions pròpies, mai no havien defensat aquesta proposta, davant de la gravetat de la situació, la considerin ara “completament necessària”. Fins i tot el mateix *Financial Times* publicava un editorial fa pocs dies en el qual manifestava, sorprenentment: “La redistribució s’ha de situar a l’agenda; els privilegis dels més rics s’han de posar en qüestió. Polítiques fins ara considerades excèntriques, com ara la renda bàsica o la imposició sobre la riquesa, han de començar a considerar-se”. Es pot constatar, també, que altres persones s’han enrocat encara més en la seva oposició a la incondicionalitat i la universalitat de la renda bàsica, sense cap dubte.

No és del tot innecessari recordar que hi ha qui entén per renda bàsica les més variades i rocambolesques formes condicionades d'ajuts per a pobres. Alguns dels seus “nous defensors”, en realitat, defensen una prestació condicionada en alguna de les seves moltes variants. Apel·lar a la millora dels desastrosos programes autonòmics de rendes mínimes o garantides, [fins i tot del millor](#), —sempre condicionats a la situació laboral—, com sembla [estar estudiant el Govern](#), sembla una estratègia

deplorable, més fins i tot per als qui es troben (ja des d'abans del confinament) en els marges del mercat laboral.

Quan es produeixen situacions extraordinàries, poden diferenciar-se dos grans grups d'opinions pel que fa a les mesures que cal adoptar: 1) els qui defensen “millorar el que ja es té” i 2) els qui consideren que s’han de considerar mesures extraordinàries —encara que sigui en l'accepció simple de *no ordinàries* o *habituals*—. En aquest segon grup es troben els qui firmen aquest article i que defensen el desplegament d'una renda bàsica incondicional i universal.

Les objeccions contra la renda bàsica

Aquests dies, davant de l'increment de veus que defensaven la renda bàsica, s’han pogut observar arguments contraris a la proposta més o menys tradicionals, però que s’emmarquen en aquesta conjuntura tan extraordinària. Una petita però molt representativa mostra de les esmentades objeccions a la renda bàsica (encara que en sigui una versió immediata i molt “rebaixada”) que trobem últimament, és la següent:

1. Els ajuts han de dirigir-se als qui “més ho necessiten” i, per tant, cal excloure’n els qui sobrepassen un llindar de renda determinat. Dit d'una altra manera: la universalitat de la renda bàsica en aquesta ocasió és ben poc oportuna. Hi ha qui, a més, qualifica de “purisme” la defensa de la incondicionalitat i universalitat.

2. Els recursos fets servir per finançar la renda bàsica s’haurien de treure d'altres serveis imprescindibles, com ara els serveis universals de sanitat i de l'educació pública. Així que la renda bàsica és totalment inadmissible, més encara en un moment en què aquests serveis universals

requereixen més finançament que mai. Hi ha qui ha dit sense posar-se vermell que la renda bàsica seria en detriment de la sanitat pública!

3. La renda bàsica no és una mesura que per si sola pugui solucionar els problemes immensos que està generant la crisi pandèmica —i, hi afegim nosaltres, la situació prèvia econòmica de la qual partíem que ja apuntava negríssims nuvolots a l’horitzó—.

Creiem que aquestes objeccions són fàcils d’abordar.

Resposta a l’objecció 1

No hi ha dubte que la universalitat de la renda bàsica és contraintuïtiva per a algunes persones. Per què la rebrien també els rics? Per què no es concentren esforços en els qui més ho necessiten? És sabut que quan s’estableix una línia o llindar, podem cometre dos tipus d’errors: el fals positiu i el fals negatiu. El primer apareix quan algú “passa la prova” i no hauria de fer-ho (als quals vulgarment s’anomena diu *gorrers* o que cometen frau); el segon, quan algú “no supera la prova”, però hauria d’haver-la superat (els qui queden exclosos a causa del mateix disseny de la prestació o del mal funcionament administratiu). Si se li atorga una renda condicionada a algú que no l’hauria de percebre, es comet el primer error; si no se li dona a algú que efectivament la necessita, ateses les circumstàncies, l’error és molt més greu i injustificable. I cal que recordem que de la població pobra que existia abans de la crisi pandèmica en el regne d’Espanya només rebien rendes condicionades bastant menys del 10%?¹ Com bé [explica](#) Scott Santens:

---

1. Tots els ajuts que el govern ha posat en marxa i que van destinats a les persones que han perdut ara el seu lloc de treball, als autònoms, a les petites empreses... són, per

“Un estudi d’ajuts condicionats a 30 països va trobar una mitjana d’error sorprenentment alta. Si el seu objectiu fos portar menjar als desnodrits, creus que condicionar l’assistència als que estan en el 40% inferior es traduiria en una assistència a la majoria dels desnodrits? Pot ser que ho pensis, però segons l’estudi, te’n faltaria un enorme [50%](#). Un altre estudi amb 38 programes d’ajuts a 23 països va trobar que apuntant a la pobresa s’exclou entre el [44% i el 97%](#) de les persones a qui els programes estan destinats a arribar. Així de fàcil és traçar una línia i deixar fora a la majoria de les persones que vols ajudar.”

En un [estudi recent](#) es va revelar que els qui perceben ajuts com a “mereixedors” i que no la perceben com “no mereixedors” es divideixen de manera molt marcada en relació amb la seva satisfacció amb el govern: entre els primers augmenta un 0,6%; en els segons disminueix un 10,5%, la qual cosa equival a mostrar que la valoració negativa del govern és 17,5 vegades superior que la positiva. Un govern hauria de tenir-ho molt en compte.

I l’objecció que creiem més important: si una renda bàsica es finança, [com s’ha proposat](#), mitjançant una reforma de l’IRPF que beneficiï el 80% de la població menys rica (la situada per sota del 20% més ric), el qui “no ho mereix” la pagarà en la declaració d’IRPF corresponent. Encara més, en la situació tan extraordinària que vivim, [s’ha fet una proposta encara més senzilla](#) per la convicció de la urgència que s’ha d’adoptar: que es doni a qui ho demani sense comprovacions llargues i inútils *a priori*. I si algú “que no ho mereixi” la demana i la rep, que se li

---

descomptat, molt necessàries, però cal recordar que partíem, en començar el 2020, de 8 milions de pobres, dels quals només una part insignificant rep els subsidis condicionats.

descompti en la declaració d'IRPF del 2021. L'Estat té molts recursos perquè "qui no ho mereixi" no s'aprofiti de la situació. Però l'important és que qui ho necessita la rebi segur. D'aquí ve la conveniència de la universalitat.

Aquests dies encara podem trobar polítics i acadèmics d'esquerres —als de dretes ja se'ls ho suposa— que consideren que la renda bàsica és una mesura cara. Cara? [Escrivia](#) recentment Luis Flores, d'Ecologistes en Acció: "A Europa, la flexibilització quantitativa anunciada pel Banc Central Europeu té el trist nom de [Pandemic Emergency Purchase Programme](#) (PEPP). Disposa de 750.000 milions d'euros", que en gran part es destinaran, [tal com ha denunciat Ecologistes en Acció](#), a comprar bons de les principals corporacions del continent ([aquí la llista completa](#)). Entre els beneficiaris es troben algunes de les empreses de combustibles fòssils més contaminants, com ara Enel, Total, Repsol, Shell, Naturgy o ENI. Per a molts opinòlegs tant de dreta com d'esquerra —que també n'hi ha— sempre sembla car quan es tracta de mesures que van destinades a la població no rica. El que és trist i alarmant, sobretot per als d'esquerres, és que no semblin tan cares en el primer cas.

L'estat té molts recursos que no ha utilitzat: retallar el pressupost de l'exèrcit de [més de 10.000 milions](#) —de fet, ha optat pel contrari, donar-li protagonisme—; perseguir decididament el frau i l'evasió fiscal —es calcula en més de 140.000 milions² d'euros de fortunes procedents del regne d'Espanya, és a dir, més del 10% del PIB—; retirar la nacionalitat a qui no pagui els impostos que hauria de pagar a partir d'un volum determinat; imposar a les grans fortunes un impost fort, etcètera. En fi, potser més aviat

---

2. Set bilions d'euros procedents de tot el món.

que tard és evident per al mateix govern que és més costós no implantar una renda bàsica per posar-la immediatament en funcionament, especialment en termes humans i socials, en particular per a les dones, que majoritàriament es troben en pitjors condicions econòmiques que els homes.

Resposta a l'objecció 2

Els recursos de la renda bàsica no cal treure'ls necessàriament de serveis universals imprescindibles com són la sanitat i l'educació públiques. De fet, els qui defensem que la renda bàsica ha de convertir-se en una eina d'emancipació, pensem que caldria fer-ne el desplegament de bracet amb la defensa i amb l'ampliació, si escau, dels mecanismes de renda indirecta com són els principals eixos de l'estat del benestar: salut, educació i dependència. És per això que a l'esmentat model de finançament no es treu ni un cèntim de tots aquests serveis, encara que podrien treure's perfectament d'altres partides pressupostàries, com ara l'exèrcit, la casa reial, etcètera. I poden obtenir-se també altres ingressos amb un marcatge objectiu més igualitari. Vegem-ne un exemple: si només s'implantés un impost del 10% a la dècima més rica de la població del regne d'Espanya (sense comptar el seu habitatge de residència), podrien obtenir-se més de 96.000 milions d'euros³. Cal tenir clar que aquí no es tenen en compte els diners que els més rics tenen en paradisos fiscals i només es comptabilitza la riquesa coneguda. 96.000 és una quantitat impressionant. I si fos del 20%, s'obtindrien, és clar, 168.000 milions d'euros. Tot i això, aquest 10% de la població continuaria sent rica, sense cap dubte. Un altre exemple: també podria implantar-se un impost segons el nivell de riquesa, tal com

---

3. Agraïm a Jordi Arcarons la cessió d'aquestes dades.

proposa Piketty al seu últim llibre *Capital i ideologia*: a qui disposi de 100 vegades el patrimoni mitjà, se li aplicaria un tipus del 10%; a qui el tingui de 1.000 vegades, del 60%; a qui el tingui de 10.000 vegades, del 90%. De possibilitats n'hi ha moltes.

Entrem així en una qüestió fonamental: la necessitat de replantejar democràticament els drets de propietat. Les grans constitucions republicanes —la mexicana del 1917, la de Weimar del 1919 o la de la segona república espanyola del 1931, entre d'altres— van especificar clarament que la propietat privada havia d'estar al servei de l'interès públic. Vegem només el que deia la mexicana: “la nació tindrà el dret d'imposar a la propietat privada les modalitats que dicti l'interès públic”. El que ja s'ha convertit en un clamor és que no pot mantenir-se el nivell accelerat de desigualtats emprès a partir de les últimes dècades del segle passat. Recordem que el regne d'Espanya s'ha convertit en el tercer país amb més desigualtat de la UE-28. I això és així, no només perquè les riqueses immenses no generen —en contra del que diuen reiteradament els seus apologistes— més nivells d'eficiència⁴, sinó també i molt especialment perquè les grans riqueses suposen una amenaça per a la llibertat de la majoria. Com [deia un filòsof del dret](#) no fa gaire: “la institució de la propietat privada no pot considerar-se legítima quan uns quants ho tenen tot i la resta, res”. Els oligarques actuals, els qui posseeixen fortunes immenses i desproporcionades, disposen de mitjans de sobres perquè

---

4. Que entrenadors i futbolistes establerts en el regne d'Espanya guanyin 60.000, 100.000 i fins i tot 350.000 euros nets al dia, i metges d'urgència, caixeres de supermercat i personal de neteja guanyin respectivament 110, 30 i 35 euros bruts al dia, no suporta cap racionalitat. I si quantifiquem les fortunes dels Ortega, Botín... la desproporció és aberrant, es miri com es miri.

els governs vagin favor seu mitjançant amenaces, suborns i pressions. En aquest cas, no és el criteri de majoria democràtica el que preval, sinó el de la majoria de riquesa. Criteri no democràtic per excel·lència.

Resposta a l'objecció 3

Per descomptat que la renda bàsica no és una mesura que per si sola pugui fer front a tots els problemes plantejats abans, durant i després de la crisi del coronavirus. Ningú no defensa tal simplicitat. La renda bàsica seria una mesura —de gran envergadura, sens dubte— de política econòmica. Però la política econòmica està formada per un conjunt molt ampli de mesures fiscals, monetàries, laborals... Això és el que diferencia precisament les propostes d'esquerra i de dreta de la renda bàsica: 1) com es finança —que és com dir quina part de la població hi guanya i quina part hi perd— i 2) les mesures que l'han d'acompanyar. Ningú no proposa la renda bàsica com l'única sortida als problemes originats pel coronavirus, però sí que és una mesura que apunta a possibles horitzons postcapitalistes o, almenys, de millora molt substantiva dels estats del benestar actuals, tant per a ara mateix, com sobretot per quan hagi passat l'estat d'emergència actual.

L'obsessió per la relació salarial que mostra bona part de l'esquerra en les seves propostes sembla conformar-se amb una assumptió del *statu quo* basat en l'extractivisme urbà i el parasitisme immobiliari i turístic, incapaços de garantir llocs de treball estables ni de qualitat, i d'una inexistent i difícilment recuperable “indústria nacional”. La proposta del [Pla de Xoc Social](#) redactada per molts sindicats, associacions i moviments socials, en el qual es defensa no només una renda bàsica universal i incondicional sinó també una multitud de mesures necessàries per fer front a la magnitud de la catàstrofe

social i econòmica en la qual estem immersos, assenyalant altres possibles camins, i apunta més enllà de la ineficiència i del [silenci administratiu](#), de les draconianes condicionalitats i de les mesures disciplinàries que acompanyen els ajuts per a pobres.

Un món que s'acaba: les receptes de sempre?

Un món s'està acabant, i la UE i els governs dels Estats que la componen pensen amb patrons del vell món. Les mesures acordades per la UE el dijous 9 d'abril són un autèntic fracàs de "solidaritat" i completament insuficients i inadequades. Préstecs, crèdits i avals, sí. Una vegada més, els grans bancs i les grans empreses se situen al centre de l'assignació dels recursos. S'hi hauria pogut fer més i fer-ho millor? Sí, si l'aposta fos la majoria de la població no rica. Per exemple, una intervenció del Banc Central Europeu adquirint deute dels governs integrant-se a la seva cartera que, al seu torn, podria convertir-se en deute perpetu a tipus d'interès zero, sense haver de reemborsar-se. Un [article recent](#) ho rematava: "Actuant en aquesta direcció s'assoliria un objectiu doble: proporcionar als governs la liquiditat que necessiten i reduir el deute públic, i d'aquesta manera s'ampliaria la seva capacitat financera per enfrontar la lluita contra la malaltia i la reconstrucció econòmica i social. La UE també podria haver mirat cap als privilegiats, i no ho ha fet, encara que la situació d'excepcionalitat ho fa imprescindible, i aplicar un impost especial sobre les grans fortunes i patrimonis, sobre les transaccions digitals i sobre el tram de les operacions financeres amb un perfil més especulatiu."

Mentrestant, el govern espanyol continua discutint la proposta de l'anomenada "renda social extraordinària" o com vulguin dir-li, encara que és veritat que ha estat ["ajornada uns quants mesos"](#) (quina rapidesa de

reflexos!). Ni un pedaç tan petit per a tan gran ferida motiva una intervenció ràpida. Que diferent que va ser amb la banca fa una dècada! Aquella enèrgica intervenció va ser una opció clara de política econòmica a favor de pocs i en detriment de la majoria. En canvi, la intervenció a favor de la població ("rescatar la gent", deien alguns) és lenta si és que arriba i a més, en el millor dels casos, es tracta d'un pedaç afegit a molts altres pedaços anteriors que, al seu torn, havien apedaçat situacions anteriors que, al seu torn... [Més detalladament](#):

"A més de les prestacions i els subsidis existents, hem hagut de sumar: I) prestació extraordinària per cessament d'activitat per a autònoms; II) reconeixement de la prestació d'atur en ERTO@ encara que no s'hagi fet la cotització prèvia necessària; III) subsidi extraordinari per falta d'activitat per a empleades a la llar familiar, i IV) subsidi per fi de contracte temporal de durada inferior a dos mesos per a treballadors sense rendes. Si alguna cosa ha quedat demostrada amb tots aquests "pedaços" que hem hagut d'afegir al nostre sistema de protecció per atur és que aquest és clarament insuficient per donar la cobertura necessària davant de situacions de crisi extrema, especialment per a les i els treballadors, siguin dependents o autònoms, més vulnerables. Ja vam veure una situació similar en la crisi econòmica del 2008, en la qual vam haver també de posar 'pedaços' com ara el PRODI i el PREPARA, perquè la seva durada va fer esclatar les 'costures' del sistema."

Un món s'acaba i la població no rica s'hi va enfonsant. El món que ve serà millor o pitjor? Depèn dels objectius que s'imposin. Es tracta de la vella lluita de classes, però de moment els rics van guanyant.

El sensellarisme s'agreuja amb la Covid-19. Mesures d'emergència i perspectives de futur

Albert Sales

Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB) ([@albertsc79](#))

Paraules clau: sensellarisme, exclusió residencial, pobresa, habitatge, serveis socials

La crisi sanitària de la Covid-19 i les mesures de confinament aplicades per aturar el contagi de la malaltia han posat de manifest la gravetat de la crisi de sensellarisme que ha colpejat les ciutats europees i nord americanes durant la darrera dècada. La necessitat de proporcionar un refugi a qui no té una llar per confinar-se ha accelerat la creació d'equipaments per a l'allotjament temporal d'emergència de les persones que es trobaven al carrer i de les que han perdut l'habitatge o l'habitació rellogada on vivien. A través del cas de Barcelona, l'article planteja les adaptacions immediates a què han de fer front els serveis socials per conviure amb la pandèmia fins que hi hagi tractaments efectius i una vacuna, les limitacions de l'atenció social per aconseguir una reducció del nombre de persones sense llar i la necessitat de polítiques preventives, coordinació entre administracions i canvis estructurals per evitar que cada cop més gent caigui en situacions d'exclusió residencial.

Quan els carrers s'han anat quedant buits pel confinament, ha augmentat la visibilitat de les persones que no poden quedar-se a casa. El missatge repetit arreu del món que quedar-se a casa és la millor protecció individual i col·lectiva davant de la Covid-19 ha evidenciat el desemparament de les persones sense llar. Venim d'una dècada desastrosa en relació amb l'increment del sensellarisme a les ciutats occidentals. Els informes de la Federació Europea d'Entitats que Atenen a les Persones Sense Llar (FEANTSA, en les seves sigles en francès) recullen aquest augment que, tot i la diversitat de metodologies de recerca i de comptabilització, és molt evident.

La recuperació dels indicadors macroeconòmics a la Unió Europea ha coincidit amb un increment sense precedents del nombre de persones sense llar. Entre el 2014 i el 2017, Alemanya va registrar un increment del 150% en el nombre de persones sense llar i del 33% en el nombre de persones dormint als carrers. En el mateix període, les persones ateses en centres residencials i d'acollida a Irlanda va créixer un 145%. Entre el 2010 i el 2017, al Regne Unit l'augment del sensellarisme de carrer ha estat del 170%⁵. Espanya no disposa de dades sobre l'evolució del nombre de persones que dormen al ras però, segons l'Instituto Nacional de Estadística (INE), la gent atesa en centres residencials i albergs va créixer un 28% entre el 2013 i el 2018⁶.

És a les grans ciutats on s'ha concentrat el creixement més elevat. A Brussel·les, en només dos anys (del 2014 al 2016), es van duplicar les persones sense sostre. A l'únic recompte que s'ha efectuat a París, el del febrer del 2018, s'hi van registrar al voltant de 3.000 persones dormint al ras. L'any 2017 es van comptabilitzar fins a 30.000 persones dormint en allotjaments temporals a Berlín, 10.000 més que l'any anterior⁷. A Madrid, en només dos anys (entre el 2017 i el 2019), s'ha passat de 2.059 a 2.772 persones sense llar comptabilitzades en una nit dormint al carrer o en equipaments d'entitats i serveis socials municipals⁸.

A Barcelona, de les 658 persones que dormien al carrer el 2008 s'ha passat a les 1.100 detectades pels equips de

carrer dels serveis socials just abans de l'inici de la crisi sanitària de la Covid-19. En paral·lel, el nombre de persones allotjades en recursos residencials, públics o privats, ha passat de 1.190 el 2008 a 2.171 l'any 2019⁹. Així doncs, l'increment de les places en allotjaments especialitzats mostra un augment preocupant de la demanda de suport davant l'avanç de l'exclusió residencial severa. Una demanda que sempre se situa per davant del creixement dels serveis. Gairebé totes les ciutats europees i nord-americanes disposen de més centres residencials, més programes d'allotjament i inverteixen més diners en l'atenció a persones sense llar que mai, però l'evidència empírica demostra que atendre més i millor des dels serveis socials no redueix el flux de persones que perden l'habitatge ni atura la precarietat laboral.

Refugi davant la crisi sanitària

En l'ampliació de places d'allotjament i els recursos residencials adreçats a les persones sense llar a la ciutat de Barcelona dels darrers anys, tant l'Ajuntament com les entitats socials han prioritzat la creació d'espais on sigui possible el respecte a l'autonomia i la intimitat. Però davant la crisi sanitària de la Covid-19, ha calgut oferir refugi en condicions que difícilment haurien estat acceptables abans del març del 2020. En una ciutat buida pel confinament massiu dels seus habitants, un lloc per passar el dia i la nit, i en el qual es puguin cobrir necessitats fonamentals, s'ha convertit en més necessari que mai. Sense bars ni restaurants, sense gent als carrers, amb entitats socials que han hagut d'abaixar el ritme per l'impacte del virus entre el

---

5. FEANTSA (2018), *Third Overview of Housing Exclusion in Europe 2018*, Brussel·les, FEANTSA.

6. [Encuesta sobre centros y servicios de atención a personas sin hogar, Instituto Nacional de Estadística](#).

7. FEANTSA (2018), *Third Overview of Housing Exclusion in Europe 2018*, Brussel·les, FEANTSA.

8. [IX Recuento nocturno de personas sin hogar de Madrid](#).

---

9. A. De Inés, G. Guzman, M. Verdaguer i M. F. Contreras (2019), *El sensellarisme a Barcelona. Evolució i joves en situació de sensellarisme*, Barcelona, Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar, Ajuntament de Barcelona.

seu personal i el seu voluntariat, sense biblioteques o centres socials on carregar el mòbil o assegurar una estona a cobert, la vida al carrer és encara més crua que habitualment.

Però l'objectiu de la ràpida obertura d'allotjaments temporals no és només proporcionar un sostre i tres àpats diaris durant el període de confinament. També ha calgut mobilitzar els recursos disponibles per preveure possibles contingències en els centres de primera acollida i els centres residencials existents. Tot i l'increment de places en centres amb habitacions individuals i en habitatges, hi ha diversos equipaments amb habitacions col·lectives on l'adopció de mesures preventives contra el contagi pot requerir una reducció del nombre de residents, l'aïllament total o parcial d'una part de les persones ateses o la reorganització dels espais. Fer els serveis adreçats a les persones sense llar més segurs des del punt de vista sanitari i obrir la possibilitat a fer que les persones que dormien al carrer tinguessin un espai de confinament també segur, requeria disposar de moltes places addicionals en molt poc temps.

En les primeres tres setmanes des que es va decretar l'estat d'alarma, l'Ajuntament de Barcelona va elaborar el pla de contingència per garantir el funcionament dels equipaments residencials i d'allotjament per a persones sense llar. En paral·lel, i en col·laboració amb entitats socials de la ciutat, es van posar en marxa un centre de 58 places per donar resposta a emergències meteorològiques, un espai d'allotjament d'emergència de 59 places per a dones, un espai de 30 places en habitacions individuals per a persones sense llar amb símptomes de Covid-19 lleus i dos espais amb una capacitat màxima de 225 places en pavellons de la Fira de Barcelona. A partir de la quarta setmana, estaven també

en funcionament un centre de 75 places per al confinament de persones sense llar amb addiccions a drogues o alcohol, i un centre d'acollida per a 42 joves sense llar.

Des de l'inici del desplegament d'emergència d'aquests dispositius, s'ha considerat que una part de la població que dormia al carrer no entraria en aquests allotjaments o que en sortiria abans de l'acabament del període de confinament. El pla de contingència també preveia els mecanismes per garantir que el funcionament dels equips d'intervenció social a l'espai públic seguissin atenent les persones que dormen al carrer, fent de vincle amb els equipaments i amb els dispositius extraordinaris de dutxa, rober i repartiment d'àpats habilitats per l'Ajuntament.

Refugi no és habitatge

El darrer informe anual de FEANTSA¹⁰ posava en qüestió l'allotjament temporal com a resposta i alertava sobre el risc d'albergització de l'última xarxa de protecció. Ja abans de la crisi de la Covid-19, les principals veus expertes advertien a les administracions públiques europees, i sobretot als estats, que si no s'articulaven opcions per accedir a l'habitatge o a solucions habitacionals estables, les persones ateses pels serveis socials quedarien condemnades a viure en centres residencials o a malviure en habitacions de lloguer fins a recaure en el sensellarisme. Oferir un refugi o un sostre no és reduir el sensellarisme.

Enmig de l'emergència sanitària s'han habilitat espais d'allotjament temporal, la qual cosa ha reduït el nombre

---

10. FEANTSA (2019), *Fourth Overview of Housing Exclusion in Europe 2019*, Brussel·les: FEANTSA.

de persones que dormen al ras, però els problemes estructurals que provoquen el creixement del nombre de persones que es queden sense llar i que busquen mitjans per sobreviure a les grans ciutats no només no desapareixeran, sinó que des de l'inici del confinament s'estan multiplicant. Els allotjaments d'emergència no només acullen persones que dormen al carrer, també ofereixen sostre a qui en poques setmanes ha perdut l'habitació de lloguer on vivia. Algunes d'aquestes persones havien passat per centres residencials i n'havien sortit en trobar una feina precària de la qual han estat acomiadades. També s'han hagut de buscar alternatives per a persones que subsistien gràcies a ocupacions laborals irregulars i inestables però que mai no havien necessitat suport d'entitats ni de serveis socials per mantenir una habitació o per compartir pis.

Quan la crisi sanitària acabi o se suavitzi, la precarietat laboral s'haurà disparat i l'accés a l'habitatge continuarà sent impossible per a les persones sense llar. Les dificultats per fer front al pagament de l'habitatge s'hauran estès a sectors cada cop més amplis de la població, amb la consegüent proliferació de les situacions d'infrahabitatge, inseguretat i exclusió residencial. La temptació per construir respostes assistencialistes prendrà més força que mai i, probablement, siguin necessàries reaccions immediates en forma d'allotjament temporal. Però algú que s'està en un centre residencial o en un alberg no deixa de ser una persona sense llar. Sense un gir radical en les polítiques d'habitatge i de garantia de rendes que freni la caiguda en la pobresa a la qual s'enfrontaran cada vegada més persones i famílies en els propers mesos, els serveis socials i les entitats només podran desplaçar gent del carrer cap a pensions, habitacions rellogades, albergs i centres residencials de manera temporal.

L'atenció a les persones sense llar en els propers mesos de convivència amb la Covid-19

Un suport i un acompanyament social professionalitzat i allotjaments on es respectin les condicions d'autonomia i privacitat necessàries per recuperar-se del carrer seran ara més necessaris que mai. Al davant es presenten molts mesos de convivència amb riscos sanitaris derivats de la Covid-19 que dificulten la gestió dels equipaments amb habitacions col·lectives. Fins que no hi hagi una vacuna que es distribueixi massivament, o tractaments efectius que ens permetin respostes diferents del confinament preventiu i de l'aïllament de les persones que emmalalteixen, la capacitat dels equipaments amb habitacions col·lectives es reduirà sensiblement i, en moments puntuals, poden ser necessaris trasllats de persones residents per prendre mesures en cas de contagi.

Les respostes basades en allotjament de qualitat i accés a l'habitatge toparan amb un important creixement del sensellarisme. En unes setmanes, a les persones allotjades en recursos per a persones sense llar a la ciutat (unes 2.200) i les que dormien al carrer (unes 1.100), s'hi haurà afegit una xifra difícil de determinar que quedarà sense llar a causa de la crisi econòmica i social de la Covid-19. En les més de 700 places que s'han obert a la ciutat s'ha ofert allotjament a persones sense sostre que es trobaven en situació de carrer, però també en altres realitats: persones que vivien en habitacions de relloguer a les quals han fet fora per no poder pagar, o a causa de les mateixes condicions de confinament; a persones sense sostre provinents d'altres municipis que s'han desplaçat a Barcelona davant la inexistència de recursos a la seva ciutat; o a persones que es dedicaven a activitats econòmiques irregulars i que mai no havien tingut

contacte amb els serveis socials, entre moltes altres casuístiques.

Calen, doncs, més places d'allotjament i cal que es posin en marxa ràpid, però la situació no permet plantejaments emergencialistes més enllà de la primera reacció a la crisi sanitària. Espais íntims i individualitzats ja no són només necessaris per a la recuperació de la persona que ha passat pel carrer, també són imprescindibles per fer front a les necessitats derivades de la convivència amb la pandèmia.

Reduir el sensellarisme requereix prevenció

Aquest increment de la demanda, la visibilitat que els carrers buits ha donat a les persones sense sostre i el fet que no es produeixin desnonaments hipotecaris ni llançaments per impagament de lloguer, ha posat el focus mediàtic i polític en les expressions de carrer del sensellarisme. Correm el risc d'oblidar de nou el sensellarisme ocult que sovint afecta grups de població invisibilitzats per altres dinàmiques socials. L'exemple paradigmàtic és el de les dones sense llar, que constitueixen només entre un 13 i un 15% de les persones en situació de carrer¹¹ però viuen en moltes d'aquestes situacions de sensellarisme invisible¹². Bona part de les persones que viuen formes d'exclusió residencial queden ocultes portes endins dels immobles en infrahabitatges, en habitacions rellogades, vivint en cases de familiars,

---

11. Albert Sales (2019), *Qui dorm al carrer a Barcelona? Característiques de la població sense sostre de la ciutat segons les dades dels equips municipals d'intervenció social a l'espai públic*, Àrea de Drets Socials de l'Ajuntament de Barcelona i Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

12. Albert Sales Campos i Laura Guijarro Edo (2017), "Dones sense llar: la invisibilització de l'exclusió residencial femenina", *Barcelona Societat*, núm. 21, p. 81-89.

amics i coneguts fins a trencar els vincles socials, i en infinitat de situacions que requereixen respostes en forma de mecanismes de garantia d'ingressos i de polítiques d'habitatge d'àmbit estatal.

En els propers mesos caldrà incrementar els recursos per atendre més persones, però també fer-ho atenent necessitats molt diverses i sabent que si les persones no estableixen la seva situació econòmica i tenen accés a un habitatge o a una solució residencial estable seguiran patint el sensellarisme.

Per aturar el flux de persones que es queden sense llar, fan falta polítiques coordinades de prevenció i de lluita contra la pobresa. La crisi sanitària ha accentuat la concentració de l'activitat assistencial en les grans ciutats: centres d'acollida, repartiments d'àpats cuinats, serveis d'higiene i de rober. Tots aquests serveis s'han posat en marxa on hi ha més població en situació de pobresa, però també han impulsat més mobilitat forçada de gent que en municipis més petits no troba recursos per subsistir. Es fa més necessari que mai disposar d'espais de coordinació entre administracions i que iniciatives com l'Estratègia integral per a l'abordatge del sensellarisme a Catalunya (anunciada ja fa tres anys) o l'*Estratègia nacional integral para personas sin hogar 2015-2020* (que mai no ha tingut dotació pressupostària) es concretin en mesures reals.

També és imprescindible trencar amb un marc de comprensió que ens porta a pensar que per reduir el sensellarisme cal "atendre les persones sense llar". Sens dubte, atendre és imprescindible, però no es pot posar fi al sensellarisme sense prevenció i sense mesures per protegir els drets laborals, polítiques de garantia de rendes i polítiques d'habitatge contundents.

La infància: del marge al confinament

Eloi Mayordomo

Polítològ especialista en serveis socials i infància. Editor de [Llei d'Engel](#)

Paraules clau: Covid-19, confinament, infàncies, adolescència, famílies, serveis socials, estat del benestar, integració

Imatge de Kelly Sikkema (Unsplash)

La crisi de la Covid-19 visualitza la posició que atorguem a la infància i les seves polítiques. Si fins ara les polítiques d'infància es caracteritzaven per estar subdesenvolupades i atomitzades, els efectes del confinament exigiran més integració funcional del conjunt dels sistemes i un impuls decidit per revertir aquesta situació.

1. Breu panoràmica del *momentum*

L'impacte de la Covid-19 està reequilibrant els factors proveïdors del benestar. En el terreny econòmic, ens trobem immersos en una taxa de destrucció de l'ocupació sense precedents, particularment entre els sectors que percebien unes remuneracions salarials més baixes. En l'àmbit familiar, el tancament de les escoles i la interrupció d'activitats adreçades als infants, d'una banda, i el desplaçament del treball a l'àmbit domèstic (teletreball) o la intensificació de l'activitat en els serveis bàsics, de l'altra, no han permès resoldre la qüestió de les cures de manera *intrafamiliar* ni mercantil (en un context de confinament on paradoxalment la demanda d'aquestes s'intensificava). Tot apunta que caldrà una expansió significativa del sector públic i que el context d'abatiment social *transversal* serà propici per a consensos polítics prou amplis per fer-ho possible.

No obstant això, més no necessàriament és millor. L'organització dels poders públics descompon artificialment la vida de la persones en esferes des de les quals intervenir amb *certa* solvència tècnica. Erigides aquestes en sistemes, i representades pels actors que exerceixen les seves competències, l'abordatge de la Covid-19 ha posat en relleu la dificultat d'intervenir *en les fronteres* (ensenyament-salut-subsistència-social), però també ha evidenciat el desenvolupament desigual dels

sistemes, i la falta de visió i voluntat per aprofundir en la integració de les intervencions des d'una perspectiva funcional, més que competencial. L'abordatge de la infància no és aliè a aquestes coordenades, al contrari: les polítiques se circumscriuen *estrictament a l'agenda de la infància* (i no es transversalitzen), estan poc desenvolupades i profundament atomitzades (Mayordomo Martínez, Millán Cañamares, 2017).

La infància hi estava al marge.

2. L'impacte de la covid-19 en els factors de protecció de la infància

En un primer moment, el tancament dels centres educatius i el confinament va "postergar" la infància de qualsevol debat, i la va recloure a l'àmbit domèstic. Una invisibilització encara més profunda si assenyallem l'existència de múltiples concepcions d'"infància", desenvolupaments i les diverses situacions en què aquestes es trobaven. Amb el pas del temps, els efectes del confinament són cada cop més perjudicials, i, malgrat això, la infància és projectada com a "vector de transmissió de la malaltia". El confinament tindrà efectes en els infants i aquests efectes seran més perjudicials per a aquells que ja es trobaven en una situació de més vulnerabilitat.

2.1. L'empobriment de les llars

Fins a aquest moment, les accions per pal·liar la reducció de l'activitat econòmica s'han vinculat a la flexibilització de la prestació d'atur. Són unes mesures de resposta ràpida davant la situació de crisi, però solidifiquen les desigualtats d'un model laboral dual, en què la posició i la durada en el mercat laboral genera i pondera drets. Així, mentre que per a algunes llars la *frenada* econòmica representarà un augment d'incertesa, per a moltes altres

implica entrar en una situació de *xoc*. L'impacte de créixer en una situació de pobresa està àmpliament documentat (Duncan, Magnuson, i Votruba-Drzal, 2014) i té efectes sobre la salut, l'educació, i el desenvolupament psicològic i la regulació emocional dels infants. I és que l'estrès tòxic que implica viure en aquestes situacions pot agreujar, en lloc de mitigar, els efectes de l'estrès en els infants. L'impacte d'incrementar els ingressos a les llars amb infants ha mostrat uns resultats beneficiosos sobre el benestar dels infants (Mayordomo Martínez, 2020) i, per tant, sembla raonable desenvolupar una política que garanteixi els ingressos per a aquelles llars que tinguin infants a càrrec, atès que a l'Estat espanyol la transferència de rendes a les llars amb infants és molt limitada i es calcula que el 80% de les persones que tenen dret a les prestacions econòmiques no les perceben, tampoc a Catalunya (European Commission, 2020: 81).

En espera de la concreció de la proposta del Govern de l'Estat per garantir uns ingressos mínims, la renda garantida de ciutadania (RGC) podria incloure els menors de 23 anys, fer-la compatible amb altres prestacions (com la prestació derivada d'una situació d'alt risc) o concentrar el conjunt d'ajudes dirigides a la infància (concentració de processos) i augmentar-ne les quanties que es derivarien de la reducció dels costos de gestió. Així mateix, i malgrat que les polítiques de garantia d'ingressos haurien d'aprofundir-se des de la Generalitat o des de l'Estat per tal de garantir l'equitat territorial, l'experiència dels Fons d'Ajuts d'Emergència Social per a Infants Menors de 16 anys de l'Ajuntament de Barcelona és un bon punt de partida per al desenvolupament d'aquestes des del món local (Blasco, Julià Cano i Todeschini, 2016; Navarro i Truñó, 2019).

2.2. La depressió de la igualtat d'oportunitats

El tancament de les escoles i el confinament ha trencat la il·lusió igualitarista. Malgrat que aquest efecte acabarà sent mediat pel temps que es perllongui la clausura de les escoles i per les accions que es puguin desenvolupar per contrastar-ne els efectes, aquesta situació tindrà un efecte molt perjudicial per a les famílies amb un capital socioeconòmic més baix. Ens referim a la bretxa digital produïda per l'absència de connexió a internet (15% a Catalunya) i de la disponibilitat de dispositius perquè l'infant pugui seguir les classes de forma *remota*; però ens referim també a l'acompanyament que l'entorn pot oferir davant aquest tipus d'aprenentatge. Seria pertinent analitzar en aquest sentit com la comunitat educativa ha acompanyat el confinament de la infància i les famílies, un procés que, si es produís, faria emergir les mancances i els límits existents, i obriria una oportunitat per avançar cap a una integració més gran amb la resta de sistemes.

2.3. Els efectes en la salut

Augment de les situacions de violència

La situació de confinament genera una triple isolació: una de social, en la qual hi ha una pèrdua de contacte quotidià, per exemple amb mestres o companys de classe; una de funcional, en què es redueix el contacte amb sistemes de suport, com poden ser l'escola o els dispositius dels serveis socials; i, fins i tot, en molts casos, un aïllament físic o psicològic, en què l'infant o adolescent no té cap tipus de relació *remota* o telemàtica perquè no té accés a cap aparell tecnològic. Si en aquesta situació hi ha un context de violència, el maltractador adquireix més control i poder, i els efectes sobre l'infant o adolescent són més grans ja que hi ha de conviure a temps complet. En el context actual, s'ha produït un augment de casos de violència contra les dones i la infància (Peterman *et al.*,

2019), i tot malgrat que a la por a denunciar ara s'hi suma l'aterroriment de contreure el virus. Caldrà desenvolupar estratègies que identifiquin de manera gairebé immediata les situacions de maltractament, ja que l'abordatge d'aquestes situacions en les dues setmanes següents redueix els símptomes d'estrès posttraumàtic. Una urgència que també es justifica per la situació que pot generar el procés de desconfinament en què el maltractador disminuirà el control sobre la víctima i augmentarà el seu temor a ser descobert, factors que poden desembocar en una reacció més violenta.

Efectes psicològics en infants i adolescents

Les crisis sanitàries i de confinament tenen un efecte sobre la salut mental; i, òbviament, la seva distribució no es produeix de manera homogènia entre la població. En situacions d'epidèmies, Taylor *et al.* (2008: 8) identifiquen un impacte més perjudicial en les persones de menys de 24 anys, les persones amb els nivells educatius més baixos, les dones, i persones amb un o dos infants a càrrec. El fet que la prevalença sigui més gran en els infants s'explica perquè aquests perden factors essencials per a la seva resiliència: la prioritització en cobrir les necessitats materials i psíquiques dels adults, disminueix el suport dels progenitors i la infraestructura social que els garanteix seguretat i els proporciona suport. Els infants poden témer que la situació *traumàtica* torni a passar i mostrar-se atemorits, aclaparats, irritants o molt irritables, patir insomni (o, per contra, adormir-se), desvincular-se o sentir angoixa i tenir mal de cap o d'estómac relacionats amb l'angoixa (Danese *et al.* 2020; Brooks *et al.* 2020). A aquestes situacions caldrà sumar-hi, en alguns casos, els dols i les circumstàncies en què s'estan fent aquests processos.

Per afrontar aquestes situacions, la promoció dels entorns de cura, on la parantelitat és la primera prevenció, és clau;

però també caldran eines que facilitin la identificació de les situacions d'estrès posttraumàtic de manera precoç i que es pugui fer una activació ràpida del sistema de salut, i treballar per remoure l'estigma dels progenitors respecte a les possibles problemàtiques de salut mental dels seus infants i acompanyar-los de manera especial en aquestes situacions. En aquest mateix sentit, poden augmentar les situacions de consums i addiccions, tant en les persones guardadores com en els infants, sobretot les *addiccions a les pantalles*.

Rutines, hàbits i pautes de conducta saludables

El tancament de les escoles ha suposat un trencament de les pautes i la rutina. Durant el període de vacances, el comportament dels infants i adolescents esdevé més obesogènic: l'activitat estructurada desapareix i dona lloc a una disminució de l'activitat física, més *consum de pantalles*, patrons més irregulars de son i dieta més calòrica i més consum de snacks entre àpats, la qual cosa produeix un augment de pes i una pèrdua de forma cardiorespiratòria (Brazendale *et al.* 2017). Els confinament pot mostrar resultats similars a aquests efectes, ja que la capacitat autoreguladora també es relaciona amb l'ansietat i l'angoixa.

3. Els canvis de les polítiques

Davant d'aquesta situació, les polítiques d'infància han de transformar la seva governança i, consegüentment, també una acomodació organitzativa.

3.1. La transformació de la governança

La infància en primer pla

Per contrarestar l'imaginari actual de la infància, cal impulsar polítiques de promoció i integrar la seva perspectiva de manera transversal: promoure de forma

determinada la seva veu però també dotar-la d'espais, audiència i influència perquè aquest exercici no quedi en una mera escenografia.

Governança multinivell, i integració sectorial i administrativa

La Taula Nacional de la Infància de Catalunya i les taules territorials d'infància són espais privilegiats des d'on es pot aprofundir la integració de les polítiques. Més concretament, caldria avançar:

- Avaluar la gestió i la situació actual i dissenyar un pla per abordar-la. En primer terme, cal identificar les necessitats actuals de la infància i avaluar la capacitat de donar-hi resposta. D'aquesta avaluació se n'hauria de derivar, de manera coherent, un pla d'intervenció que identifiqués les responsabilitats *funcionals* de les agències i dimensionés financerament (recursos materials i humans) la implementació i avaluació. Més enllà de la integració de la infància en un o altre sistema, hauria d'integrar l'acció conjunta entre l'escola i els serveis socials, i entre els serveis socials i els sanitaris (sobretot els de salut mental).
- Així mateix, la malaurada situació viscuda en l'àmbit de les cures de llarga durada posa en relleu la necessitat d'augmentar la capacitat de pilotatge i supervisió dels serveis dirigits a la infància. La constitució d'una figura independent, transparent i pública que supervisés regularment els estàndards en l'educació i els serveis adreçats a la infància seria un pas endavant molt important en aquest sentit.
- Actualitzar la cartera de serveis socials. En l'àmbit del risc en la infància i l'adolescència, la cartera de serveis socials (prorrogada des de la seva promulgació el 2010)

tan sols disposa d'una prestació garantida: els serveis d'intervenció socioeducativa. La nova orientació del recurs és fonamentalment preventiva, i té com a objectiu afavorir la integració social i l'adquisició d'aprenentatges i desenvolupar la parentalitat positiva. En espera dels elements que es puguin aportar des d'una avaluació de necessitats, la situació derivada de la Covid-19 hauria d'implicar una actualització de la cartera a la situació actual.

- Monitorar i analitzar les situacions de vulnerabilitat. L'homologació de necessitats i recursos és un prerequisit per planificar correctament els recursos i fer els monitoratges de les situacions de vulnerabilitat. La utilització dels indicadors per avaluar les situacions de risc social i el desenvolupament de l'Intersocial (TIC Salut 2020) haurien de permetre una interoperabilitat més gran entre sistemes (data sharing) i conèixer la situació de la infància en el territori gairebé en temps real, la qual cosa contribuiria a la millora de la planificació i resposta dels serveis. En aquest sentit, és important definir els resultats esperats de la intervenció dels serveis socials i elaborar guies que orientin l'acompanyament socioeducatiu per assolir-los.

- Planificar emergències: la preparació d'emergència, resiliència i resposta. En la societat del risc en què estem immersos, seria necessari pensar d'establir un pla de prevenció, reducció, control, mitigació i resposta a les emergències que permeti la mobilització de recursos quan la situació ho requereixi. Aquest pla hauria d'incloure orientacions i la capacitació per als professionals de primera línia dels serveis bàsics.

3.2. L'organització del sistema de serveis socials

La salut dels i de les professionals de primera línia

Haver estat a *primera línia* durant una situació com l'actual pot ser un predictor d'estrès posttraumàtic, tenir més probabilitat de patir esgotament, manifestar un despreniment més gran dels altres, nivells més elevats d'ansietat, irritabilitat, insomni, dificultats en la concentració i indecisió, i un deteriorament en el rendiment laboral, i mostrar més propensió a evitar el contacte amb *els clients* així com absentismes laborals (Bai *et al.*, 2004). És plausible que aquestes situacions es produeixin entre dels i de les professionals dels serveis socials i, per tant, caldria reforçar les figures de supervisió i suport psicoemocional dels serveis socials, així com abordar les situacions d'estigma que aquestes situacions puguin generar en el si dels equips.

Redisseny organitzatiu de la intervenció

L'augment de persones que requeriran la intervenció dels serveis socials n'hauria de comportar una reorganització interna que els fes més eficients. La creació d'una unitat d'acollida que dugui a terme una orientació i atenció immediata, i la segmentació i derivació de les persones que solament requereixen un suport econòmic a una unitat administrativa que efectui la comprovació de mitjans, permetria que els i les professionals poguessin fer una aportació de valor real des dels sabers professionals i disposessin de més temps per poder acompanyar els infants i les seves famílies. En aquest sentit, i depenent de com evolucioni l'estacionalitat de la Covid-19, segurament caldrà replantejar els espais i els horaris de les intervencions (amb més pes del suport a domicili, per exemple), i, per tant, caldrà acomodar també les condicions laborals dels i de les educadors/es a aquestes intervencions.

Dotació dels equips de serveis socials

L'augment de les problemàtiques vinculades a les situacions de pobresa i l'empitjorament de la salut — particularment de la salut mental— haurien d'implicar un augment en els recursos humans dels equips de serveis socials (administratius i educadors) i una diversificació dels perfils professionals que l'integren (psicòlegs/dòlogues).

4. CODA

Com hem vist, els efectes de la Covid-19 seran especialment perjudicials per a la infància i l'adolescència vulnerada, que veurà com les seves condicions materials, però també les seves oportunitats i la seva salut, es malmeten de manera acusada. Estem davant d'un moment en què urgeix un pla d'intervenció que de forma desacomplexada situï la infància en un lloc privilegiat de la societat. El context de devastació transversal facilitarà una aposta agosarada dels poders públics; esperem que com a societat hi estiguem a l'altura.

Bibliografia

BAI, YAMEI; LIN, CHAO-CHENG; LIN, CHIH-YUAN; CHEN, JEN-YEU; CHUE, CHING-MO; CHOU, PESUS (2004). "Survey of Stress Reactions Among Health Care Workers Involved With the SARS Outbreak". *Psychiatric Services*, núm. 55 (9) (2004), p. 1055-1057. doi.org/10.1176/appi.ps.55.9.1055.

BLASCO, JAUME; JULIÀ CANO, ALBERT; TODESCHINI, FEDERICO; CASADO, DAVID (ED.). (2016). Fons extraordinari per a ajuts d'urgència social per a infants de 0-16 anys Avaluació (2015 i 2016). Barcelona. https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/revista/06_blasco-todeschini-profunditat-23-cat.pdf.

BRAZENDALE, KEITH; BEETS, MICHAEL W.; GLENN WEAVER, R.; PATE, RUSSELL R.; TURNER-MCGRIEVEY, GABRIELLE M.; KACZYNSKI, ANDREW T.; CHANDLER, JESSICA L.; BOHNERT, AMY; VON HIPPEL, PAUL T. (2017). "Understanding Differences between Summer vs. School Obesogenic Behaviors of Children: The Structured Days Hypothesis". *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, núm. 14 (1), p. 100. doi.org/10.1186/s12966-017-0555-2.

BROOKS, SAMANTHA K.; WEBSTER, REBECCA K.; SMITH, LOUISE E.; WOODLAND, LISA; WESSELY, SIMON; GREENBERG, NEIL; RUBIN, GIDEON JAMES (2020). "The Psychological Impact of Quarantine and How to Reduce It: Rapid Review of the Evidence". *The Lancet*, núm. 395 (10227), p. 912-920. doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8.

DANESE, ANDREA; SMITH, PATRICK; CHITSABESAN, PRATHIBA; DUBICKA, BERNADKA (2020). "Child and Adolescent Mental Health amidst Emergencies and Disasters". *The British Journal of Psychiatry*, núm. 216 (3), p. 159-162. doi.org/10.1192/bjp.2019.244.

DUNCAN, GREG J.; MAGNUSON, KATHERINE; VOTRUBA-DRZAL, ELIZABETH (2014). "Boosting Family Income to Promote Child Development". *The Future of Children*, núm. 24 (1), p. 99-120. doi.org/10.1353/foc.2014.0008.

[European Commission \(2020\). "Semestre Europeo 2020: Evaluación de los avances en lo que respecta a las reformas estructurales y la prevención y la corrección de los desequilibrios macroeconómicos, y resultados de los exámenes exhaustivos conforme al Reglamento \(UE\) n.º 1176/2011". Text. Bruselas: European Commission.](#)

MAYORDOMO MARTÍNEZ, ELOI (2020). “El coronavirus i la infància del bigoti”. *Lleengel.cat* (26 març 2020).

MAYORDOMO MARTÍNEZ, ELOI; MILLÁN CAÑAMARES, XAVIER (2017). “Avances, límites y retos en la garantía de derechos de la infancia en Cataluña. Una aproximación desde el ámbito municipal”. *Zerbitzuan*, núm. 63 (maig), p. 75-88. doi.org/10.5569/1134-7147.63.04.

NAVARRO, MYRIAM; TRUÑO, MARIA (2019). “Impactes subjectius del Fons 0-16 en la vida dels infants, adolescents i les seves famílies”. *Barcelona Societat*, núm. 23 (març), p. 112-120.

PETERMAN, AMBER; POTTS, ALINA; O’DONNELL, MEGAN; THOMPSON, KELLY; SHAH, NIYATI; OERTELT-PRIGIONE, SABINE; VAN GELDER, NICOLE (2019). “[Pandemics and Violence Against Women and Children](#)”. [Center for Global Development](#).

TAYLOR, MELANIE R.; AGHO, KINGSLEY E.; STEVENS, GARRY J.; RAPHAEL, BEVERLEY (2008). “Factors Influencing Psychological Distress during a Disease Epidemic: Data from Australia’s First Outbreak of Equine Influenza”. *BMC Public Health*, núm. 8 (1), p. 347. doi.org/10.1186/1471-2458-8-347.

TIC Salut (2020). “[Intersocial](#)”. [TIC Salut Social. \(2020\)](#).

El moviment en defensa del dret a l'habitatge enmig de la crisi de la Covid-19

Marta Ill-Raga^a, Jordi González Guzmán^b i Irene Sabaté Muriel^c
Sindicat de Llogateres

Paraules clau: habitatge, lloguer, hipoteques, Covid-19

La crisi sanitària de la Covid-19 ha aprofundit la crisi d'habitatge que arrossegava l'Estat espanyol després de l'esclat de la bombolla immobiliària el 2008. Tan aviat com les mesures de confinament esdevenien inevitables, la situació econòmica de milers de famílies començava a trontollar. Els acomiadaments i la pèrdua general d'ingressos contrastaven amb la immobilitat de les despeses, amb l'habitatge com a principal partida pressupostària de qualsevol economia familiar. El moviment en defensa del dret a l'habitatge s'organitza de manera immediata arreu de l'Estat i proposa la suspensió dels lloguers i de les hipoteques durant els mesos de confinament per a les famílies afectades pel coronavirus. Però la resposta del Govern espanyol es mostra completament insuficient, ja que blinda els interessos i el poder de decisió dels grans propietaris. Davant d'aquesta conjuntura, milers de llars es veuen abocades a l'impagament de les rendes de lloguer, i la vaga de lloguers esdevé l'única forma de donar un suport col·lectiu a un problema generalitzat.

Una emergència habitacional agreujada per la pandèmia
Tan bon punt el Govern de l'Estat anunciava el confinament obligatori davant la crisi sanitària de la Covid-19 i la paràlisi de l'economia productiva, milers de persones eren acomiadades de les seves feines o patien ERTOS. Immediatament, moltes llars van veure com els seus ingressos es començaven a reduir, o directament deixaven de percebre'ls, però havien de continuar pagant el lloguer i els subministraments bàsics. Les economies domèstiques es trobaven davant una situació completament insostenible.

-
- a. marta.illraga@gmail.com, [@MartaThree](https://twitter.com/MartaThree)
b. jgonzalezguzman94@gmail.com, [@guzman_jordi](https://twitter.com/guzman_jordi)
c. sabate.irene@gmail.com, [@etnoirene](https://twitter.com/etnoirene)

La situació de l'habitatge a l'Estat espanyol ja era prou negativa abans del xoc social de la Covid-19. L'Estat espanyol és dels estats europeus on la ciutadania dedica més percentatge dels ingressos al pagament de l'habitatge¹³. A més, aquesta forma de tinença és molt inestable, degut a la curta durada dels contractes (3 anys els signats entre el 2013 i el 2019) i, sobretot, a la possibilitat que l'arrendador decideixi unilateralment no renovar-lo encara que l'arrendatari hagi pagat puntualment la renda. Aquestes circumstàncies s'han fet especialment paleses en els darrers anys, com a conseqüència de canvis legislatius, com ara la reforma de la Llei d'arrendaments urbans el 2013, que han afavorit les pràctiques especulatives i abusives liderades per grans tenidors institucionals (les societats immobiliàries, els fons voltor, etc.) i imitades per d'altres propietaris de menor escala.

Per aquest motiu, en la conjuntura que ara s'ha presentat, la mesura fonamental per evitar que les economies domèstiques i de les petites empreses s'ensorressin era suspendre el pagament dels lloguers, tant d'habitatges com d'oficines i lloguers comercials, mentre durés l'epidèmia. En cas contrari, i davant la possibilitat que s'allargués el confinament, ens enfrontàvem a una situació en la qual milers de persones es veurien forçades a l'impagament del lloguer.

D'aquesta manera, el moviment en defensa de l'habitatge arreu de l'Estat iniciava la campanya del [Pla de xoc social i #SuspensiónAlquileresYA](#). Més de 200 organitzacions i

---

13. Segons un [informe de l'OCDE](#) publicat el 2019, el 64% dels i les espanyoles amb ingressos baixos en dediquen més del 40% a pagar el lloguer i els subministraments domèstics, mentre que la mitjana dels països membres d'aquesta organització és del 35%. Es tracta de la segona pitjor dada, només per davant de Grècia.

entitats socials s'hi sumaven per donar suport a la campanya, tot exigint al Govern de l'Estat tres mesures fonamentals:

1. Suspendre el pagament del lloguer, d'hipoteques de l'habitatge habitual, i locals de petits comerços; juntament amb la condonació dels deutes de lloguer i hipotecaris vinculats a la crisi sanitària.
2. Suspendre els talls de subministraments bàsics d'aigua, llum i gas.
3. Posar els habitatges buits a disposició de les persones en situació de sensellarisme.

L'inici de la vaga de lloguers i la resposta del Govern

Dues setmanes després de llançar la campanya per la suspensió dels lloguers, i davant de la inacció del Govern de l'Estat, el [Sindicat de Llogateres de Catalunya](#), en coordinació amb altres sindicats i col·lectius d'habitatge arreu de l'Estat, ens vam veure obligats a convocar la vaga de lloguers. L'objectiu de la vaga era proporcionar un marc col·lectiu i una dimensió política als més de quatre milers de famílies que s'havien posat en contacte amb nosaltres durant la primera setmana de l'estat d'alarma, a través del [correu d'emergència](#) i del [formulari web](#), expressant que no podrien satisfer el lloguer l'1 d'abril. La reacció del Govern de l'Estat no es va fer esperar: al cap de tan sols 24 hores d'anunciar la vaga de lloguers, el Govern presentava les primeres mesures en matèria d'habitatge. El moviment en defensa de l'habitatge havia fet reaccionar el Govern, i va aconseguir paraitzar els desnonaments per impagament de lloguer i prorrogar els contractes durant sis mesos.

Tanmateix, les polítiques del Govern es quedaven a mig camí i eren completament insuficients per a les classes socials més colpejades per la crisi econòmica desencadenada per la Covid-19. El Govern, format per PSOE i Unides Podem, deixant de banda les friccions internes, llançava un missatge clar pel que fa a polítiques d'habitatge: encara que l'economia productiva s'ensorri, malgrat que els ingressos s'enfonsin, els lloguers s'havien de seguir cobrant al mateix preu. És a dir, ignorava completament la fractura que s'eixamplava de manera insostenible entre els ingressos i les despeses de les llars que viuen de lloguer. Això contrastava amb el fet que, ja des d'un primer moment, es va preveure una moratòria per al pagament d'hipoteques.

La mesura estrella del Govern han estat els microcrèdits per a les llars que perdessin els seus ingressos. El govern de la debitorcràcia tornava a quedar plasmats al BOE del 31 de març: les llars que no poguessin satisfer el lloguer tenien l'opció de demanar un préstec a l'*Instituto de Crédito Oficial (ICO)*, sense interessos. Amb aquest objectiu, es mobilitzava una línia de crèdit de 1.200 milions d'euros, una xifra que, segons els càlculs del mateix Govern, podria beneficiar 450.000 llogaters. En altres paraules: les famílies s'havien d'endeutar, mentre que el poder adquisitiu dels arrendadors romaní intacte.

L'argument principal del Govern per justificar l'endeutament de les famílies es basava en el fet que, suposadament, una gran majoria d'arrendadors són petits propietaris que depenen dels ingressos del lloguer. Però no hi ha cap prova que ho demostrï. De fet, les poques xifres disponibles reflecteixen el contrari: tot partint dels resultats de l'Enquesta de condicions de vida del 2018, els investigadors Carlos Delclós i Lorenzo Vidal apuntaven recentment en un article publicat al [diari Ara](#) que els

arrendadors guanyen 38.000 € de mitjana, i això sense incloure el que cobren de lloguer, mentre que les llars llogateres ingressen 23.000€ de mitjana. A més de l'evident desigualtat d'ingressos entre propietaris rendistes i llogaters, cal assenyalar també la asimetria de poder que es dona entre ambdues parts, en bona mesura derivada del fet que els primers ja disposen, en la seva gran majoria, d'una llar, mentre que els llogaters segueixen carregant el pes de la por a perdre la seva, ara afegit al pes dels deutes que l'Estat proposa com a única sortida de l'emergència.

Quan exposem la nostra exigència d'una suspensió dels lloguers, ens trobem sovint amb l'argument de la desprotecció dels propietaris hipotecats que depenen de l'ingrés de la renda per pagar la seva pròpia hipoteca. En aquests casos, la resposta és òbvia: la nostra campanya demana també la suspensió del pagament d'hipoteques de les llars principals, i, en aquest sentit, busca anivellar i apel·lar a la solidaritat entre llogateres i persones endeudades, amb l'objectiu que, per davant de les rendes dels interessos, es prioritzi la satisfacció del dret a un habitatge digne, independentment del tipus de tinença.

És evident que les mesures del Govern responen a les pressions del *lobby* immobiliari, que vetlla pels interessos especulatiu dels grans tenidors d'aquest país. No és casual que, a inicis del mes d'abril, en ple estat d'alarma, es presentés una nova associació, ASVAL (Asociación de Propietarios de Vivienda en Alquiler), impulsada per grans fons d'inversió i immobiliàries per, teòricament, protegir els interessos dels petits propietaris d'habitatges. Les polítiques del Govern blindaven els interessos i privilegis dels grans actors econòmics del sector immobiliari, mentre la solució per a les famílies més vulnerables passava per l'endeutament. Els arrendataris han de seguir

cobrant rendes immobiliàries al mateix preu de bombolla d'abans que esclatés la crisi sanitària. No importa que els propietaris ja rebin grans ajuts públics: els petits propietaris tenen una reducció del 60% de l'IRPF i els fons d'inversió i les SOCIMI paguen un 1% i 0%, respectivament, d'impost de societats. Al mateix temps, milers de llars llogateres i treballadors autònoms que han perdut els seus ingressos han de continuar dirigint els seus estalvis a seguir pagant el lloguer.

Més enllà de l'excepcionalitat

L'única resposta davant de la vulnerabilitat excepcional a la qual es veuen abocades milers de llars llogateres és l'acció col·lectiva, aquesta vegada en forma de vaga de lloguers. Si bé la campanya es fixava com a objectiu principal la suspensió dels lloguers (i dels pagaments dels subministraments i hipoteques) per a les llars que haguessin vist reduïts els seus ingressos degut a la Covid-19, l'excepcionalitat no és més que una exacerbació de les condicions prèvies a l'esclat de la crisi actual.

A mitjans d'abril, moment en què escrivim aquest article, més de 12.000 llars amb dificultats per pagar el lloguer s'han posat en contacte amb la campanya que impulsa la vaga de lloguers. Aquestes famílies es troben actualment en un procés d'acompanyament i organització en comitès territorials de vaga desplegats per tot l'Estat. I aquesta és només una petita part del total de llars que es veuran seriosament afectades per aquest nou escenari de crisi. A l'àrea metropolitana de Barcelona, on es concentren fins a un terç d'aquests casos, la situació és extrema no només pels acomiadaments sobrevinguts pel confinament: en grans àrees metropolitanes com Barcelona o Madrid la situació de partida ja era la d'una bombolla dels preus dels lloguers. A Barcelona, des de l'any 2013, segons les dades del darrer informe de l'Observatori Metropolità de

l'Habitatge, el preu dels lloguers s'ha encarit un 36,4%, i un 28,3% a l'àrea metropolitana. Si a aquesta realitat del mercat de lloguer hi sumem el fet que una part substancial dels llogaters treballen amb contractes temporals o es troben a l'atur¹⁴, podem arribar a la conclusió que l'actual crisi sanitària ha aprofundit greument la crisi d'habitatge que arrossegava l'Estat espanyol des del 2008. No es tracta d'una realitat només existent en els nombres agregats: moltes de les 12.000 persones que han contactat a través del correu d'emergència no només ho han fet a causa d'un acomiadament sobrevingut o com a autònoms amb una forta disminució de la facturació, sinó que ja es trobaven en situacions prèvies de precarietat, caracteritzades per la temporalitat i l'estacionalitat laboral.

En conseqüència, els objectius de la campanya van més enllà del marc temporal del confinament i l'excepcionalitat, amb la finalitat de revertir desigualtats existents pel que fa a l'habitatge i abordar un context de crisi que tot apunta que s'estendrà molt més enllà del calendari de l'estat d'alarma. Entre les demandes recollides en aquest escenari postconfinament, hi trobem la necessitat de mantenir la suspensió del pagament del lloguer el temps que sigui necessari per a aquelles persones en situació de vulnerabilitat, així com la suspensió indefinida dels desnonaments. Cal recordar que en les dades del darrer trimestre del 2019 aportades pel Consell General del Poder Judicial, s'hi comptabilitzaven 49 desnonaments diaris a Catalunya. Cal tenir en compte que aquestes dades no reflecteixen la totalitat real dels desnonaments, ja que no inclouen els desnonaments

---

14. *Evolución reciente del mercado del alquiler en España. 3/2019.* [Banco de España.](#)

invisibles, és a dir, els desplaçaments involuntaris provocats per l'encariment dels lloguers i l'acabament unilateral de contractes de lloguer per part de la propietat, un fenomen propiciat per l'actual marc contractual que, com apuntàvem al principi, desprotegeix el llogater.

Juntament amb la suspensió de lloguers mentre duri el confinament, es recull també com a demanda imprescindible de la campanya la regulació del preu del lloguer, una regulació que provoqui una baixada immediata del preu dels lloguers per tal que aquest estigui lligat a la renda real disponible de les llars, així com també es demana la pròrroga automàtica dels contractes per dotar-los de més estabilitat.

En un context com l'actual crisi, on milions d'economies familiars es veuran durament colpejades, encara es fa més incompreensible que els rendistes i els fons d'inversió segueixin enriquint-se a còpia d'extreure rendes immobiliàries, sobretot a través dels lloguers. El fons voltor *Blackstone*, el propietari de pisos de lloguer més gran de l'Estat, que sistemàticament ha imposat pujades de preus abusives als seus llogaters, ha aixecat el fons d'inversió immobiliària més gran d'Europa, dotat amb més de 9.800 milions d'euros. Si bé el control i la baixada de preus vol posar fre als abusos comesos per aquests grans tenidors, la campanya també recull la demanda d'expropiar i posar a disposició pública els pisos en mans de fons voltor i bancs. En circumstàncies de crisi com les actuals, considerem necessari corresponsabilitzar aquestes entitats, les quals, a més de gaudir de grans beneficis fiscals, es van veure afavorides pel rescat públic de més de 65.000 milions d'euros a fons perdut després de l'esclat de la bombolla immobiliària el 2008.

Defensem el dret a l'habitatge

Ens trobem, sens dubte, davant d'una crisi sanitària, econòmica i social sense gaires precedents, d'abast global i amb impactes socialment molt transversals. Tanmateix, els moviments en defensa del dret a l'habitatge, i en particular els sindicats d'inquilines i inquilins, estem comprovant diàriament l'afectació gravíssima que la pandèmia està tenint sobre les condicions de vida de les persones que ja es veien amenaçades per deu anys d'emergència habitacional cronificada. Una emergència que ha anat mutant les seves formes de manifestar-se — la primera onada d'execucions hipotecàries seguida de la bombolla del lloguer amb els seus desnonaments corresponents, i de seguida l'estratègia forçada de moltes llars cap a l'ocupació, el relloguer, l'infrahabitatge i altres formes de precarietat—, i que mai no ha estat redreçada per part d'unes administracions massa preocupades per no contrariar els grans interessos privats que operen en els mercats immobiliaris i financers.

En aquest temps de confinament contra la pandèmia de la Covid-19 —on, paradoxalment, se'ns demana que "ens quedem a casa"—, es fa més evident que mai l'imperatiu moral i polític de garantir unes condicions d'habitatge dignes per a tota la població, amb una aposta clara pels drets econòmics i socials per davant de qualsevol altra consideració. La moratòria dels desnonaments i la suspensió dels pagaments d'hipoteques són mesures que ja van en aquest sentit, però el seu abast és molt limitat: deixen fora sectors de població ja d'entrada vulnerables com les persones que viuen de lloguer o les que han buscat un sostre mitjançant l'ocupació d'un immoble buit. La mesura específicament orientada als llogaters, consistent a promoure el seu endeutament, sembla fins i tot una broma de mal gust, una amenaça d'afegir l'endeutament a la inestabilitat del lloguer en aquest país.

Davant d'aquesta situació, la vaga de lloguers era l'única resposta: una pràctica de desobediència civil que permet empoderar milers de famílies perquè deixin de pagar als seus arrendadors, sense complexos, de manera coordinada i polititzada, i amb una xarxa de suport extensa.

Les limitadíssimes mesures del Govern fins al dia d'avui semblen assumir que, després d'aquests mesos de trasbals i excepcionalitat, un cop superada la crisi sanitària i aplicades unes quantes receptes de revitalització econòmica, els mecanismes de mercat recuperaran la seva representació hegemònica com la manera més eficient i justa de distribució dels recursos. Tot apunta que no serà així: l'empobriment extrem de moltes llars, amb la negació de drets i de dignitat que aquest empobriment suposa, posa en qüestió que les solucions a l'actual crisi puguin quedar-se en un pla merament cosmètic o conjuntural. És per això que ara, des d'aquest confinament profundament desigual, també pel que fa a les condicions de les llars on ens veiem obligades a passar-lo, els moviments socials articulem les nostres reclamacions en la direcció que ens sembla més legítima: una desmercantilització de l'habitatge, basada en polítiques públiques decidides i una fiscalització inflexible dels interessos especulatiu privats. A l'objectiu ineludible de mitigar aquesta emergència, se n'hi ha de sumar també un altre: emprendre canvis estructurals per prevenir que les possibles crisis del futur tornin a colpejar les persones per a les quals l'habitatge és únicament i exclusivament una llar.

Sistema sanitari. Heroisme en precari

Carlos Hugo Preciado Domènech

Doctor en dret i magistrat especialista en l'ordre social del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya

Paraules clau: sanitat pública, retallades pressupostàries, privatització, precarització

“L’heroisme pot salvar un poble en les circumstàncies difícils; però allò que el fa gran és l’acumulació diària de petites virtuts”.

Gustave Le Bon

La pandèmia de la Covid-19 ha sorgit l’efecte de traslladar l’orgull del sistema de salut pública a les persones que hi treballen. Són herois i heroïnes sí, però ho són tot i el profund i persistent deteriorament que ha experimentat el nostre sistema de sanitat pública arrel de la seva privatització, de la seva externalització, la seva precarització i les persistents retallades en el seu pressupost. Una societat que no reconeix a qui dona la seva vida pels altres, que no cuida de la sanitat pública “de tots i totes i per a tots i totes” és una societat condemnada a la seva pròpia extinció.

Un bon criteri per mesurar l’altura moral de qualsevol grup humà consisteix a determinar com tracta els qui, superant l’egoisme innat a l’individu, se sacrifiquen pel grup. En resum, un grup que no tracta bé els seus herois no només està condemnat a la misèria moral, sinó amb tota probabilitat a la seva pròpia desaparició com a grup.

Amb aquestes paraules vull obrir el pas a una sèrie de reflexions sobre el sistema sanitari autonòmic, les persones que el serveixen i la pandèmia de la Covid-19, que em semblen necessàries per al dia després de la crisi.

El sistema sanitari públic espanyol és una de les potes de l’Estat Social del qual es pot afirmar que majoritàriament ens sentim orgullosos i orgullosos. N’hi ha prou amb observar l’evolució de les dades d’esperança de vida a Espanya durant el segle XX, que passa de 34,76 anys el

1900¹⁵ a 83,4 el 2019¹⁶, per constatar el gran salt qualitatiu de la sanitat durant el segle passat.

Els nostres polítics, de tots els colors, han anat presumint que Espanya és el país més saludable del món; i així sembla confirmar-se¹⁷ d'acord amb l'índex que confecciona l'agència financera Bloomberg publicat el 2019, que classifica 169 països, davant els quals situa en primer lloc Espanya que té una esperança de vida més gran que cap altre. En l'àmbit de la UE, Espanya, Itàlia i França són els que presenten els millors indicadors d'esperança de vida¹⁸.

Tanmateix, el castell de cartes de l'orgull pel nostre sistema sanitari s'ha desplomat amb la pandèmia de la Covid-19 que n'ha evidenciat els punts febles. O, més ben dit, la pandèmia ha produït l'efecte de traslladar l'orgull des del sistema a les persones que el serveixen.

Ningú no posa en dubte que Espanya compleix uns estàndards alts de qualitat, segons l'OMS ocupa el 7è lloc en qualitat de sistema sanitari; però, paradoxalment, Espanya i Itàlia, amb molt bons sistemes sanitaris, són els que més han patit l'embat de la pandèmia, tant en contagiats com en nombre de persones mortes. Això mereix una reflexió.

---

15. https://www.fbbva.es/wp-content/uploads/2017/05/dat/DT_2006_11.pdf.

16. <http://fundaciongasparcasal.org/publicaciones/Sanidad-espanola-en-cifras-2018.pdf>.

17. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-02-24/spain-tops-italy-as-world-s-healthiest-nation-while-u-s-slips>.

18. https://www.mscbs.gob.es/estadEstudios/estadisticas/docs/preseleccion_es.pdf.

En efecte, la pandèmia ha posat sobre la taula que Espanya té la taxa de mortalitat més alta registrada al món per la Covid-19. Per descomptat, hi ha altres factors que han contribuït a aquesta dada, com ara l'envelliment de la població o la manera en què es computen les persones mortes per la malaltia; però el que és indiscutible és que el nostre sistema sanitari, o més ben dit, els nostres sistemes autonòmics sanitaris, han evidenciat grans mancances a tots els nivells, només suplertes amb l'heroisme del personal sanitari, respecte al qual les xifres parlen per si soles: 26 sanitaris morts i 25.000 de contagiats pel coronavirus. El nombre de sanitaris contagiats representa el 15% del total. Des dels col·legis de metges es denuncia la falta de protecció i l'alta exposició al virus.

Tot això ha de provocar una reflexió profunda, fins i tot entre aquells que defensen el sistema neoliberal; reflexió que centrarem, precisament, en els dos punts nuclears de les polítiques neoliberals de la UE en les últimes dècades: deteriorament del sistema sanitari públic i privatització.

Un dels processos que ha patit el sistema sanitari espanyol és el que, en expressió afortunada, s'ha anomenat "la desconstrucció del sistema sanitari públic"¹⁹, que estaria format per dos fenòmens que van de bracet: el deteriorament del sistema sanitari públic i l'augment de la despesa privada en sanitat, és a dir, la seva privatització.

El 2015 Espanya va invertir un 9,3% del seu PIB en sanitat, un percentatge similar al d'altres països de la UE o del nostre entorn pròxim, el Regne Unit (9,9%) i Itàlia (9%),

---

19. BURRIEL RODRÍGUEZ-DIOSDADO, Pepa, "La desconstrucció del sistema sanitario público", *Derecho y Salud*, vol. 25, núm. 2 (2015), p. 99-123.

però inferior al d'altres com Suècia (11%) o com França (11,1%) i Alemanya (11,2%). La crisi econòmica del 2012 va tenir com a conseqüència l'adopció de polítiques d'austeritat per reduir el deute públic; aquesta reducció va ser de 0,6 punts del PIB entre els anys 2009 i 2015, any en què, per fi, es va invertir aquesta tendència negativa. En canvi, en el mateix període, la despesa privada en salut va augmentar prop d'un 28,9% de la despesa total en aquesta partida, incloent-hi l'important paper que van tenir els copagaments, que van representar un 23,9% del cost total de l'any 2015²⁰.

La tendència al deteriorament del sector sanitari públic i a la seva privatització han estat les constants que han marcat l'agenda neoliberal a tot el món, també a Espanya. N'hi hagi prou de recordar, amb aquesta finalitat, que el Govern de Mariano Rajoy va aprovar una retallada de 7.000 milions d'euros en sanitat, amb l'aplaudiment calorós de la Unió Europea i l'FMI, amb una "absència de debat i diàleg previ", en el que s'ha anomenat "la retallada de serveis socials més gran de la democràcia"²¹. Cal dir que, prèviament, el govern de Rodríguez Zapatero de bracet amb el Partit Popular el 2011 havia aplanat el terreny amb l'ominosa reforma de l'article 135 CE, que prioritza el pagament del deute financer a la garantia dels drets socials, entre els quals la sanitat²².

---

20. <http://fundaciongasparcasal.org/publicaciones/Sanidad-espanola-en-cifras-2018.pdf>.

21. https://15mpedia.org/wiki/Lista_de_recortes.

22. Aquesta reforma es justifica dient en la seva Exposició de motius que "La present reforma de l'article 135 de la Constitució espanyola persegueix, per tant, garantir el principi d'estabilitat pressupostària, vinculant totes les administracions públiques en la seva consecució, reforçar el compromís d'Espanya amb la Unió Europea i, alhora, garantir la sostenibilitat econòmica i social del nostre país" (BOE núm. 233 de 27 de

L'austericidi neoliberal va tenir un impacte brutal en el sistema sanitari espanyol, amb tancament d'ambulatoris i centres de salut, hospitals i serveis d'urgències, 456 medicaments retirats del finançament públic, introducció del copagament, creixement de les llistes d'espera, expulsió de persones estrangeres en situació irregular, etc.

Una segona línia d'actuació de l'agenda neoliberal en el sector públic sanitari ha estat la precarització del personal sanitari. El problema més important a què s'enfronta el sector en conjunt són les altes taxes de temporalitat: 30,3%. La temporalitat, lluny de reduir-se després d'acabar la crisi econòmica del 2012, ha continuat augmentant sense fre. Les estadístiques reflecteixen també l'augment de l'encadenament de contractes de les persones amb contracte temporal, cosa que ha perpetuat la precarietat laboral. Des d'una perspectiva de gènere, la precarietat en el sector sanitari té nom de dona. En aquest sentit, en un sector feminitzat com el sanitari, els percentatges de temporalitat deixen en evidència una clara diferència entre sexes amb 4 punts més de temporalitat en dones que en homes, 31,3% i 27,3%, respectivament²³.

Des del punt de vista de les retribucions, la precarització és també evident. Les últimes dades de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE)²⁴ situen els salaris dels metges espanyols entre els més baixos dels països membres (37 nacions). No només això, el 2011 la mitjana de salaris dels metges era un 20% a la

---

setembre de 2011).

23. http://www.sanidad.ccoo.es/comunes/recursos/30/2363551-Informe_FSS-CCOO_EPA_tercer_trimestre_2017.pdf.

24.

https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=HEALTH_STAT.

del 2019. El mateix passa amb els sous del personal d'infermeria i zeladors.

Això ha suposat una “fuga de bates blanques”²⁵, en la qual el perfil mitjà és, una vegada més: dona, de menys de 35 anys i que treballa a l'entorn hospitalari; concretament exercint com a facultativa de medicina de família i comunitària.

La desconstrucció de la sanitat pública ha provocat una exemplar i constant mobilització social, les Marees Blanques. Un dels seus primers detonadors es va produir, precisament, en plena crisi econòmica, el 31 d'octubre de 2012, en què el president de la CAM, Ignacio González, va presentar un pla que incloïa la privatització de 6 hospitals i 27 centres de salut. El novembre del 2019, la 86a Marea Blanca segueix encara en la lluita per la sanitat pública. Un exemple de moviment social sostingut en lluita pel dret a la salut i l'exigència d'una sanitat “de tot@s i per a tot@s”.

El personal sanitari, al qual tothom agraeix el seu servei heroic en la pandèmia de la Covid-19, fa anys que està precaritzat i en unes condicions laborals poc dignes. Ara, els toca patir en primera línia l'embat de la pandèmia. Convé reiterar que el nombre de sanitaris contagiats per la Covid-19 ascendeix en el dia d'avui a 25.000 i ja hi ha 26 morts. No hi ha hagut per a ells honors, medalles, ni res del que la retòrica militar imposa quan qui mor és un soldat en combat. Ni tan sols hi ha un monument al sanitari desconegut, malgrat que deuen haver salvat més

vides amb el seu sacrifici durant aquests mesos, que l'exèrcit espanyol en tota la seva història. Ens falta, encara —és evident—, la cultura de la cura i continuem ancorats en el patró patriarcal de la valoració de la violència.

La qüestió és la següent: què faran Govern i Parlament espanyol amb aquests herois que estan donant la vida i la salut per la població quan acabi la pandèmia? Com es pot qualificar una societat que manté en la precarietat les persones que treballen, fins i tot arriscant la seva vida, per salvar les vides dels altres?

A banda d'aquestes qüestions, els nostres representants públics hauran d'abordar un pla per pal·liar els milers de supòsits de patologies relacionades amb l'estrès posttraumàtic que ja pateix el personal sanitari. El contacte diari amb la mort, la separació dels familiars, l'estrès emotiu que suposa acompanyar pacients en els seus últims moments de vida, amb les seves famílies separades i sense poder acomiadar-se d'ells, deixarà una empremta difícil d'esborrar en el personal sanitari.

Un cop acabada la crisi de la Covid-19, caldrà quelcom més que cassolades solidàries, reconeixements emocionats de les altes autoritats del país o imposició de medalles al mèrit civil. Les nostres heroïnes, perquè la majoria de sanitaris són dones, reclamen un tracte digne en les seves condicions laborals, estabilitat a la feina, remuneració suficient i la consideració social que mereix la seva funció de cuidar la salut de totes i tots.

En aquesta direcció, és obvi que és urgent un pla estatal sanitari. S'ha d'abordar la inversió en sanitat, en R+D+I, en erradicació de la precarietat del sector, la recentralització de competències en sanitat o la coordinació entre les comunitats autònomes, inexistents fins que no es va

---

25. Un total de 1.676 certificats d'idoneïtat sol·licitats només en els primers 7 mesos del 2019. Vid. <https://www.redaccionmedica.com/contenido/images/CIP%20a%2031%20de%20julio%202019%282%29.pdf>

declarar l'estat d'alarma, així com, òbviament, la reversió de totes les privatitzacions, particularment nocives i letals en el sector de les residències de persones grans.

Una societat que no reconeix l'heroisme, que no premia els qui donen la seva vida pels altres, que no sap desenvolupar una política de sanitat pública "de tot@s i per a tot@s" és una societat condemnada a la seva pròpia extinció. Els sanitaris d'aquest país ens hauran salvat d'aquesta pandèmia excepcional, però hauran pagat un preu molt alt per fer-ho. Ha arribat l'hora que l'Estat sigui just amb ells i elles i els tracti amb la dignitat que sempre han merescut. Fer el contrari, la tornada a l'austeritat i a les retallades en el sector, ens condemnarà a totes i tots a la misèria moral.

Desigualtats socials i Covid-19 a Barcelona

Marc Marí-Dell'Olmo^{a,b,c}, Mercè Gotsens^{a,c},
M. Isabel Pasarín^{a,b,c,d}, Patricia García de Olalla^{a,b,c,d},
Cristina Rius^{a,b,c,e}, Maica Rodríguez-Sanz^{a,b,c,d}, Lucía
Artazcoz^{a,b,c,d} i Carme Borrell^{a,b,c,d}

Paraules clau: Covid-19, desigualtats socials, monitoratge, gènere, edat, barris

Després de 39 dies de monitoratge, ja es comencen a evidenciar com algunes de les conseqüències de la Covid-19 es reflecteixen de manera desigual en la població de la ciutat de Barcelona. En aquest article presentem les dades disponibles sobre la Covid-19 de les persones residents a Barcelona, especialment referides a les desigualtats segons edat, sexe, àrea geogràfica i renda, i en fem una reflexió.

Introducció

A les ciutats hi ha grans desigualtats socials²⁶, és a dir, diferències sistemàtiques, injustes i evitables. L'efecte de la vida urbana sobre la salut depèn, en gran mesura, de com s'organitzen i es governen les ciutats. Està demostrat com els factors socials marquen diferències en les oportunitats de gaudir d'un bon estat de salut, cosa que es tradueix en l'existència de desigualtats socials en salut, les quals són pitjors per als col·lectius socialment menys afavorits segons la seva classe social, gènere, ètnia, país d'origen o discapacitat, entre d'altres. La Covid-19, malaltia originada pel contagi del nou coronavirus SARS-CoV-2, s'ha estès ràpidament i les ciutats ofereixen un entorn favorable a la infecció, ja que el contacte entre les persones és més freqüent i proper que a les àrees rurals. Per tant, la Covid-19 planteja múltiples reptes a les ciutats, i un de molt important és l'afectació desigual a la

-
- a. Agència de Salut Pública de Barcelona.
  - b. CIBER de Epidemiologia y Salud Pública.
  - c. Institut d'Investigació Biomèdica (IIB Sant Pau).
  - d. Universitat Pompeu Fabra.
  - e. Universitat Autònoma de Barcelona.

26. C. Borrell et al., "Factors and processes influencing health inequalities in urban areas", *J. Epidemiol. Community Health*, núm. 67, p. 389-391 (2013).

població que pot agreujar encara més les desigualtats socials existents.

A Barcelona es va registrar el primer cas el 12 de març i el 19 d'abril hi havia més de 10.000 persones diagnosticades, xifra que suposa una incidència acumulada de més de 600 casos per cada 100.000 habitants. A més, s'estima que aquesta malaltia pot haver provocat, directament o indirectament, més de 2.500 morts fins el 13 d'abril.

Els serveis de salut pública tenen un paper molt important tant en el control de l'epidèmia com en la prevenció de nous casos, per la qual cosa és fonamental tenir un bon coneixement de l'abast de la malaltia, de la seva evolució i de la seva distribució. Amb aquesta finalitat, des de l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB) hem posat en funcionament el [web #COVID19aldiaBCN](#) que mostra dades actualitzades diàriament de l'impacte de la Covid-19 en la població resident a la ciutat de Barcelona. L'instrument presenta informació sobre els casos i la incidència de persones diagnosticades amb confirmació amb prova de laboratori i, per tant, inclou sobretot els casos més greus, els del personal sanitari i també els de persones i professionals de residències de gent gran, ja que la prova diagnòstica PCR es fa sobretot en aquests col·lectius. D'altra banda, la mortalitat s'estudia a partir de l'excés del nombre d'enterraments de residents a Barcelona declarats per les funeràries, excés calculat restant el nombre observat de defuncions i el nombre esperat obtingut tenint en compte els enterraments dels darrers deu anys.

En el web es presenten diferents eixos de desigualtat en l'anàlisi de l'impacte de la Covid-19 a la nostra ciutat. Es duu a terme el seguiment de diversos indicadors per sexe, grups d'edat i territori i es mostra la distribució de la

malaltia en els barris i zones més petites, com les seccions censals, i en relació amb la situació socioeconòmica de l'àrea segons l'índex de nivell de renda personal del 2016, obtingut de l'*Instituto Nacional de Estadística*. Aquesta informació permet valorar les necessitats en el territori, a fi de prioritzar zones concretes d'actuació a l'hora de posar en marxa programes i intervencions específiques des de salut pública i d'altres àrees com la social o l'econòmica. Després de 39 dies de monitoratge, ja es comencen a evidenciar com algunes de les conseqüències de la Covid-19 es reflecteixen de manera desigual en la població de la ciutat. En aquest article presentem les dades disponibles sobre les persones residents a Barcelona, especialment referides a les desigualtats segons edat, sexe, àrea geogràfica i renda, i en fem una reflexió.

Desigualtats per sexe i edat

En data de 19 d'abril, els homes presenten una incidència acumulada de 612 diagnosticats per 100.000 habitants, mentre que en les dones aquesta incidència és de 691 casos. Pel que fa a l'edat (gràfic 1), s'observa un patró molt desigual. Així, en els homes s'observa un clar gradient, segons el qual augmenta la incidència a mesura que augmenta l'edat. En les dones, aquest gradient no és tan clar, però és en les de més de 75 anys on hi ha una incidència més gran de la malaltia. Finalment, és en les persones més grans on hi ha més diferències segons el sexe, i els homes en són els més afectats. Per exemple, en el grup de més de 75 anys, els homes presenten una incidència acumulada de 2.211 per 100.000 habitants, mentre que en les dones és de 1.918, és a dir, els homes tenen un 15% més d'incidència. Respecte a la mortalitat, s'observa com les taxes de l'excés de mortalitat augmenten amb l'edat i són més elevades en els homes, sobretot en els grups d'edat més grans (gràfic 2). Per tant,

la Covid-19 té clares diferències de gènere, segons les quals la incidència en les edats grans i la mortalitat són més elevades en els homes.

El fet que la Covid-19 tingui una incidència i mortalitat més elevada en els homes ha estat descrit en diferents països del món²⁷. Algunes de les explicacions d'aquest fet es detallen a continuació. En primer lloc, les diferències biològiques hi tenen un paper, ja que el sistema immunitari de les dones és més potent que el dels homes, cosa que explica la seva menor susceptibilitat a les infeccions i, en canvi, una incidència més gran de malalties autoimmunitàries²⁸. En segon lloc, algunes malalties cròniques relacionades amb la Covid-19 (com les malalties respiratòries cròniques) són més freqüents en els homes. Finalment, cal tenir en compte que entre les persones adultes la prevalença de tabaquisme i de consum excessiu d'alcohol és superior entre els homes, fet que també està relacionat amb les malalties cròniques²⁷.

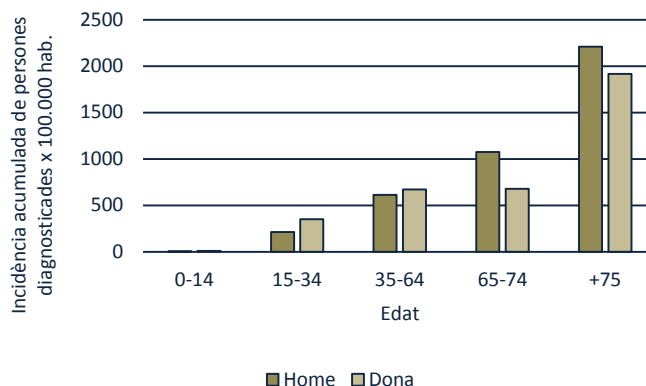
Tanmateix, les dones també són vulnerables a la Covid-19 ja que la feminització de les professions que tenen a veure amb les cures fa que elles hi estiguin més exposades. Així, per exemple, hi ha més dones en professions sanitàries i socials. Les dones també són les principals cuidadores d'infants i de persones grans, fet que encara és més evident durant el confinament²⁹. A més, la seva pitjor

27. "Sex, gender and COVID-19: Disaggregated data and health disparities", [BMJ Global Health blog](#): (2020).

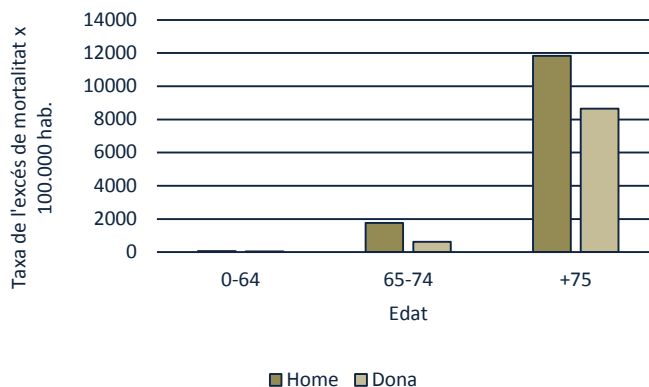
28. P. Conti i A. Younes, "Coronavirus COV-19/SARS-CoV-2 affects women less than men: clinical response to viral infection", *J. Biol. Regul. Homeost. Agents*, núm. 34 (2020).

29. [The Lancet](#), "The gendered dimensions of COVID-19", *The Lancet*, vol. 395, p. 1168 (2020).

Gràfic 1. Incidència acumulada de persones diagnosticades de Covid-19, per 100.000 habitants, segons sexe i grups d'edat. Barcelona (12/3/2020 - 19/4/2020)

Gràfic 2. Taxa de l'excés de mortalitat per 100.000 habitants, segons sexe i grups d'edat. Barcelona (1/3/2020 - 13/4/2020)

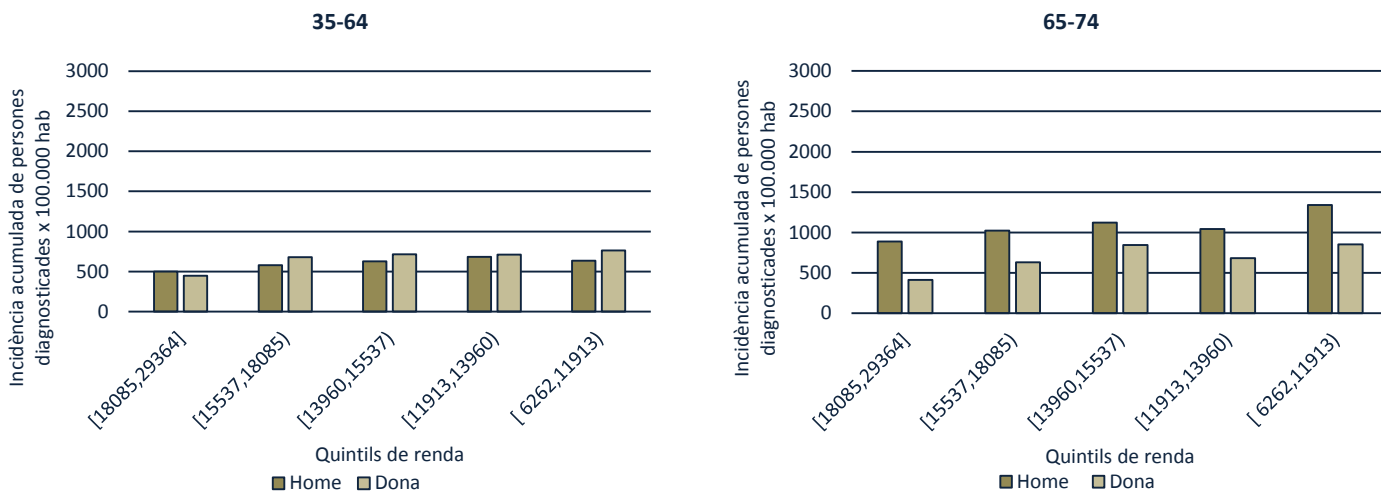
condició socioeconòmica s'accentua amb la crisi econòmica causada per la malaltia. Finalment, hi ha evidència que en temps de precarietat econòmica, inestabilitat social i confinament a les llars, augmenta la violència masclista en l'àmbit de la parella³⁰.

Desigualtats geogràfiques per sexe

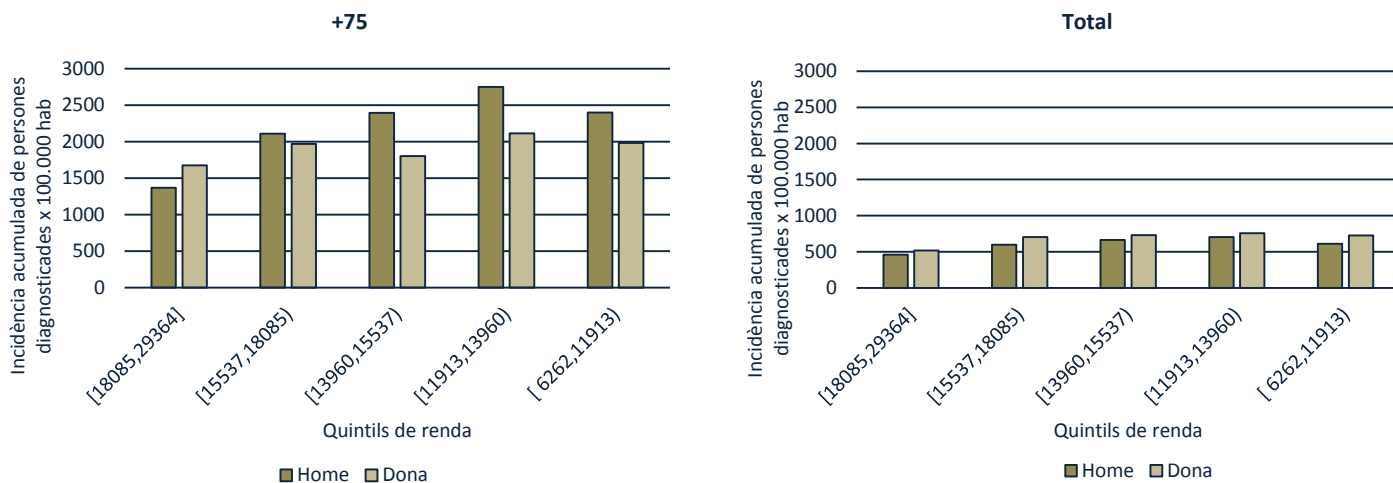
Les dades, en data de 19 d'abril, en els diferents barris de Barcelona, ens mostren evidents desigualtats territorials (Figura 1). Així, els barris més afectats es concentren principalment als districtes d'Horta-Guinardó i Nou Barris, en els quals destaquen Montbau, la Vall d'Hebron i Vallbona amb incidències acumulades de 2.793, 2.810 i 2.134 persones diagnosticades per 100.000 habitants, respectivament.

Si es compara la incidència acumulada en diferents àrees geogràfiques classificades segons l'índex de renda personal del 2016 (gràfic 3), s'observa com en general les àrees més desfavorides (amb rendes menors a 18.085€) tenen incidències més grans que les més afavorides. A més, els homes presenten un gradient més clar que les dones, en els quals s'observa com aquestes incidències augmenten progressivament a mesura que disminueix l'índex de renda. Finalment, són els homes d'edats més avançades els que presenten un gradient més clar de desigualtat socioeconòmica.

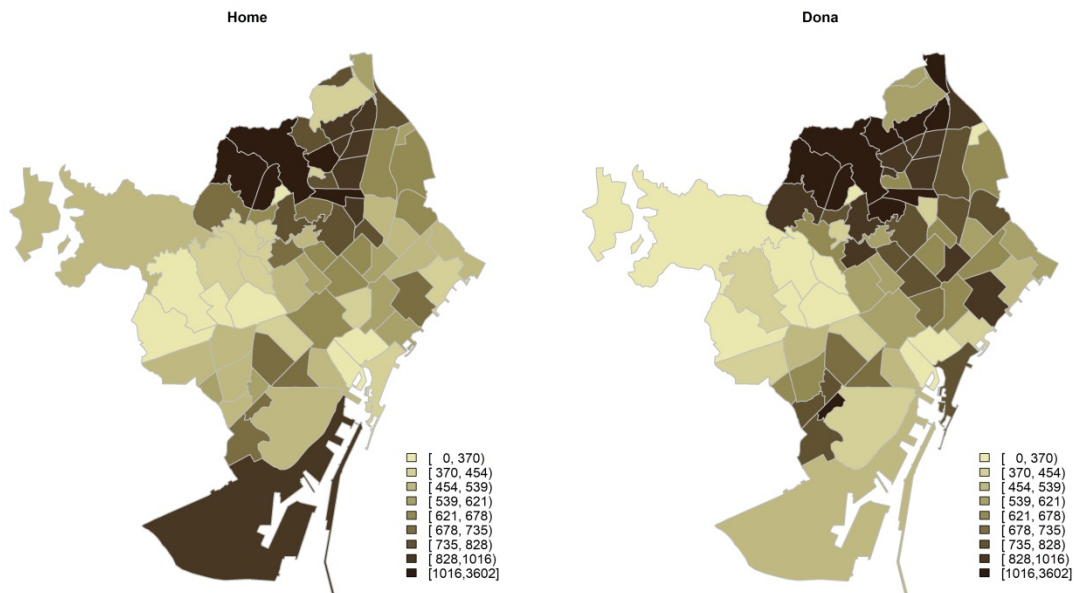
Gràfic 3. Incidència acumulada de persones diagnosticades de Covid-19, per 100.000 habitants, segons nivell de renda de l'àrea, sexe i grups d'edat. Barcelona (12/3/2020 - 19/4/2020)

30. Fondo de Población de las Naciones Unidas: [Covid-19: Un enfoque de género. Proteger la salud y los derechos sexuales y reproductivos y promover la igualdad de género \(2020\)](#).

Figura 1. Incidència acumulada de persones diagnosticades de Covid-19, per 100.000 habitants, per barri de residència i sexe, a la ciutat de Barcelona (12/3/2020 - 19/4/2020)

Les condicions de vida i de treball són aspectes que poden estar relacionats amb aquest patró geogràfic de la malaltia i se sumen a les desigualtats ja existents prèviament. Per exemple, els habitatges que no permeten mantenir la distància amb les persones malaltes fan més fàcil la transmissió de la malaltia. Segons dades de l'Observatori Metropolità de Barcelona, el rang de la superfície mitjana dels habitatges de Barcelona és de 45 m² a més de 125 m², confluint dos factors: pisos més petits i amb més ocupació, en alguns dels barris més pobres³¹.

De la mateixa manera, les deteriorades condicions de treball també n'afavoreixen la transmissió. És molt probable que les persones treballadores de classes socials més desafavorides es puguin veure forçades a reprendre la seva activitat laboral o a no poder seguir mesures de prevenció com el confinament, ja sigui per por de ser acomiadades o perquè no estiguin obtenint cap ingrés durant aquest període. Són col·lectius especialment vulnerables les persones treballadores per compte propi o les que treballen en l'economia informal. Aquest és el cas també de les persones treballadores immigrades, sovint amb treballs més precaris i amb remuneració més baixa i que, de vegades, conviuen en habitacions petites, o comparteixen el mateix habitatge en diferents horaris, amb precàries condicions sanitàries que poden afavorir la infecció^{32 33}. A més, és sabut que les persones de classes socials més desafavorides pateixen més trastorns crònics

---

31. "Confinarse en Barcelona: 87 metros cuadrados de diferencia entre barrios ricos y pobres", *El País*, 18-4-2020

32. [R. V. Reeves i J. Rothwell, "Class and COVID: How the less affluent face double risks". Brookings Institution \(2020\).](#)

33. [How is Covid-19 Affecting Inequality? - Post-Crash Economics Society \(2020\).](#)

(hipertensió, malalties cardiovasculars, diabetis, etc.) i, per tant, són més vulnerables a la malaltia^{33 34}. Així mateix, és possible que la comunicació i la divulgació dels missatges sobre les mesures de prevenció de la malaltia i del confinament no arribin per igual a tota la població i la comprensió i la interpretació sigui diferent; aquest fet s'associa al gradient social, que també existeix en els coneixements de salut entre grups segons el nivell educatiu, la classe social i l'edat³⁵.

De tota manera caldrà seguir estudiant aquest patró territorial i per nivell de renda, ja que crida l'atenció que algunes zones de la ciutat de nivell socioeconòmic baix com Ciutat Vella no tinguin incidències elevades de la malaltia. Cal tenir en compte que la població d'aquest districte és més jove que la d'altres i, per tant, pot ser que la malaltia no sigui tan greu i no hagi arribat a hospitalitzar com és el cas de la majoria dels casos que es descriuen. Cal assenyalar també que altres factors poden afavorir la transmissió de la malaltia i l'afectació dels diferents barris, com per exemple l'ús de transport públic abans del confinament on s'acumulava molta gent a determinades hores. Caldrà estudiar aquest efecte, tal com han fet persones investigadores a la ciutat de Nova York³⁶.

---

34. J. A. A. Dalstra *et al.*, "Socioeconomic differences in the prevalence of common chronic diseases: an overview of eight European countries", *Int. J. Epidemiol.*, núm. 34, p. 316-326 (2005).

35. K. Sørensen *et al.*, "Health literacy in Europe: Comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU)", *Eur. J. Public Health*, núm. 25, p. 1053-1058 (2015).

36. [J. Harris, *The Subways Seeded the Massive Coronavirus Epidemic in New York City*. National Bureau of Economic Research Working Paper Series. Massachusetts \(USA\) \(2020\).](#)

D'altra banda, cal destacar que les mesures adoptades per aturar la pandèmia poden provocar altres efectes en la salut. Per exemple, el confinament a casa pot suposar moltes hores de reclusió en habitatges inadequats, amb dèficits de serveis i instal·lacions, o en condicions d'amuntegament, i això s'ha demostrat que pot tenir també efectes adversos per a la salut. El distanciament físic sembla justificat pel ràpid creixement en el nombre de persones malaltes i la possibilitat que moltes persones asimptomàtiques estiguin transmetent la malaltia, però les conseqüències sobre la salut i sobre la població en general encara són difícils de predir. El que sí que se sap és que, l'aïllament social que pot implicar el confinament, no només afecta la salut mental sinó que també pot afectar altres malalties cròniques, així com diferents problemes de salut³⁷. I són les persones amb condicions més desfavorides les que en patiran les conseqüències socials i econòmiques més importants amb possibles implicacions per a la seva salut. A més, les conseqüències econòmiques de la malaltia, com la pèrdua de la feina i per tant la pèrdua d'ingressos, afectaran majoritàriament les persones de classes socials més desfavorides, la qual cosa també repercutirà negativament en la seva salut.

Finalment, malgrat que l'atenció sanitària no és el principal determinant de la salut, és important assenyalar els grans canvis que l'atenció a la Covid-19 ha suposat en el sistema sanitari, el qual, amb certesa, ha atenuat la mortalitat per aquesta malaltia. Tot i així, caldrà valorar l'impacte d'aquests canvis en l'accés a altres atencions i si això fa accentuar les desigualtats.

Reflexions finals

Malgrat que és aviat per conèixer en profunditat com es distribueix geogràficament la pandèmia i com afecta els diferents grups socials, les dades presentades i la bibliografia publicada indiquen com les desigualtats socials poden produir diferències en la incidència i la mortalitat de la malaltia, però també com les mesures adoptades per aturar l'evolució de la pandèmia poden afectar de manera desigual la població de la nostra ciutat. L'impacte que la Covid-19 pugui tenir en les desigualtats, per la complexitat dels determinants de la salut i de les desigualtats, requerirà diferents estudis i aproximacions, però és imprescindible que es facin des de l'anàlisi dels eixos de desigualtat per no invisibilitzar patrons i les seves interaccions.

És clau reconèixer que aquesta pandèmia podria ampliar les desigualtats socials i, per tant, les desigualtats socials en salut a causa de les conseqüències del confinament i de l'impacte econòmic i social que se'n derivaran. Preveure això és el primer pas per determinar accions per evitar-les.

---

37. [A. V. Diez-Roux, "Cities, health equity, and COVID-19"](#) LAC-Urban Health (2020).

Analitzar l'avui per repensar el demà de l'ocupació post-Covid-19

Rafael Borràs Ensenyat
Analista sociolaboral

Paraules clau: Covid-19, crisi sociolaboral, precarietat, futur del treball remunerat

La pandèmia de la Covid-19 ha provocat una greu crisi econòmica i sociolaboral que, tanmateix, ja s'anunciava. L'afectació del mercat de treball ha sigut disruptiva i important. Però, més enllà de la conjuntura post-declaració d'alarma, les previsions —tot i molt canviants— apunten a una crisi sociolaboral intensa, i pregonada. Els treballadors i les treballadores afrontaran aquesta nova crisi en una situació laboral extraordinàriament precaritzada per les polítiques austericides aplicades des del 2010 (singularment la reforma laboral del 2012) que no s'han revertit. La primera reacció ha estat una normativa laboral d'excepció (ERTOs, etc.), però el retorn a la “normalitat” post-Covid-19, no pot significar “moralitzar la precarietat com a horitzó”. Un nou paradigma sociolaboral implica reformar el mercat de treball per fer-lo menys flexible, una “flexiseguretat” amb reducció de jornada laboral i, sobretot, una renda bàsica incondicional i universal, i democratitzar l'economia recuperant conceptes com ara autogestió, cogestió o participació del factor treball a les empreses.

Sens dubte, la pandèmia de la Covid-19 ha avançat i agreujat una crisi —eufemísticament anomenada recessió— econòmica més que anunciada. En el capitalisme global actual (caracteritzat per la financiarització, l'extractivisme, l'externalització³⁸, l'escandalosa desigualtat, i la precarietat laboral i vital), els cicles de crisi semblen ser més freqüents, i s'han convertit en una mena d'instrument estabilitzador del sistema globalitzat per fer els ajustos que calguin a fi de garantir l'augment dels privilegis dels poderosos a costa dels drets socials de les majories socials. I, tanmateix,

---

38. Stephan Lessenich, *La sociedad de la externalización*, Herder, 2019.

aquesta crisi del 2020 —si més no en els seus inicis— sembla ser força diferent de la precedent. Com a concisa síntesi d'aquestes diferències, em sembla molt encertada la definició de l'economista en cap de la Comissió de Comerç i Desenvolupament de les Nacions Unides, Richard Kozul-Wright, en afirmar (*La Vanguardia*, 15/4/2020) que “entre el 2008 i el 2009 la crisi va colpejar els actius financers principalment, i després aquests van contagiar l'economia real. Aquesta crisi és diferent perquè colpeja directament la gent. No és només un xoc de la demanda o de l'oferta, sinó un xoc de tot. I posa al descobert totes les fractures i les fragilitats socials. És una crisi sistèmica en un sentit ja més enllà del financer”.

Per tant, no és agosarat afirmar que les mesures necessàries per fer front a la greu crisi sanitària ens han situat, gairebé de sobte, en plena crisi econòmica i sociolaboral agreujada per la forma disruptiva en la qual centenars de milers de persones s'han quedat sense ocupació remunerada, milions l'han vista suspesa i a una quantitat molt important de persones se'ls han esfumat les “feines no formals” amb les quals malvivien.

La situació actual és tan incerta que qualsevol previsió del que passarà en l'àmbit del treball remunerat és una “previsió iogurt” (de data de caducitat curta). No obstant això, no és arriscat qualificar, com el director general de l'Organització Internacional del Treball (OIT), Guy Ryder, de catastròfica la situació laboral d'ara mateix. Val a dir que el 7 d'abril de 2020 l'OIT calculava que el 81% dels 3.300 milions de persones que componen la força de treball mundial estava sent afectat per tancaments totals o parcials del seu lloc de treball. Per tant, s'ha produït una pandèmia social de pèrdua (o suspensió) de la principal i, en molts casos, única font d'ingressos que permet l'existència material a les classes mitjanes, baixes i,

sobretot, a les subalternes. Una pandèmia social que, tot i ser global i de durada incerta, ens afecta força a casa nostra. I ho fa en la nostra peculiar estructura econòmica i amb la normativa laboral de l'etapa de l'austericidi (singularment les reformes laborals del 2010 i el 2012) en plena vigència en els seus aspectes fonamentals i, consegüentment, amb un panorama sociolaboral força precaritzat, justament per les polítiques laborals dogmàticament agressives del neoliberalisme.

Analitzar l'avui de l'ocupació

És del tot impossible aquesta reflexió sense prendre en consideració que la reforma laboral del 2012 té com a objectiu, expressament manifest en la Llei 3/2012, de 6 de juliol, “establir un marc clar que contribueixi a la gestió eficaç de les relacions laborals i que faciliti la creació de llocs de treball”, és a dir, primer la claredat del marc per a la gestió de les relacions laborals i, subsidiàriament, la facilitació de la creació d'ocupació. Però el que és més clarificador és que no s'està d'afirmar que la “gestió eficaç” va en la direcció de “facilitar l'adaptació dels salaris i altres condicions de treball a la productivitat i competitivitat empresarial”. D'altra banda, sota els eufemismes de “reduir la dualitat laboral” o “fomentar la contractació indefinida” es despleguen un seguit d'artefactes precaritzadors, incentivadors de la temporalitat i la parcialitat no desitjada i de la desprotecció de la contractació indefinida mitjançant l'abaratiment i facilitació de l'acomiadament individual o els expedients de regulació d'ocupació (ERO). Els resultats són excel·lents pel que fa a la devaluació salarial, la rebaixa dels costos empresarials (salaris i indemnitzacions) i la precarització.

Altrament dit, sigui quina sigui la intensitat i durada de la crisi sociolaboral del 2020, les classes populars la patiran

en un context en el qual la funció tuïtiva³⁹ del dret del treball s'ha debilitat extraordinàriament; fins i tot, en alguns àmbits de les relacions laborals es pot parlar de "dret del treball de l'enemic"⁴⁰. I, alhora, l'article 41 de la Constitució espanyola, segons el qual "Els poders públics mantindran un règim públic de Seguretat Social per a tots els ciutadans, que garanteixi l'assistència i prestacions socials suficients davant situacions de necessitat, especialment en cas de desocupació", no ha passat mai de ser una declaració retòrica que, per cert, no es va alliberar de les retallades⁴¹ de les polítiques d'austeritat del Govern de Rajoy —revertides parcialment el març del 2019⁴²— que han deixat un rastre de persones i llars en situació d'exclusió social, com han posat reiteradament de manifest, entre d'altres, la Xarxa Europea de Lluita contra la Pobresa i l'Exclusió Social (EAPN) o FOESSA-Càritas. En definitiva, l'escenari sociolaboral precrisi de la Covid-19 és substancialment pitjor que el previ a la crisi del 2007-2008. Llavors hi havia inestabilitat laboral (no debades l'ocupació temporal en el sector de la construcció va ser la

---

39. La de reequilibrar, a favor de la part feble, en la relació contractual entre treballador i empresari i que, dia rere dia, es reproduïx en la dinàmica de les relacions laborals.

40. A. Guamán, S. Martín i A. Aragoneses (dir.), *Neofascismo La bestia neoliberal*, Madrid, Siglo XXI, 2019.

41. Les retallades es van produir en: a) el manteniment d'una legislació precrisi com a factor limitador de drets; lògicament, el gran augment de l'atur de llarga durada i la contractació de molt curta duració eren inimaginables el 1994 quan es va aprovar el gruix de l'actual legislació de protecció per desocupació; i b) les retallades directes del 2013 en: 1) l'eliminació del subsidi extraordinari per a persones aturades més grans de 45 anys, i 2) passar del subsidi ordinari fins aleshores per a persones més grans de 52 anys a un de nou per a més grans de 55 amb condicions d'accés més restrictives.

42. El març del 2019 es recupera, en el que és essencial, el subsidi per a persones aturades de més de 52 anys.

primera víctima d'aquell model de creixement amb peus de fang), i importants dèficits de protecció social, però, malgrat tot, no s'havia generalitzat el fenomen dels treballadors i les treballadores pobres. És cert que les diferències ja s'havien disparat, però tenir feina treia, més malament que bé, la gent i les famílies del risc de pobresa i de patir carències materials greus.

És pertinent recordar que, abans del 2010, tenir una feina de certa estabilitat o llarga durada va afavorir el miratge d'un eixamplament continu de l'anomenada *classe mitjana*, a cop d'endeutament pel consum i fonamentalment per l'habitatge en propietat. En esvaïr-se el miratge, va començar el malson dels desnonaments hipotecaris i altres drames a conseqüència de males pràctiques bancàries. Avui no hi ha cap miratge que es pugui esvaïr. Les cues als serveis públics d'ocupació s'han encongit en la mesura que les d'entitats de caritat (Càritas, bancs d'aliments, etc.) han crescut, amb una aflluència cada vegada més gran de persones ocupades. L'altre grup de persones que ha contribuït a l'augment dels desnonaments per impossibilitat de pagar el lloguer són les que, com a conseqüència del fracàs de les polítiques de subsidis i ajuts amb condicions⁴³, han esdevingut "persones sense dret a ser ajudades", excloses de quelcom semblant a la protecció d'un estat que s'autoanomena *social*.

Hi ha una altra diferència entre la situació actual i la del començament de la crisi anterior: tot i que no s'ha produït, ni de bon tros, un canvi de model de creixement, el binomi construcció-turisme s'ha esbiaixat força cap al segon. En la darrera dècada, s'ha passat del "todo el suelo

---

43. Segons EAPN, a Espanya només un 7,6% de persones en situació de risc de pobresa perceben ajudes d'aquest tipus.

es susceptible de ser urbanizable” d’Aznar i Rato, al “tot ha de ser susceptible de turistitzar-se”. En aquest “tot” hi entren habitatges, espais comuns de les ciutats i pobles, espais naturals, etc. El creixement turístic ha sigut l’estratègia fonamental de superació de la crisi econòmica del 2007-2008. Hom podria dir que la política turística d’arreu del Regne d’Espanya es pot definir amb unes paraules molt adients de Zygmunt Bauman: “L’Església del Creixement Econòmic és una de les poques congregacions —potser l’única— que no sembla perdre fidels i que té probabilitats reals d’aconseguir un veritable estatus ecumènic”⁴⁴. Aquesta aposta per la turistització, a més de fer més vulnerable l’economia espanyola per la dependència d’un sector extraordinàriament dependent de factors exògens, ha contribuït a una precarització més gran del mercat laboral —especialment en ciutats i regions amb una alta taxa de turistització—, perquè fa temps s’aplica una mena de colonialisme neoliberal del pensament que ha normalitzat la precarietat laboral en el turisme. Òbviament, això és una falsedat que permet, com ha fet visible el moviment de Las Kellys, situacions legals d’extrema precarietat i explotació.

El manteniment d’aquestes polítiques d’austericidi i l’aposta per l’economia turística han fet que la situació laboral, a més de les causes clàssiques de precarietat (temporalitat i precarietat no desitjada, manca de capacitat adquisitiva del salari per a les necessitats bàsiques, bretxes de gènere que fan que les precarietats amb cara de dona siguin més greus, primeres males experiències laborals, debilitat de la protecció de l’acomiadament, etc.), tingui almenys tres components que, en la darrera dècada, s’han fet molt presents:

1. L’extrema inseguretat i insuficiència salarial per mor de les contractacions efímeres de durada molt curta, que han passat de ser una forma d’entrada a l’ocupació formal a convertir-se en la manera d’estar-hi. És la “normalització” dels anomenats *McJobs*.
2. La “deslaboralització”: falsos autònoms (impulsats per l’economia de plataforma, amb els *riders*, conductors, treball per projectes, contractats independents molt presents en activitats d’emmagatzematge i logística o *treballadors/ores gig*, etc.), practiques no laborals i beques i, fins i tot, casos presents en algun indret turístic de treball gratis a canvi d’allotjament (com [un treball de mitja jornada a canvi d’allotjament per estiuejar](#)).
3. La fragmentació del lloc de treball que, tot i no ser un fenomen nou —treballar colze a colze figurant en la nòmina de distintes empreses subcontractades— ha crescut per la facilitació de les externalitzacions i la imposició de convenis col·lectius d’empresa. Això representa una dificultat més per a la sindicalització en temps de precarietat.

En resum, en els anys que van des de l’inici de la crisi anterior fins a la declaració de l’estat d’alarma s’ha transitat de les polítiques de precarització laboral i devaluació salarial, suposadament per sortir d’aquella crisi, a fer d’aquestes polítiques l’horitzó. Tot plegat ens situa en un panorama laboral precaritzat com mai, és a dir, amb un reeixit índex de vulnerabilitat social de les persones assalariades i amb l’indicador AROPE per sobre del 26%. En aquesta situació s’haurà d’afrontar la crisi sociolaboral provocada per la Covid-19.

---

44. Z. Bauman i C. Bordoní, *Estado de crisis*, Barcelona, Paidós, 2016.

Repensar el demà de l'ocupació

Ha hagut d'arribar una pandèmia per visibilitzar la fragilitat del model laboral espanyol on les persones amb contractes temporals són —igual que el 2010— les primeres víctimes (el març del 2020 hi ha una pèrdua de 833.979 persones afiliades a la Seguretat Social, que per la lògica d'aquest registre són la immensa majoria temporals) i, alhora, amb col·lectius en una situació de precarietat extrema (n'és un exemple el fet que l'Estat espanyol no hagi ratificat el Conveni 189 de l'OIT sobre treball domèstic).

La primera reacció és una normativa laboral d'excepció que, en una *voràgine* legislativa, articula un paquet de mesures que bàsicament regulen el teletreball com a opció preferent per a empreses que mantenen activitat; l'adaptació de l'horari i la reducció de la jornada per tasques de cura; la flexibilització dels procediments (un gairebé automatisme) de suspensió del contracte o reducció de la jornada (ERTOs) per a empreses dedicades a activitats paralitzades per la declaració de l'estat d'alarma i, fins que aquest duri, la prestació per desocupació per a persones afectades per aquests ERTOS (sense cap automatisme i amb una demora en el cobrament considerable); la limitació de les extincions contractuals (acomiadaments) i la interrupció del còmput de durada dels contractes temporals; una prestació extraordinària per cessament d'activitat per a autònoms i autònomes; l'assimilació legal a accident de treball de la situació de malaltia i aïllament per Covid-19; i un permís retribuït recuperable en serveis no essencials durant el breu període de dues setmanes de confinament total.

Aquest paquet de mesures laborals té, aparentment, l'objectiu de fer socialment sostenible l'aturada de l'activitat econòmica i, alhora, mantenir el màxim de teixit

empresarial. Ara mateix és molt prematur qualsevol balanç dels seus efectes. No obstant això, sí que es pot constatar que les seves mancances són evidents pel que fa a la limitació temporal (això, a més del perill d'un tsunami de “moderació salarial”, és el que per exemple posa de manifest “[l'Acord marc per al manteniment de l'ocupació i la protecció del sector serveis](#)”, signat per la Mesa del Diàleg Social de les Illes Balears) i pel fet de no incloure un mecanisme d'emergència per assegurar un mínim de renda a tothom que ho necessiti, és a dir, el que s'ha anomenat *renda bàsica de quarantena*. En qualsevol cas, més enllà d'aquestes polítiques d'emergència, el debat de fons i estratègic gira entorn de si el post-Covid-19 en matèria sociolaboral ha de significar una tornada a la normalitat d'un mercat de treball de precarietats estructurals, de manca de garantia d'inclusió social i de generalització de processos coneguts com [low-pay-no-pay](#) (vides laborals precàries amb salaris baixos cronificats i, per tant, amb risc de greus mancances materials) i d'un futur de pobres prestacions de la Seguretat Social (pensions d'invalidesa, jubilació, etc.). En aquest sentit, sembla assenyat aspirar a una altra normalitat. Suggerixo debat, almenys, entorn de les quatre idees següents:

1. L'any 2019 es van commemorar els cent anys de la fundació de l'OIT i, entre les activitats del centenari, es va crear la Comissió Mundial sobre el Futur del Treball. En les seves conclusions afirma el següent: “Ens esperen innumbrables oportunitats per millorar la qualitat de vida dels treballadors, ampliar les opcions disponibles, tancar la bretxa de gènere, revertir els estralls causats per les desigualtats a escala mundial, i molt més. No obstant això, res de tot plegat ocorrerà per si mateix”. Per tant, el debat que cal ha d'inserir-se en la perspectiva d'una altra globalització.

2. Efectivament, hi ha infinitat d'oportunitats per fer del treball remunerat un element —al costat de drets incondicionals i fiscalitat justa— de repartiment de la riquesa generada i, per tant, d'integració social i de motor dels “ascensors socials”.

3. És evident que això ocorrerà per si mateix. Per això, per fer veritablement inclusiva l'ocupació post-Covid-19, serà clau que el sindicalisme abordi, per dir-ho d'alguna manera, un procés de refundació per tractar reptes com l'anomenada “quarta revolució industrial”, la nova conceptualització de la productivitat o la triple crisi ecològica (clima, biodiversitat i ecosistemes).

4. En les conclusions de l'esmentada comissió de l'OIT es reivindica “revitalitzar el contracte social”. Penso que més que revitalitzar-lo, del que es tracta en el nostre cas és de conquerir un “nou contracte social”. Amb quin contingut? Aquest és un debat tan apassionant com urgentíssim. Ja ho era per l'emergència climàtica i la ineludible transició ecològica. Sens dubte, ara ho serà en la disputa per com se supera la crisi sociolaboral provocada per la Covid-19. En aquesta disputa, hi haurà propostes per avançar cap a una pèrdua més gran del caràcter tuïtiu del dret del treball, i en direcció cap a un estat social mínim. No n'hi haurà prou, com es va demostrar en la crisi anterior, amb resistir. Per construir una nova normalitat, cal proposar-la.

En aquests moments d'incerteses, cal no confinar-se en la distòpia neoliberal de la turboprecarització dels mercats de treball. Ans al contrari, no imagino una nova normalitat sense la certesa que el mercat laboral ha de “reformar-se

amb vista a fer-lo menys flexible, no més”⁴⁵, sense articular una forma de “flexiseguretat” amb reducció de la jornada laboral i, sobretot, amb una renda bàsica incondicional i universal, i sense democratitzar la democràcia econòmica, recuperant conceptes com autogestió, cogestió, o participació del factor treball a les empreses.

“Era el millor dels temps, era el pitjor dels temps, l'era de la saviesa, l'era de l'estupidesa”. Així va començar Charles Dickens la novel·la *Història de dues ciutats*. La crisi sanitària de la Covid-19 és del pitjor dels temps que ens ha tocat viure, i ho pot ser també la crisi sociolaboral del futur immediat. Però podem i hem d'aspirar a viure un temps millor. Per fer-ho possible caldrà molta saviesa per fer front a l'estupidesa de voler, en paraules d'Albert Einstein, resoldre problemes pensant de la mateixa manera que quan els vam crear.

---

45. H. Flassbeck, P. Davidson, J. K. Galbraith, R. Koo i J. Ghosh, *¡Actúen ya! Un manifiesto global para recuperar nuestras economías y salir de la crisis*, Barcelona, Deusto, 2013.

Les esclotxes socials de l'aprenentatge en temps de confinament

Sheila González^a i Xavier Bonal^b

Paraules clau: desigualtat educativa, bretxa digital, educació informal, confinament

L'educació i l'aprenentatge s'han vist afectats pel tancament d'escoles a causa de l'epidèmia de la Covid-19. Presentem en aquest article els resultats més destacats de les desigualtats d'aprenentatge durant el confinament pel que fa a l'aprenentatge escolar (formal) i l'aprenentatge en família (informal) a partir de les dades obtingudes per a la ciutat de Barcelona d'una enquesta adreçada a famílies amb infants d'entre 3 i 18 anys i subministrada poc abans d'acabar la segona setmana del confinament. Les diferències en aquests dos àmbits ens ofereixen una visió de les esclotxes socials en l'aprenentatge a què cal donar resposta per reduir l'impacte del confinament sobre infants i joves.

La situació extrema motivada per la Covid-19 ha posat cap per avall la nostra vida quotidiana i ha alterat les condicions materials i simbòliques de les relacions socials. L'educació i l'aprenentatge se situen entre els processos més afectats per unes circumstàncies que han obligat al tancament escolar de tots els nivells educatius i la necessitat de substituir la presència física a les aules per formes alternatives d'aprenentatge, i especialment a través de l'aprenentatge en línia. Passat més d'un mes de l'aprovació de l'estat d'alarma, l'adaptació progressiva a un nou entorn d'ensenyament-aprenentatge és evident, però és igualment evident que hi ha diferències socials importants en aquest procés d'adaptació.

---

a. Investigadora postdoctoral del Departament de Sociologia de la UAB i del GEPS. ([@SheilaGonzlez6](#))

b. Catedràtic de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, director del Grup de Recerca Globalització, Educació i Polítiques Socials (GEPS-UAB). ([@xavierbonal](#))

Malgrat que estem en una situació inèdita per a nosaltres, els períodes de confinament i tancament escolar no són completament nous a escala global. El virus de l'èbola o altres pandèmies han causat necessitats d'aïllament i tancament escolar en països pobres, especialment africans. Organismes internacionals han pogut avaluar el seu impacte sobre l'aprenentatge i coincideixen a assenyalar una pèrdua evident en l'adquisició de competències bàsiques, pèrdua que afecta sobretot els col·lectius més desafavorits. Si bé bona part d'aquesta pèrdua té a veure amb les desigualtats en la connectivitat i l'accés als dispositius, sabem també que aquesta és només una de les cares de la "desconnexió" en l'aprenentatge. És més, els estudis tendeixen a assenyalar que les accions compensatòries centrades exclusivament en els processos de digitalització són limitades per compensar les pèrdues d'aprenentatge dels col·lectius socialment més desafavorits⁴⁶. Cal articular diverses mesures durant el confinament i, sobretot, després del confinament per tal de reduir el *learning gap*.

Amb l'objectiu de conèixer les condicions i característiques de l'aprenentatge en les primeres setmanes de confinament, des del grup de recerca Globalització, Educació i Polítiques Socials (GEPS) de la UAB vam llançar un qüestionari en línia a famílies residents a Catalunya amb fills i filles d'entre 3 i 18 anys. El qüestionari es va fer públic poc abans de completar les dues primeres setmanes de confinament. La resposta va ser massiva i en quatre dies vam rebre prop de 36.000 respostes de llars, amb informació de gairebé 60.000

---

46. Vegeu, per exemple: <https://karenmundy.com/blog/o> <https://blogs.worldbank.org/education/we-should-avoid-flattening-curve-education-possible-scenarios-learning-loss-during-school>.

infants. Un cop ponderat el biaix de la mostra per nivell d'estudis de la població (com era d'esperar va respondre més població amb nivells d'estudis alts), disposem ja dels primers resultats que ens permeten radiografiar en quines condicions els infants accedeixen a l'aprenentatge en el transcurs de les dues primeres setmanes de confinament en la segona quinzena del mes de març.

Per raons d'extensió, en aquest article presentem els resultats més destacats de les desigualtats d'aprenentatge durant el confinament pel que fa a dues dimensions i espais d'aprenentatge: l'aprenentatge escolar (formal) i l'aprenentatge en família (informal), i deixem de banda les desigualtats en l'educació no formal associada al manteniment o no de les activitats extraescolars. En tot cas, les diferències en aquests dos àmbits ens ofereixen una visió de les esclotxes socials en l'aprenentatge en aquestes circumstàncies excepcionals. Presentem aquí les dades de la submostra de qüestionaris de la ciutat de Barcelona. En concret, disposem d'informació de 8.916 llars i de 14.465 infants d'entre 3 i 18 anys residents a la ciutat.

Abans de presentar les dades, volem remarcar tres consideracions que condicionen la interpretació que se'n pugui fer. La primera és que en les dues primeres setmanes de confinament les instruccions del Departament d'Educació van ser clares pel que fa al seu caràcter no lectiu i no avaluable. La bretxa digital va justificar aquesta reacció immediata que lògicament es va haver de revisar un cop constatada la impossibilitat del retorn a les aules després de les vacances de Pasqua. La reacció de les escoles és de ben segur molt diferent avui de la que vam copsar a finals de març. En segon lloc, el fet que el nostre qüestionari fos en línia (única alternativa viable) explica que no hàgim pogut accedir a la població

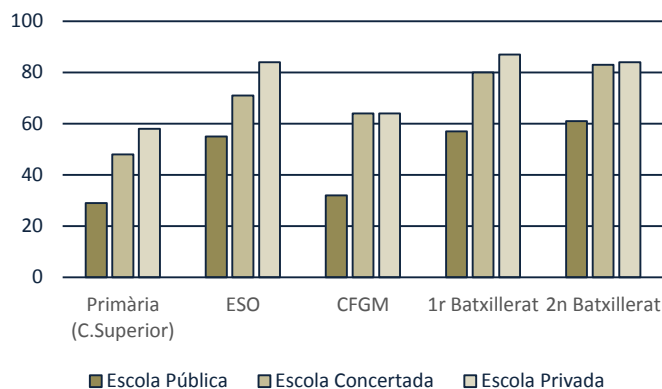
que no té connectivitat i que pateix més les conseqüències de la bretxa digital. El Departament d'Educació i el Consorci d'Educació estan recollint informació específica d'aquesta població. Malgrat aquesta limitació, com veurem, el nostre estudi permet copsar la bretxa digital pel que fa a la disposició i l'accés a dispositius. Finalment, malgrat que no presentem totes les dades aquí per raons d'espai, cal tenir en compte que les condicions de confinament de les famílies són molt diferents i poden afectar les pràctiques informals d'aprenentatge pel que fa a les possibilitats de suport a l'estudi, el temps dedicat a l'aprenentatge informal o les condicions psicològiques per les quals estan passant per pèrdua de feina, malaltia, cura de persones dependents, etc. El nostre qüestionari revela, per exemple, que en el cas de Barcelona hi havia abans del confinament un 12% de persones aturades entre els enquestats (amb prestació o sense). Dels que treballaven, gairebé un 80% ho feia a temps complet. Quan es passa el qüestionari, la situació canvia radicalment: un 19% dels enquestats manifesta haver perdut la feina (dels quals un 57% s'ha vist afectat per un ERTO). Només un 14% va a treballar "normalment". La resta treballen des de casa, amb el mateix horari o amb un horari més flexible (la majoria, 45%). I un 18% dels que encara treballen considera que és probable que perdi la feina. Unes circumstàncies, per tant, molt extremes que de ben segur marquen les diferents possibilitats de "substitució" de la institució escolar en el moment de respondre el nostre qüestionari.

Tasques escolars i bretxa digital

Amb l'objectiu de copsar la intensitat del treball escolar, hem construït un índex d'oportunitats d'aprenentatge (OTL), el qual concentra informació sobre les hores dedicades a les tasques escolars, el contacte en línia amb l'escola i el tutor o tutora, la realització de deures i les

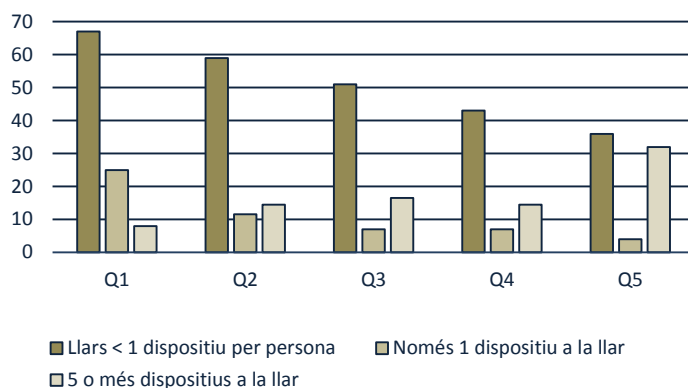
tasques corregides per l'escola per a alumnat de cycle superior de primària o més gran. Aquest índex es mou entre 0 i 100 en funció de la freqüència observada en la realització d'aquestes tasques. Doncs bé, malgrat ser considerat un període no lectiu, al llarg de les dues primeres setmanes de confinament la majoria dels infants de Barcelona duen a terme tasques escolars. Les dades, però, ens mostren diferències importants. En el cas de l'alumnat de cycle superior de primària, per exemple, un 10% no manté cap contacte amb l'aprenentatge escolar (OTL = 0) i un 17,5% té una puntuació de 100 en l'índex OTL. La polarització es fa visible en funció del nivell d'estudis de les famílies. Mentre que la mitjana de la ciutat és de 58 punts, l'índex OTL per a famílies amb estudis universitaris és de 65, mentre que la puntuació per a famílies amb estudis obligatoris és de 57. Aquesta diferència, però, desapareix quan es controla per titularitat del centre. Les escoles privades i concertades, en les dues primeres setmanes de confinament, es mostren molt més actives que les escoles públiques pel que fa al manteniment de tasques escolars. Així, les mitjanes d'OTL per sector de titularitat són clarament diferents entre escola pública (48), concertada (67) i privada (76). El gràfic 1 ens mostra aquestes diferències en funció del cycle educatiu. A més de les diferències esmentades, es pot observar com les tasques han estat més intenses a secundària que a primària, i la baixa intensitat de les tasques escolars als cycles formatius de grau mitjà (CFGM).

Gràfic 1. Índex d'oportunitats d'aprenentatge escolar

Les oportunitats d'aprenentatge tenen també una relació positiva amb l'accés als dispositius. La connectivitat, com hem assenyalat, està pràcticament generalitzada en la població enquestada. Això no obstant, hi ha diferències notables pel que fa a l'accés als dispositius als quals poden accedir els infants. Un 12% de la població de Barcelona respon tenir accés només a un dispositiu o tenir connexió únicament a través del mòbil. Alhora, en un 55% de les llars hi ha menys d'un dispositiu per persona. El gràfic 1 ens mostra les diferències en aquest accés per quintils de renda. Es poden observar diferències molt acusades en funció dels ingressos: mentre que a les llars amb menys ingressos la proporció de llars amb un dispositiu s'acosta al 70%, en les llars més riques aquest percentatge se situa en el 35%.

Gràfic 2. Bretxa digital segons quintils de renda (Q1 més baix - Q5 més alt)

Aprenentatge en família

És extensa la literatura que ha abordat l'aprenentatge en la interacció familiar o en activitats educatives informals com a conjunt d'experiències que enriqueixen la formació dels infants i joves. Alhora, aquesta mateixa literatura ha posat de manifest l'existència de diferències importants en funció dels perfils familiars⁴⁷.

El tancament de les escoles i el confinament d'infants i joves ha convertit les llars en els únics espais on transcorre el temps i les seves experiències. Alhora, les famílies han passat a ser els seus principals

47. Algunes referències recents: D. Potter i D. Morris (2017), "Family and Schooling Experiences in Racial/Ethnic Academic Achievement Gaps: A Cumulative Perspective", *Sociological Perspectives*, núm. 60 (1), p. 132-167. // Jacob E. Cheadle i Paul Amato (2012), "A Quantitative Assessment of Lareau's Qualitative Conclusions about Class, Race, and Parenting", *Journal of Family Issues*, núm. 32, p. 679-706.

acompanyants. Si bé, com hem vist, l'activitat vinculada explícitament a l'aprenentatge depèn de l'escola, els usos del temps —que configuren l'educació informal— varien clarament en funció de les característiques dels nuclis familiars. Quines són, doncs, les possibilitats d'aprenentatge informal que l'entorn social proveeix?

El paper que tenen les famílies en l'acompanyament escolar evoluciona a mesura que l'infant creix. Així, mentre que una àmplia majoria (77%) de les mares afirmen que ajuden els seus fills i filles habitualment o sovint a fer deures, el percentatge es redueix al 40% entre les mares amb fills escolaritzats a l'ESO i al 21% si cursen postobligatòria. En el cas dels pares, els percentatges són marcadament inferiors per a totes les franges (41% en conjunt, 25% quan només hi ha infants a l'ESO i 12% en el cas que cursin postobligatòria).

A la ciutat de Barcelona no s'observen diferències de suport escolar durant els primers anys de vida dels infants en funció del nivell d'estudis de les mares. És a dir, durant l'educació primària l'acompanyament de les mares amb estudis obligatoris és força equiparable al de les mares amb més capital instructiu. Però a mesura que els cursos avancen, les diferències s'incrementen notablement. A l'ESO, entre les mares amb estudis obligatoris només el 29% ajuda a fer els deures, xifra que creix fins al 47% en el cas de les mares més instruïdes. A la postobligatòria (batxillerat i CFGM), les xifres es redueixen fins al 20% per a tots els grups.

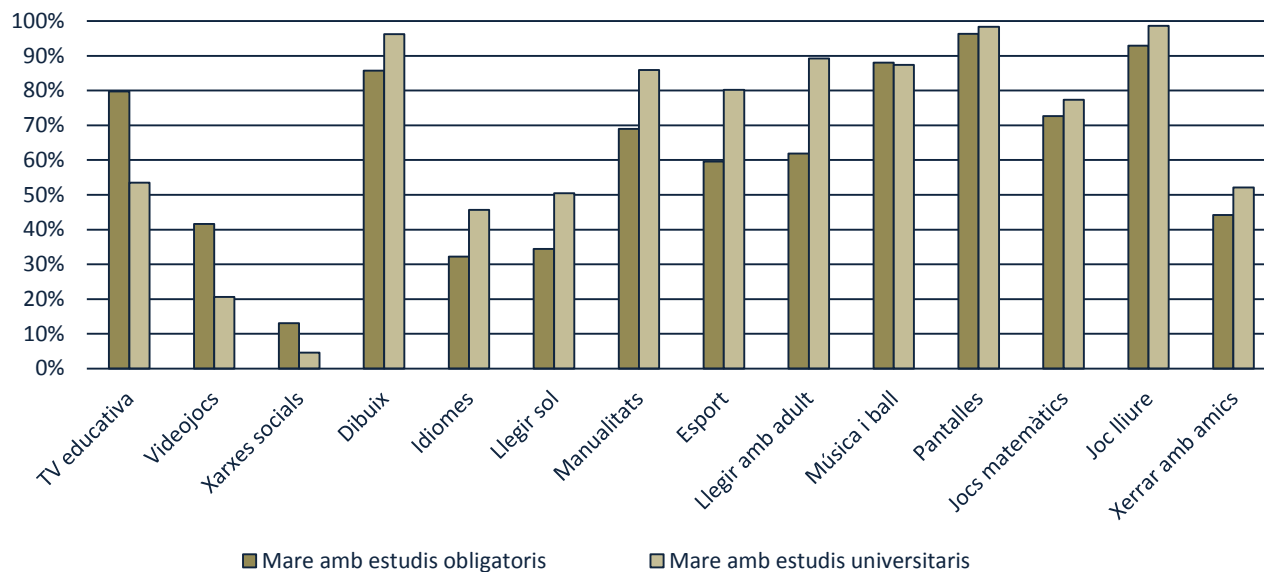
Pel que fa als pares, les diferències per nivell instructiu s'observen en totes les etapes. Per a l'educació infantil i primària només el 40% dels que tenen estudis obligatoris ajuden els seus fills o filles a fer els deures, 56% en el cas dels pares amb estudis universitaris. A l'ESO la distància

s'amplia (5% i 37%, respectivament) i, a diferència del que s'ha observat entre les mares, el nivell instructiu dels pares influeix també en l'acompanyament durant l'educació postobligatòria (8% estudis obligatoris, 15% universitaris).

Són diverses les raons amb què mares i pares justifiquen la seva manca de suport habitual a les tasques escolars. Una part important consideren que el seu fill o filla no ho necessita. Aquest percentatge creix a mesura que l'alumne és més autònom, però en tots els nivells s'observen diferències importants segons el nivell d'estudis i d'ingressos familiars. Així, entre les famílies amb estudis universitaris que no fan suport a l'estudi, el 89% consideren que els seus fills o filles no ho necessiten. En canvi, entre les famílies amb estudis obligatoris que no acompanyen les tasques escolars, la no necessitat de suport es redueix al 58% i pren força la manca de coneixements per acompanyar com a justificació (23%). La falta de temps per ajudar en els deures és expressada per les famílies amb un nivell més alt d'ingressos (6% en el cas de famílies de quintil 5, i 3,5% entre les famílies de quintil 1), on també les taxes d'ocupació femenina són més elevades. Així doncs, entre l'alumnat de l'ESO s'observa més acompanyament a l'estudi per part de les famílies de més capital cultural i la no necessitat de l'alumne quan això no passa, mentre que en les famílies de nivell educatiu més baix emergeix la manca de recursos i habilitats per acompanyar com a justificació d'uns percentatges de suport més baixos.

Al marge de les tasques de caràcter escolar, les activitats amb què les llars organitzen el temps dels infants varien en funció del capital cultural i les condicions de les famílies. Ara que tot és temps en família i que les propostes d'agents externs s'han vist notablement

Gràfic 3. Activitats realitzades setmanalment per infants de cicle infantil i inicial a casa

reduïdes, les diferències de dinàmiques i propostes d'aprenentatge més o menys informal es poden veure ampliades. En el cas de famílies amb infants en cicles d'infantil i inicial hi ha quatre activitats en les quals les diferències socials s'accentuen a favor de les famílies amb més capital econòmic i cultural. El 89% de les famílies amb estudis universitaris afirmen que els petits de la casa llegeixen acompanyats d'un adult diverses vegades a la setmana o, fins i tot, cada dia. Aquest percentatge es redueix al 62% en el cas de les famílies amb estudis obligatoris o menys. Les manualitats, la pràctica esportiva o els idiomes són també dinàmiques molt més freqüents entre les famílies amb nivells d'estudis elevats (amb més de 13 punts percentuals de diferència en tots els casos).

En canvi, les famílies de menor capital econòmic i cultural practiquen amb major freqüència aquelles activitats basades en recursos de suport extern, com són els videojocs (41,6% de famílies amb estudis obligatoris i 20,6% amb estudis universitaris), el seguiment de programes educatius a la televisió (80% i 53,5%, respectivament) o la realització de propostes a través de les xarxes socials (13,1% de les famílies amb estudis obligatoris i 4,6% de les universitàries).

El joc lliure, l'ús de pantalles, la música i el ball o, fins i tot, els jocs matemàtics són no només activitats àmpliament esteses entre el conjunt de famílies, sinó que presenten menors diferències entre perfils instructius.

L'adaptació a aquest nou entorn d'aprenentatge, amb una vinculació a distància amb l'escola i el confinament d'infants i joves als seus nuclis familiars, suposa un nou repte per a les polítiques de lluita contra la desigualtat educativa. Malgrat que, amb major o menor intensitat, les escoles han establert una certa vinculació amb l'aprenentatge (segurament més generalitzada després de les dues primeres setmanes de confinament quan hem vist grans diferències entre centres), la resta de funcions desenvolupades per la institució escolar (socialització, convivència, ampliació d'expectatives, referents) es dilueixen en el marc de l'aprenentatge a distància i, amb elles, es redueix la capacitat de l'escola per compensar desigualtats de partida. A més a més, les dificultats d'accés a la tecnologia necessària per a seguir un tercer trimestre basat en l'aprenentatge virtual han deixat alguns infants i joves sense opcions de connexió a l'aprenentatge.

La desigualtat, però, no afecta només els grups socials en situació de vulnerabilitat extrema (tot i que aquests seran amb molta probabilitat els més perjudicats), sinó que amplia les distàncies entre aquells infants de famílies amb major capital econòmic i cultural i la resta. Com hem vist, les famílies de menor nivell instructiu consideren que, en situació de funcionament ordinari del sistema educatiu, els manquen recursos i coneixements per ajudar els fills i filles en les seves tasques escolars. És previsible que aquestes limitacions es facin més presents ara que s'ha reduït l'acompanyament dels docents i s'ha incrementat la demanda de treball autònom a l'alumne. Alhora, el capital familiar també influeix en l'adopció de dinàmiques més o menys alineades amb la lògica escolar, la qual cosa reforça o no els processos d'aprenentatge dels infants.

En definitiva, si el sistema escolar pre-Covid-19 plantejava importants limitacions en la seva capacitat per eliminar les desigualtats socials de partida, el tancament de les escoles durant aquest període de confinament fa necessària una política educativa molt més àmplia i valenta, que situï en el centre del debat la reducció de la desigualtat a través de l'increment dels recursos (materials i personals), distribuïts en funció de les necessitats detectades, però també que sigui capaç de donar resposta a una estructura clarament desigual que el confinament no ha creat sinó que ha mostrat amb més claredat.

Treballant plegats per la salut mental en la Covid-19

Víctor Pérez Sola^a i l'equip d'one2one_mar

Paraules clau: ansietat, estrès, telemedicina, dol

Ens trobem en un moment en què tota la població, sense excepcions, s'enfronta a situacions que poden comportar un malestar important. L'excepcionalitat i gravetat de la situació fa que molta gent pateixi problemes emocionals, pensaments catastròfics, ansietat, insomni, etc. Davant d'aquest greu problema, ens proposem un moviment d'ajut en línia. [one2one_mar](#) és un programa que organitza l'ajut en aspectes psicològics dirigit a tothom que ho necessiti.

Les situacions excepcionals i potencialment destructives, i la pandèmia de la Covid-19 ho és, requereixen respostes igualment excepcionals i creatives.

Una pandèmia tan letal, contagiosa i ràpida com aquesta estressa tot el sistema sanitari i de benestar social dels països que l'afronten. El nostre país tenia només un petit avantatge: el que va arribar al Mediterrani a finals de febrer del 2020 havia esclatat a la Xina el desembre del 2019. En teoria, vam tenir dos mesos per preparar-nos. A la pràctica, hem pogut veure el que va anar bé i el que no va funcionar a la Xina per no repetir errades i per millorar la resposta davant la pandèmia.

Els i les professionals de la salut mental sabíem que també a nosaltres ens tocava donar resposta a diversos reptes que ens plantejava la Covid-19, concretament aquests:

---

a. Director de l'Institut de Neuropsiquiatria i Addiccions del Parc de Salut Mar (INAD-PSMAR), professor titular de Psiquiatria de la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona (Vperezsola@psmar.Cat)

1. Les persones afectades per un trastorn mental greu, com ara l'esquizofrènia o algunes formes de trastorn bipolar o depressió major, solen presentar una vulnerabilitat més gran a les malalties infeccioses. No és quelcom inherent a la fisiopatologia d'aquestes malalties, sinó una resultant de l'estil de vida que, moltes vegades, hi va associat: pitjors hàbits, més dificultat per observar mesures de restricció, etc. A més, davant d'una malaltia que es transmet pel simple contacte humà, la trobada entre un usuari i el seu o la seva terapeuta (metge o metgessa psiquiatre/a, psicòleg o psicòloga, infermer o infermera, professionals del treball social, etc.) esdevenia un risc. Hauríem de generar, en temps rècord, tot un sistema de visites telefòniques o per videoconferència.

2. El confinament de les persones en espais petits, generalment sense espai exterior, amb escasses possibilitats de sortir al carrer i amb un imaginari (o no tan "imaginari") d'enemic exterior, podia derivar en situacions d'ansietat, fòbies, depressió o, com a mínim, conflictes familiars. En algun moment hauríem d'atendre aquesta demanda.

3. La pandèmia de la Covid-19, i ho sabíem per l'experiència a la Xina i, més tard a Itàlia, generaria un nombre de morts important. Gestionar el dol sempre comporta una certa complexitat. En el cas de la Covid-19 s'hi afegia l'experiència traumàtica de no poder estar donant escalf emocional a la persona estimada que anava a traspasar. El dol complicat generaria una demanda important. I tenir cura dels familiars de les persones malaltes, fos quin fos el pronòstic, seria clau. Seria molt important informar i acompanyar les seves famílies.

4. I "last but not least" (el darrer a aparèixer però no el menys important), érem conscients que, amb tota probabilitat, els i les professionals de la salut s'enfrontarien a jornades laborals llarguíssimes, amb molta exigència i poc descans, amb una logística de profilaxi més aviat escassa, sense conèixer prou bé l'enemic, ja que per més que s'establissin paral·lelismes inicials amb la grip, després s'ha vist que no hi té tant a veure, etc. Era obvi que necessitarien tot el nostre suport des de la salut mental, que era important que sabessin que podien comptar amb nosaltres, i que havíem de generar solucions imaginatives per fer front a nous reptes. En consultar el que més havien demanat els metges xinesos en primera línia per la Covid-19, vam veure que demanaven fonamentalment una sala "de descompressió", on poguessin relaxar-se, parlar amb els i les companyes, fer teleconferències amb la família o trencar el son amb una breu migdiada i, igualment, expressaven el temor a emportar-se el virus a casa on els esperava la família, potser amb persones vulnerables. Per això demanaven poder dormir fora de casa. Hem intentat atendre les dues peticions.

Tenint davant totes aquestes necessitats, vam decidir posar en marxa el programa que vam anomenar [one2one mar](#), una manera de mostrar que estàvem els uns pels altres, una iniciativa entre iguals.

Estem satisfets i satisfetes d'haver tirat endavant de manera progressiva diverses millores que han estat molt ben acollides pels nostres companys i conciutadans. Cal dir que tots els tractaments són impartits per especialistes de l'Institut de Neuropsiquiatria i Addiccions del Parc de Salut Mar (INAD-PSMAR); fins i tot, alguns dels col·laboradors són membres ja jubilats del mateix equip

que es van oferir voluntàriament. El programa, evidentment, no representa cap cost directe per a l'usuari.

Programa [one2one_mar](#)

one2one_mar /Salut

*Separats, som una gota
Junts, som un oceà*

Davant l'actual crisi sanitària es poden experimentar

- Conductes**
ansietat, por, culpa, frustració, impotència, irritabilitat, tristesa...
- Emocions**
hiperactivitat, aïllament, verborrea, plor incontrolat, evitació de situacions, conflictes...
- Molèsties físiques**
sudoració excessiva, tremolors, contractures musculars, taquicàrdia, insomni...
- Cognicions**
alteració de la memòria, pensaments obsessius o intrusius, malsons, pensaments contradictoris...

Durant la feina

- Atura't 1 minut cada hora. Respira profundament.
- Centra't en l'aquí i ara. Sigues operatiu/va.
- Evita el llenguatge catastrofista.
- Cuida la relació amb la resta de l'equip.

Durant els descansos

- Respecta el temps de desconnexió temporal (menjars, descansos).
- Evita la sobreexposició a informació (converses monotemàtiques, notificacions al mòbil).
- Surt, si pots, físicament de l'espai de crisi.
- Comparteix les teves emocions, verbalitza com et sents.

Fora de la feina

- Sigues conscient de tota l'ajuda que has prestat durant la jornada.
- Evita la culpa bloquejant. Sigues comprensiu amb les teves limitacions.
- Evita el consum d'alcohol i tòxics.
- Presta atenció a la teva pròpia salut. Fes activitats que et facin gaudir i algun tipus d'exercici físic.

El programa [on2one_mar](#), en constant evolució i canvi, fins ara ha ofert les accions següents:

- Possibilitat de derivació a psicologia, infermeria especialista, professionals del treball social o la psiquiatria. Aquesta acció, adreçada a tota la població, s'activa enviant un correu electrònic a 121Mar@psmar.cat. Malgrat que al principi estava pensada perquè la utilitzessin exclusivament els

treballadors i les treballadores que estaven fent front a la Covid-19, posteriorment es va adreçar a tothom, sense excepcions: professionals, pacients amb Covid-19, familiars dels pacients i tota la població en general. Els usuaris i les usuàries d'aquest correu rebran resposta en menys de 24 hores, fora del cap de setmana. Hem pogut analitzar els cinquanta primers usuaris; el programa ha estat activat pràcticament a terços per tres col·lectius: professionals del PSMAR (36%), persones afectades per

la Covid-19 (34%) i familiars d'aquestes (26%). Cal esmentar també els nombrosos correus d'adhesió i d'oferiment per part de professionals de la psicologia, la infermeria i d'altres professionals independents del PSMAR.

- Espai VIVE només per a professionals, situat en una cafeteria de l'Hospital del Mar. Aquest espai inclou l'atenció presencial d'un psiquiatre/a i un psicòleg/òloga, té un espai de *lounge* amb pastes i cafè i un espai de vídeos d'autoajuda gravats pels mateixos psicòlegs i psiquiatres del centre. És obert tots els dies de 8.00 a 20.00 hores. En el mes que fa que és obert ha tingut més de 400 visitants.
- Telèfon “d'urgències”, que respon un psiquiatre/a o psicòleg/òloga tots els dies de 8.00 a 20.00 hores. Solen ser casos que s'atenen en el moment de crisi i acaben sent atesos per professionals del nostre centre.
- Atenció psiquiàtrica presencial per part de la psiquiatra responsable d'interconsulta. Des de l'inici de la crisi s'han atès més de 320 persones amb la Covid-19 i algun tipus de problema psiquiàtric afegit.
- Equip especialista en dol. A mesura que la pandèmia ha avançat, s'ha fet evident que un dels problemes importants amb què s'associa és la impossibilitat per al malalt hospitalitzat de tenir contacte amb els seus éssers estimats i viceversa. Vam disposar d'un equip de psicòlogues i psicòlegs especialistes en dol, infermers i infermeres especialistes i professionals del treball social per fer un acompanyament a la família en aquests moments i facilitar un treball terapèutic passats uns dies, com indiquen tots els especialistes en dol. Els darrers deu dies, afortunadament, s'ha pogut permetre la

presència de la família que s'enfronta a una pèrdua, i s'ha facilitat que un dels seus membres es pugui acomiadar de la persona estimada. L'equip de suport al dol segueix acompanyant aquesta persona, donant-li instruccions de com usar l'equip de protecció individual (EPI) i fent acompanyament emocional. Aquest equip es pot desplaçar entre l'Hospital del Mar, l'Hospital de l'Esperança i el Centre Fòrum. En 10 dies han usat aquest servei 27 famílies.

- Hotels. Diversos hotels s'han prestat a col·laborar de manera voluntària en aquesta crisi. Gràcies a ells i a l'excel·lent coordinació del col·lectiu de professionals del treball social de la nostra ciutat (tant els que treballen en hospitals com en altres àmbits), hem pogut facilitar habitacions d'hotel per a tots aquells i aquelles professionals que, en tenir una persona vulnerable vivint a casa, no poden tornar a casa a final de torn. No és una situació ideal per a ningú, però és un gran ajut. De la mateixa manera, hem pogut facilitar habitacions d'hotel a col·lectius vulnerables o bé a persones que són portadores de la Covid-19 sense haver desenvolupat la malaltia.

El temps, de ben segur, assenyalarà les coses que podíem haver fet millor. Al final del partit, i en veure'n el vídeo, els entrenadors pensen que podien haver guanyat “només si haguessin fet això o allò d'una altra manera”. Un cop passat l'embat, tothom és savi. Però ningú no ens podrà discutir, sobretot a totes les persones que lluiten a primera línia de la Covid-19 i també a tots els qui fem tot el possible per pal·liar-ne les conseqüències, una cosa: l'entrega. Els i les professionals estem donant el que tenim i el que no, ens ajudem els uns als altres com si no existís el dia de demà. Perquè sabem que si no ho fem,

70 | Barcelona Societat

demà serem menys entre els nostres, serem pitjors professionals i pitjors persones.

L'única sort de tenir un enemic en comú, i la Covid-19 ho és, és que ens uneix a tots i totes per sobre de les nostres diferències. Esperem que en quedi molt, d'aquesta solidaritat, quan guanyem aquesta batalla.

Perquè la guanyarem.

La soledat en temps de pandèmia

Sandra Escapa

Doctora en Sociologia i Assessora de la Regidoria d'Infància, Joventut, Persones Grans i Diversitat Funcional (sescapa@bcn.cat)

Paraules clau: soledat, exclusió social, joves, persones grans, Covid-19

La soledat no entén d'edats. Malgrat que persisteix l'estereotip que només afecta les persones grans, recerques recents indiquen que els i les joves també són uns dels col·lectius més vulnerables davant la soledat, així com persones amb un nivell d'ingressos baix o en risc d'exclusió social. Les conseqüències derivades de la pandèmia de la Covid-19 han intensificat les soledats ja existents i n'han afegit de noves, la qual cosa incrementa el risc d'exclusió social de qui la pateix.

La soledat s'ha convertit en un problema global de les societats actuals, fins al punt que s'arriba a considerar una de les epidèmies del segle XXI. La tendència creixent a l'individualisme i a les noves tecnologies, sumada a les desigualtats per raons econòmiques, culturals, de gènere o d'orientació sexual, així com el fet de viure amb una discapacitat, han generat l'aparició de diferents soledats urbanes, cosa que ha intensificat l'abast de qui les pateixen.

Des dels primers estudis aquest tema (cap al 1950) persisteix l'estereotip que la soledat només la pateixen les persones grans (Reichmann, 1959). L'estigmatització de la soledat, sovint relacionada de manera negativa amb l'aïllament, ha provocat que només se'n facin visibles els casos més extrems, com ara les persones grans que moren soles. A Barcelona hi ha gairebé 90.000 persones de 65 i més anys que viuen soles, el 21% de la població total de la ciutat, i s'espera que augmentin en els propers anys a causa de l'envelliment de la població. Però viure sol o sola no implica necessàriament sentir-se sol o sola. De la mateixa manera, una persona pot sentir-se sola malgrat viure i tenir contacte amb altres persones. La soledat, doncs, entesa com a un sentiment subjectiu, és un fenomen complex que pot afectar persones diverses, de

qualsevol edat, gènere i origen, i amb conseqüències tant en l'àmbit individual com social⁴⁸.

La soledat no té edat, però hi ha algun grup amb més risc de patir-la que d'altres? Segons dades de l'Oficina Nacional d'Estadística del Regne Unit, que va ser pioner a crear el Ministeri de la Soledat el 2018, els i les joves de 16 a 24 anys són el grup que més sol se sent (el 33%)⁴⁹. En canvi, les persones de 65 i més anys són les que menys sovint se senten soles (menys del 20%). Altres enquestes realitzades a Nova Zelanda, el Japó i els Estats Units van en la mateixa direcció, mostrant que els i les joves se senten sovint més soles que no pas les persones grans⁵⁰.

Aquí tenim poques dades sobre soledat que tinguin en compte totes les franges d'edat⁵¹. A finals del 2019, la Fundació La Caixa va presentar un estudi realitzat en l'àmbit espanyol que indicava que el 35% de les persones entre 20 i 39 anys se senten soles. A diferència d'altres estudis, aquest apunta que el sentiment de soledat té major prevalença en els grups d'edat més avançada: la pateixen el 40% de les persones entre 65 i 79 anys i el 48% de les persones de 80 i més anys. A més a més, assenyalava

---

48. En l'àmbit individual pot implicar malestar emocional, problemes de salut física i mental, apatia i baixa productivitat a la feina. A escala social, quan la soledat es converteix en un problema social que afecta moltes persones, pot comportar una baixa implicació en la comunitat, un augment de la sensació d'inseguretat o una baixa productivitat econòmica.

49. [Community Life Survey 2018-2019](#).

50. Oxford University/Our World in Data, '[Is there a loneliness epidemic?](#)', 11/09/2019.

51. L'Enquesta de salut de Barcelona pregunta sobre soledat, però només a persones de 65 i més anys (ASPB, 2019). Els resultats indiquen que en els darrers 12 mesos el 25% de les persones grans han sentit que els mancava companyia (dades del 2016, la darrera onada disponible).

que són els homes i les persones amb menys nivell d'estudis les que se senten més soles (Yanguas, Cilvetti i Segura, 2019)⁵².

Altres recerques han analitzat la correlació entre patir soledat i el nivell socioeconòmic, i han demostrat que les persones amb un nivell socioeconòmic baix tenen més probabilitat de patir soledat, ja que tenen menys capital social (Pinquart i Sörensen, 2003). A més a més, les persones que viuen en barris socioeconòmicament més vulnerables (rendes més baixes) tenen més risc de patir soledat en comparació amb la resta de la població; dos factors (soledat i entorn vulnerable) que sumats fan augmentar considerablement alguns comportaments de risc per a la salut, com tenir una alimentació pitjor o un consum més elevat de tabac i alcohol (Algren *et al.*, 2020; Macdonald, Nixon i Deacon, 2018).

La soledat, doncs, no es presenta d'una manera única ni en un perfil únic. L'edat, el gènere o la renda poden incrementar el risc de patir-la, però també transicions (educatives, professionals, personals) a les quals ens enfrontem al llarg de la vida o situacions sobrevingudes, com ara la pandèmia de la Covid-19.

La confluència de la Covid-19 i la soledat

En el context de la Covid-19 pot semblar agosarat parlar de la soledat com una epidèmia. Tanmateix, un dels molts efectes negatius de la pandèmia és l'increment del risc de patir soledat en persones de qualsevol edat. Les evidències assenyalen que les persones més vulnerables són les que poden patir de manera més acusada el

---

52. Les dades fan referència a la soledat emocional, que defineix el fet de no tenir suficients persones a les quals recórrer o en les quals poder confiar plenament en cas de necessitat.

sentiment de soledat, la qual cosa incrementaria la situació de risc d'exclusió social que ja viuen. Atès que un dels efectes de la crisi derivada de la Covid-19 és un augment de la població vulnerable en risc d'exclusió social, és més que plausible que s'expandeixi encara amb més intensitat el sentiment de soledat.

El confinament i el distanciament físic han estat necessaris per a reduir la transmissió del coronavirus. Aquesta situació fa incrementar el risc d'aïllament social i de soledat de moltes persones. Les relacions socials, sobretot amb la família i les amistats, són importants per a la nostra salut i benestar emocional, de la mateixa manera que ho pot ser el benestar físic o econòmic. En aquest sentit, diversos professionals i experts (sobretot des de la psicologia i la psiquiatria) assenyalen la importància de gestionar adequadament les emocions durant el confinament. Entre les diferents recomanacions destaquen organitzar-se fent rutines, fer exercici i estar en contacte amb família i amistats, preferiblement a través de videotrucades per poder veure les persones amb qui es contacta⁵³.

Aquestes recomanacions, però, no les pot seguir tothom de la mateixa manera. Alguns perfils, com ara les persones d'edat més avançada, poden arribar a tenir més dificultats per mantenir el contacte amb altres persones, ja sigui per la manca de competències en l'àmbit digital o per manca d'internet a la llar, una situació que pot incrementar la sensació de soledat en perdre la possibilitat de contacte

físic durant el confinament⁵⁴. Aquest fet pot agreujar-se si aquestes persones viuen soles. Les persones en situació de dependència funcional, amb discapacitat o les que viuen en residències es poden trobar en un escenari similar. També poden tenir dificultats de contacte les persones amb un nivell d'ingressos baix o altres situacions de risc d'exclusió social, com ara les persones immigrades en situació il·legal. Tots aquests perfils són especialment vulnerables a la soledat i, sobretot, a l'aïllament social.

Sovint, l'aïllament social va acompanyat de sentiment de soledat, però la soledat va més enllà de la manca de contacte amb altres persones. És un sentiment molt complex que pot originar-se per diferents factors, com ara la pèrdua d'un familiar (en especial quan és la parella), pèrdua d'amistats, pèrdua de feina, pèrdua de l'habitatge, haver patit maltractament, abús o violències sexuals o haver viscut un procés migratori (Martínez i Celdrán, 2019; HM Government, 2018). El context i l'impacte que ha generat la Covid-19 han incrementat la probabilitat de patir alguns d'aquests factors associats a la soledat, i hi han sumat noves situacions excepcionals que han ampliat el ventall de soledats.

Alguns exemples de perfils especialment vulnerables a patir soledat en el context de la Covid-19 són les persones que han estat afectades per un ERTA, les dones o els infants víctimes de maltractament o violències sexuals que es veuen obligades a viure sota el mateix sostre que l'agressor, les persones amb discapacitat intel·lectual o dependència funcional que no poden assistir als centres d'educació especial o centres ocupacionals i rebre'n

---

53. Per exemple, el Col·legi Oficial de Psicologia de Catalunya va publicar al març de 2020 una guia amb "[Recomanacions de gestió psicològica durant quarantenes per malalties infeccioses](#)".

---

54. A Barcelona el 23,3% de les persones de 65 i més anys no té internet ni a casa ni al mòbil, i el 6,9% no té telèfon fix. Dades de l'Enquesta de Serveis Municipals, 2019.

l'atenció, persones grans que perden la parella i es queden soles a casa sense l'acompanyament de la família, famílies monoparentals amb fills o filles petites que han de treballar i no tenen possibilitat de conciliar, joves en situació precària que veuen esvaïr les seves expectatives professionals, adolescents que viuen una situació conflictiva amb la seva mare o el seu pare sense poder sortir de casa, infants que perden el contacte amb els seus companys i companyes de l'escola, o persones en situació irregular sense xarxa familiar ni de suport.

Els efectes de la situació de crisi sanitària i econòmica derivades de la pandèmia són intensos. En cap cas s'haurien de menystenir les conseqüències d'aquesta situació en la salut mental, emocional i relacional de les persones, ja que suposen elements cabdals en les condicions de vida. L'Ajuntament de Barcelona fa temps que té en marxa programes per reduir la soledat, sobretot dirigits a persones grans, com ara "[Radars](#)" i "[Vincles](#)", que s'han impulsat durant la pandèmia. En els darrers anys també s'han posat en funcionament alguns serveis amb l'objectiu de millorar la salut emocional d'adolescents i joves, com l'"[Aquí t'escoltem](#)" (ATE) i el "[Konsulta'm](#)", que precisament ara prenen més rellevància que mai⁵⁵. Però l'ombra de la soledat és llarga i agafa formes i intensitats diverses que afecten altres col·lectius vulnerables.

La Covid-19 ens ha canviat els hàbits i canviarà les nostres maneres de relacionar-nos en el futur. En vista de la situació que estem vivint, i preveient possibles escenaris amb els que ens puguem trobar, és necessari posar més

---

55. Segons dades d'[un estudi realitzat per la Universitat Complutense de Madrid](#), els joves de 18 a 39 anys tenen menys cura emocional de si mateixos i presenten més ansietat, depressió i sentiment de soledat davant el coronavirus que no pas les persones de més de 60 anys. Europa Press, 18/04/2020.

esforços en la lluita contra la soledat. Cal desenvolupar una estratègia contra la soledat, en la línia del Regne Unit, impulsant mesures locals i territorials no només en l'àmbit de la intervenció, per a qui ja se sent sol o sola, sinó en especial des de la prevenció i la promoció amb l'objectiu de millorar el benestar de les persones. La soledat pot afectar tothom, però de manera desigual i, com tantes altres vegades, afecta més les persones més vulnerables. La pandèmia ens dona l'oportunitat de repensar la ciutat que volem i treballar per a una societat més comunitària, intergeneracional, igualitària i inclusiva. Perquè lluitar contra la soledat és lluitar contra l'exclusió social.

Bibliografia

ALGREN, M. H.; EKHOLM, O.; NIELSEN, L.; ERSBØLL, A. K.; BAK, C. K., I ANDERSEN, P. T. (2020). "Social isolation, loneliness, socioeconomic status, and health-risk behaviour in deprived neighbourhoods in Denmark: A cross-sectional study", *SSM - Population health*, 10, 100546.

AGÈNCIA DE SALUT PÚBLICA DE BARCELONA (ASPB) (2019). *La salut a Barcelona 2018*. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona.

HM GOVERNMENT (2018). *A connected society: a strategy for tackling loneliness. Laying the foundations for change*. Londres: HM Government.

MACDONALD, S.J. NIXON, J, I DEACON, L. (2018). "Socio-economics, health inequalities and loneliness", *Journal of Public Health*, 165. p.: 88-94.

MARTÍNEZ, R. I CELDRÁN, M. (2019). *La soledad no té edat. Explorant vivències multigeneracionals*. Fundació Amics de la Gent Gran.

PINQUART, M., I SÖRENSEN, S. (2003). "Risk factors for loneliness in adulthood and old age –a meta-analysis, a: S. P. Shohov (ed.), *Advances in psychology research*, Vol. 19, p: 111-143. Nova Science Publishers.

REICHMANN, F. F. (1959). "Loneliness". *Psychiatry*, 22(1): 1-15.

YANGUAS, J., CILVETTI, A. I SEGURA, C. (2019). [¿A quiénes afecta la soledad y el aislamiento social?](#) Observatori Social de La Caixa.

Solidaritat i democràcia en temps de la Covid-19

Ismael Blanco

Institut de Govern i Polítiques Públiques, Universitat Autònoma de Barcelona

Paraules clau: solidaritat, democràcia, ciutats, resiliència

La crisi del coronavirus ha provocat l'emergència d'un nou sentiment de solidaritat ciutadana que es reflecteix, entre d'altres coses, en la posada en marxa d'una multitud d'iniciatives solidàries i de suport mutu entre les persones. La solidaritat inclusiva, aquella solidaritat que empodera la ciutadania i que estén ponts entre col·lectius socials diversos, pot tenir un paper molt important davant la crisi del coronavirus, i contribuir a reforçar les actituds de confiança social i de fraternitat ciutadana, promovent la resiliència comunitària, reforçant l'eficàcia de les polítiques públiques i contrarestant el possible avenç del populisme autoritari. En aquest article, s'argumenta la necessitat que els governs de les ciutats facin una aposta decidida per promoure, ampliar i enfortir les pràctiques de solidaritat ciutadana com un component fonamental de la resposta urbana a la crisi social i sanitària.

Egoisme o solidaritat?

Ara fa uns dies, els mitjans de comunicació es van fer ressò de la pintada que un veí va fer en el lateral del cotxe d'una metgessa de Barcelona qualificant-la de "rata contagiosa". Pocs dies abans, els mateixos mitjans ens explicaven que un altre veí havia ruixat amb lleixiu la porta d'un infermer d'un centre de salut de Madrid que havia donat positiu en el test del coronavirus. Les xarxes socials van plenes de casos similars, en què els veïns recriminen no només als professionals sanitaris, sinó també a d'altres col·lectius que treballen de cara al públic, que continuïn dormint a casa seva, pel suposat risc de contagi que això comporta en les seves comunitats.

Són l'última onada d'insolidaritat de la qual els mitjans de comunicació i les xarxes socials s'han fet ressò. Setmanes

abans, hem viscut altres episodis tan o més tristos, com el dels desplaçaments de nombroses famílies a les seves segones residències, els dels insults proferits contra pares i mares que transiten pel carrer amb els seus infants, o els de les prestatgeries buides en els supermercats per l'acapament de productes de primera necessitat. Durant totes aquestes setmanes, no ha deixat de ressonar el rumrum que molta gent no està fent cas de l'ordre de confinament. Segons una percepció força estesa, "la gent" (aquesta fórmula recurrent amb la qual assenyalem tots aquells que no som nosaltres) continua anant a la seva, passejant el gos més enllà del que és necessari, sortint a comprar diàriament, o fins i tot passejant sense dissimular-ho.

Les imatges d'insolidaritat a les quals fem referència contrasten fortament amb altres fets no menys reals, no menys estesos i no menys importants. Les dades oficials de mobilitat ens indiquen un grau elevadíssim de compliment de les mesures de confinament: per exemple, [l'estudi DataCovid](#), elaborat amb dades de telefonia mòbil per l'*Instituto Nacional de Estadística*, indicava fa pocs dies que el 85% de la ciutadania no s'ha mogut de la seva zona de residència des de l'inici del confinament, una xifra que alguns dies ha arribat a superar el 90%. Cada dia sense interrupció, des de l'inici de l'estat d'alarma, centenars de milers de persones sortim als balcons per expressar el nostre suport als professionals sanitaris i a la resta dels serveis essencials. La crisi del coronavirus sembla haver revalorat el paper de la sanitat pública. A tot això, cal afegir-hi la proliferació d'una infinitat d'iniciatives

de suport mutu en àmbits molt diversos⁵⁶, a les quals em referiré més endavant

Quina d'aquestes realitats és la predominant? A hores d'ara, tinc la impressió que la solidaritat, aquest sentiment de pertinença i de reciprocitat col·lectiva que ens impulsa a actuar en pro del bé comú, guanya per golejada. El comportament responsable per contenir la pandèmia, el suport a la tasca dels serveis públics i les pràctiques de solidaritat i de fraternitat ciutadana són actituds i comportaments molt més estesos avui que no pas els comportaments egoïstes, que efectivament existeixen, però que a hores d'ara són minoritaris. Donant resposta a la pregunta plantejada a l'inici de la crisi per Ezra Klein⁵⁷, semblaria que, ara per ara, la solidaritat està corrent si més no tan ràpid com el coronavirus.

I quina rellevància té?

El que importa de veritat és l'economia, diria algú: que aconseguim superar aquesta crisi sense una destrucció irreparable del nostre teixit productiu i que tornem a generar llocs de treball. El que importa és l'actuació dels poders públics, ens diria algú altre: que preservem la seva capacitat d'intervenció per reanimar l'economia i per protegir els grups socials més desfavorits. Posar l'atenció en les dinàmiques de solidaritat ciutadana en un moment de crisi sistèmica com l'actual podria semblar una frivolitat. El nostre benestar material es juga sobretot en les dinàmiques de l'economia i en l'actuació dels poders públics, mentre que la solidaritat ciutadana —algú podria

---

56. A www.solivid.org es pot consultar un recull d'iniciatives solidàries i de recursos en línia sobre aquesta temàtica d'abast internacional.

57. Ezra Klein, "The Covid-19 question: can social solidarity replicate faster than the virus?", [Vox](#), 17/3/2020.

pensar— només pot arribar a tenir un paper subsidiari i d'abast limitat.

Negar la importància de l'economia i de les polítiques públiques, però, pot ser tan agosarat com menystenir el paper de la solidaritat. Es fa difícil recordar un moment en què hagi estat tan evident la transcendència de la tensió entre la racionalitat individual i la racionalitat col·lectiva, entre els interessos privats i el bé comú. Una tensió que hi ha qui, des de temps de Hobbes, considera que només pot ser resolta per la via de l'autoritat jeràrquica de l'estat, i que d'altres, de tradició rousseauiana, considerem que no pot ser gestionada sense el compromís cívic de la ciutadania. Sense solidaritat, l'única estratègia possible per a l'assoliment del bé comú és l'autoritat. El que hi ha en joc en el manteniment i l'ampliació dels horitzons de la solidaritat, per tant, és ni més ni menys que la continuïtat de la democràcia. Com ha assenyalat Yuval Harari en un article recent⁵⁸, les dues grans cruïlles que col·lectivament haurem d'encarar com a conseqüència d'aquesta crisi són, d'una banda, la de l'alternativa entre la vigilància totalitària i l'empoderament ciutadà, i, de l'altra, la de l'aïllament nacionalista en contraposició a la solidaritat mundial.

Quins és, doncs, el valor afegit que ens aporta la solidaritat en temps de coronavirus? Per què hauria de preocupar-nos que el múscul solidari de la nostra societat es mantingui més fort i actiu que mai? Se m'ocorren, almenys, aquests arguments principals:

- Primer, la solidaritat és necessària perquè d'ella en depèn que la ciutadania actuï de forma

---

58. Yuval Harari, "El mundo después del coronavirus", [La Vanguardia](#), 5/4/2020.

(co)rresponsable, de manera que contribueixi amb els seus comportaments individuals a la contenció de l'epidèmia. La solidaritat de tots i totes és el que ens impulsa a actuar en pro del bé comú. Com adverteix Harari, si no aconseguim promoure el bé comú de la salut pública per la via de la solidaritat, el camí que pot acabar imposant-se és la de la vigilància totalitària.

- Segon, les pràctiques de suport mutu són un factor gens menyspreable de benestar social. Iniciatives com la producció col·lectiva de màscares i viseres, l'ajuda que ofereixen els joves per fer les compres a persones grans i a d'altres col·lectius vulnerables, les pràctiques de suport educatiu davant la bretxa digital, les activitats culturals, esportives i de lleure d'accés obert, etc., estan tenint un paper molt significatiu en el benestar material i emocional de moltes persones. En els temps que probablement vindran, de contracció de l'economia de mercat i de restricció del marge de maniobra dels poders públics, el paper de la solidaritat en la producció quotidiana de benestar pot esdevenir més rellevant que mai.

- Tercer, la solidaritat és, de fet, un dels pilars fonamentals de l'estat del benestar. Sense un ampli sentiment de solidaritat, l'estat del benestar no es pot sostenir. Ho va expressar magníficament Ken Loach a *The Spirit of '45*: el naixement de l'estat del benestar britànic va ser en bona part el resultat d'un fort sentiment de solidaritat nacional sorgit del trauma de la Segona Guerra Mundial. Per contra, és justament el debilitament de la solidaritat provocat per l'hegemonia neoliberal de les darreres dècades el que ha aplanat el terreny pel retrocés del sector públic i l'afebliment dels drets socials. La crisi del coronavirus pot esdevenir una ocasió per al ressorgiment d'un renovat sentiment de

solidaritat ciutadana, capaç de fer-nos avançar cap a nous horitzons de justícia social.

- Finalment, la solidaritat és un ingredient fonamental per a la qualitat de la democràcia. Ho és, d'entrada, perquè la solidaritat és el ciment de l'acció col·lectiva i, en els nous temps que vindran, necessitarem més que mai una ciutadania plenament amament i activa contra les diferents fonts d'injustícia social. El sentit de reciprocitat i de fraternitat que componen la solidaritat són ingredients essencials per fer que la democràcia funcioni. Com va demostrar Robert Putnam⁵⁹, les institucions democràtiques són més robustes quan les virtuts cíviques estan àmpliament esteses i consolidades entre la ciutadania; en canvi, quan el que predomina és l'egoisme i l'oportunisme, el funcionament de la democràcia es veu enormement deteriorat.

Si insisteixo a remarcar la importància de la solidaritat en temps de coronavirus és precisament perquè, malgrat que hagi esta fins ara la resposta dominant, no la podem donar per descomptada. La intensitat i la durada d'aquesta crisi representen una seriosa amenaça per a la seva preservació. A mesura que passi el temps i s'agreugin les conseqüències socials de la crisi, la ira i el malestar social poden anar en augment; la desconfiança de la ciutadania cap a les institucions democràtiques, que ja es trobava en una situació delicada abans de l'esclat d'aquesta crisi, pot créixer de manera inexorable; la greu erosió de la confiança social i cap a les institucions democràtiques, com ha advertit recentment Francis

---

59. Robert Putnam, 1993, *Making democracy work*, Princeton University Press.

Fukuyama⁶⁰, pot derivar en un creixent suport als populismes autoritaris.

De fet, ni tan sols no podem suposar que totes les formes de reciprocitat i de fraternitat siguin igualment positives per a la democràcia: la solidaritat pot reforçar les relacions entre comunitats d'iguals, alimentant les confrontacions d'arrel nacionalista i xenòfoba. A més a més, com ens demostra l'experiència dels estats autoritaris orientals, la solidaritat pot operar a partir d'una lògica vertical, resultat de la combinació d'una forta disciplina social en pro del bé comú i una estricta subordinació de la ciutadania cap a l'autoritat jeràrquica de l'estat. La solidaritat que la democràcia necessita és aquella que estén ponts entre diferents, i que alhora empodera la ciutadania tot implicant-la activament en la construcció de solucions.

I què podem fer?

Hariri ha advertit amb raó que les decisions que prenguem durant la gestió d'aquesta crisi poden marcar profundament els models polítics i socials dominants en el futur. En aquest sentit, convé que aquells i aquelles que exerceixen responsabilitats públiques es qüestionin sobre els models que els seus discursos i les seves pràctiques actuals estan contribuint a prefigurar. Algunes de les opcions en disputa avui són aquestes: l'ampliació dels poders públics a costa de les llibertats civils i polítiques en nom de la seguretat; el reforçament de les identitats nacionalistes i la confrontació xenòfoba amb aquells que assenyalen com a culpables dels nostres mals; la solidaritat inclusiva, que empodera la ciutadania i que

---

60. Francis Fukuyama, "The thing that determines a country's resistance to the coronavirus", [The Atlantic](#), 30/3/2020.

construeix ponts de fraternitat entre col·lectius socials i nacionals diversos.

Amb algunes excepcions, la crisi del coronavirus ha reforçat fins ara el poders centrals dels estats nació. En un context recentralització del poder, les regions i les ciutats han mostrat grans dificultats per fer sentir la seva veu. Fins i tot quan l'han alçat, ho han fet majoritàriament per expressar posicions de suport o de rebuig a les decisions preses pels governs centrals, sense acabar de ser capaces d'adoptar i de difondre un relat propi davant d'aquesta crisi. El progressiu desescalament de les mesures de confinament, facilitat per la gradual superació de l'emergència sanitària, pot obrir una finestra d'oportunitat perquè ciutats i regions recuperin part del protagonisme públic perdut.

Centrant l'atenció en el paper de les ciutats, crec que aquestes poden i han de tenir un paper fonamental en la promoció de la solidaritat inclusiva com a estratègia prioritària de resposta a la crisi del coronavirus. Com hem assenyalat en un altre article⁶¹, les múltiples iniciatives solidàries sorgides durant les darreres setmanes com a resposta a l'emergència social i sanitària proporcionen una base excel·lent des de la qual treballar: xarxes de suport mutu, pràctiques de reciprocitat veïnal, iniciatives culturals, esportives, de suport educatiu, psicològic i jurídic gratuït, pràctiques d'autoorganització social, etc. El capital social mobilitzat en la crisi del coronavirus, arrelat en xarxes associatives preexistents o en nous col·lectius impulsats en aquestes darreres setmanes, és enorme, i les

seves potencialitats per reforçar les capacitats de resiliència de les ciutats davant la crisi són notables.

El paper d'aquest tipus d'iniciatives serà clau a l'hora de cultivar les actituds de confiança social, reciprocitat i fraternitat que la sortida democràtica a la crisi ens reclama; la seva presència i vitalitat entre els barris i els col·lectius més vulnerables (que no podem donar per descomptada) pot reforçar la seva capacitat de resistir els efectes socials de la crisi; l'eficàcia de les actuacions públiques d'aquí en endavant dependrà en bona mesura de l'articulació entre les respostes institucionals i comunitàries. Prenem-nos-ho doncs seriosament: invertim tots els esforços necessaris a visualitzar, reforçar i ampliar la solidaritat ciutadana que ens cohesiona en la diversitat, i conjurem-nos contra l'amenaça, present i real, d'una societat que pot arribar a fragmentar-se, a aprofundir en l'exclusió social i a rendir-se a la temptació dels projectes polítics antidemocràtics.

---

61. Ismael Blanco, Oriol Nel·lo i Ricard Gomà, "Per una ofensiva solidària: l'acció col·lectiva davant de l'epidèmia", [Política & Prosa](#), 3/4/2020.

La crisi del coronavirus en clau de gènere

Lourdes Beneria

Economista i catedràtica emèrita de la Cornell University (Ithaca, Nova York)

Paraules clau: crisi, diferències i igualtat de gènere, cures, classes socials

Assolir els objectius per sortir de la crisi dependrà molt de la governança mundial i dels líders polítics que surtin elegits o nomenats. El contrast amb l'estil masculista dels Trumps, Bolsonaros i Johnsons d'aquest món ha cridat l'atenció de tothom malgrat que els països amb dones presidents són minoria. Potser aprendrem aquesta lliçó per construir un món més generós, compassiu, i que promogui els canvis necessaris per a la igualtat de gènere a tots nivells.

La realitat de la crisi del coronavirus que ens toca viure ens depassa profundament i en moltes direccions. La pandèmia està amenaçant la societat, la nostra i també les de tot el món. Sabem que és una crisi sanitària que amenaça amb la infecció i la mort. Ha conduït al confinament de la població i a una crisi econòmica sense precedents, com cap crisi ho havia fet des de la Gran Depressió del 1929. Es parla de xoc existencial, d'un abans i un després de la crisi respecte al sistema econòmic i els valors que l'alimenten, amb xifres sobre l'atur que ens fan tremolar, una gran reducció de la producció i l'activitat econòmica, disrupció del comerç nacional i de les cadenes d'intercanvi internacionals, interrupció de vendes de mercaderies que teníem garantides abans de la crisi, vacances eliminades, viatges i conferències cancel·lades i amb canvis de data sovint poc segura. Veiem un futur insegur i amb moltes preguntes sobre com pot canviar tot, com serà el món postcrisi. També parlem de la necessitat de una "desglobalització".

Hem acumulat ja molts morts i persones malaltes. Els confinaments no sols han paralytitzat l'economia sinó que estem angoixades per les prediccions pessimistes que ens arriben cada dia. Un informe del Fons Monetari Internacional de mitjans d'abril preveu que l'economia

mundial s'endinsa en un "terreny desconegut" i que la millor esperança és que la depressió pugui quedar delimitada en un espai de temps el màxim de curt possible. Segons el Fons Monetari, la zona euro serà la regió del món més afectada i, dins de la regió, Itàlia i Espanya estaran entre els països amb dades més negatives. Calcula que el retrocés d'Itàlia pot arribar al 9% de l'activitat econòmica, i el d'Espanya, al 8%, però hem sentit dades pitjors, incloent-hi les del Banc d'Espanya més recentment. Això vol dir que el PIB pot disminuir en aquestes proporcions, que en conjunt serem almenys un 8% més pobres, amb una taxa d'atur que podria arribar al 22% o més, més alta que la de la crisi del 2008. I aquestes xifres poden variar a mesura que la realitat se'ns imposi. Hem de distingir entre la contracció (quan l'economia es fa més petita en molts aspectes) i la recuperació (quan els diversos sectors de l'activitat econòmica van tornant a la normalitat). Ens agradaria que la contracció fos petita i delimitada, i que la recuperació fos ràpida i positiva. Però hem d'esperar encara un temps per veure com aquestes variables van evolucionant. En tot cas, les dades canviant que ens arriben cada dia no generen gaire optimisme.

La crisi té moltes implicacions relacionades amb les diferències de gènere: en l'àmbit familiar, laboral, violències de gènere, política social, el paper de les dones en liderar solucions, etc. És evident que els efectes de la crisi no es reparteixen per igual entre les classes socials, famílies i persones. Hem vist com tendeixen a reforçar les desigualtats que ja hi havia abans de la crisi. La informació provinent de tot arreu posa en evidència que la població més desfavorida econòmicament i socialment s'enfronta amb dades summament precàries. El risc de pobresa i exclusió social pot augmentar i arribar a situacions greus si no es fa res per evitar-ho. Les desigualtats es manifesten tant en el cas dels Estats Units (on, en alguns estats, més

d'un 60% de la població afectada pel coronavirus és afroamericana i d'origen sud-americà) com a Espanya, el país amb taxes de precarietat més altes de la Unió Europea. Les dades són molt clares i les classes més pobres pateixen les situacions més desfavorables i preocupants: famílies que no poden pagar el lloguer o els interessos d'un préstec, ingressos no existents o que no arriben a comprar un mínim de queviures, l'angoixa de passar fam o la supervivència es fa molt difícil en uns espais molt petits on el confinament es fa insuportable. A Barcelona [les estadístiques són molt clares](#): dels 73 barris de la ciutat, només 18 tenen pisos més grans que l'espai mitjà (de 78 m²) per la ciutat. El contrast entre Sarrià - Sant Gervasi (109,3m² de mitjana) i Nou Barris (65m²) no ens explica prou bé que algunes famílies no disposen de més de 45m². En aquests casos, els problemes que el confinament pot representar per a les famílies amb nens i nenes i més per a les mares, poden ser angoixants i difícils. Igualment, els immigrants —els menys arrelats en el país on han arribat— i les persones sense sostre pateixen situacions extremes que s'agregen amb la crisi.

Les desigualtats de gènere es troben a totes les classes socials, encara que les situacions amb les quals s'han d'enfrontar dones i homes dins de les famílies puguin tenir expressions molt diferents. En primer lloc, hem de recalcar que les cures, i el treball domèstic en particular, són la clau que determina en molts sentits la situació laboral de les dones i la causa de les moltes discriminacions que pateixen. Sabem, per exemple, que, malgrat els canvis que hi hagi pogut haver, les dones a Catalunya dediquen gairebé dues hores més a les cures i treball domèstic que els homes. Per contrast, els homes dediquen més d'una hora més al treball remunerat. Amb el confinament actual, és possible que aquestes diferències entre dones i homes sigui superior i el més

probable és que el pes emocional per a les dones cuidadores ho sigui. En les famílies encapçalades per dones (la majoria entre les monoparentals), la responsabilitat i càrrega de les cures recau exclusivament sobre elles.

En l'economia remunerada, els serveis i les cures representen una gran part de l'ocupació femenina. Tenim l'exemple dels serveis mèdics durant aquesta crisi. Són les infermeres, auxiliars i les moltes dones que fan possible els serveis essencials. Han estat un símbol molt evident del seu treball de cura intens que, almenys aquest cop, hem anat reconeixent amb els aplaudiments diaris de les vuit de la tarda adreçats al sector hospitalari. A escala mundial, les dones representen el 70% de tots els treballadors d'aquest sector, el més exposat al virus. També a escala mundial, [el 75% del treball de cures sense remuneració el fan les dones](#). Són responsables de les tasques de reproducció social tant essencial per a la vida i per a la supervivència de les persones. Però tal com el feminisme ha recalcat, estudiat i analitzat des de fa temps, és el treball menys reconegut socialment i menys valorat socialment i estadísticament arreu del món.

La gran importància de les cures per a les persones i per a la societat s'està evidenciant encara més amb aquesta crisi que depèn no només de les cures del sector mèdic, sinó de com s'organitzen les famílies. Cada cop és més clar que és hora que es facin realitat les propostes feministes no solament de compartir per igual les activitats amb els homes en l'àmbit familiar, sinó de la socialització de les cures. La crisi de les cures a Espanya es va fer més evident quan les dones es van incorporar massivament al mercat de treball i van ser en part substituïdes per dones immigrants. D'altra banda, el sector de cures està ja molt mercantilitzat. Les tasques s'han anat traslladant al sector

públic i privat, com en el cas de les escoles bressol i les residències de gent gran, però moltes es queden dins del context familiar. La crisi del coronavirus està posant en evidència la necessitat que les cures formin part de la política econòmica, dels serveis públics i del pressupost de l'estat.

Les desigualtats de gènere en el món laboral s'han intensificat. En primer lloc, el sector de serveis com ara l'educació i el comerç, uns sectors molt feminitzats, s'han quedat paralyzats, la qual cosa ha afectat homes i dones. Però les dones es concentren en els treballs més precaris, en les capes més baixes i mal pagades del mercat laboral. Aquest és el cas, per exemple, de les treballadores de la llar i els nivells més precaris del sector turístic —com en el cas representat per Las Kellys—, que s'han quedat al carrer sense feina i sense gaires esperances que el sector es recuperi aviat. També és el cas, molt diferent, de la prostitució. Atesa la inseguretat d'aquestes feines i el fet que moltes treballen per dies i hores, s'han perdut molts llocs de treball, per no dir tots, i s'han quedat sense cap remuneració ni seguretat de tornar a trobar feina. La inseguretat de les feines contribueix a una taxa d'atur femenina més alta entre les dones. Per evitar la fam i la misèria, l'única esperança que els queda és que els arribi l'ingrés mínim vital aprovat pel Govern.

Un dels efectes de la crisi i del confinament més preocupants per a les dones és el seu efecte sobre la violència masclista, no solament a Espanya sinó a tot el món. A la Xina, per exemple, el primer país que va patir la pandèmia, els casos s'havien doblat tot just va començar el confinament i la pauta sembla que s'està repetint per tot el món. A Espanya, segons el Ministeri d'Igualtat, les trucades al 016 que recullen les denúncies de dones víctimes van augmentar un 18% entre el 14 i el 29 de març

respecte a la mateixa quinzena de l'any passat. Als Estats Units, on s'estan fent esforços per trobar refugis per a les persones sense sostre, el nombre de les que necessiten assistència està pujant degut a un augment del nombre de dones que estan fugint de casa per por a la violència masclista.⁶² La violència de gènere, amb totes les seves manifestacions, és l'expressió més greu del patriarcat i inclou la violació i els casos de femicidi. És una conseqüència de la suposada "superioritat" de l'home sobre la dona que s'ha manifestat durant segles d'imposició per part d'ells i de sotmetiment per part d'elles. El fet que encara sigui un problema molt greu en les nostres societats ens diu que no hem anat prou lluny en els processos que instauren la igualtat. Ha de desaparèixer aquesta violació de drets —i de dret a la vida— que els homes han imposat sobre les dones. El sistema educatiu és possiblement un dels instruments més importants.

Quines lliçons hem d'aprendre d'aquesta crisi i com es traduiran a la pràctica? La pandèmia ha fet que els greus problemes del sistema econòmic neoliberal hagin reaparegut d'una manera molt clara: la crisi climàtica, el capitalisme depredador, el consumisme, les desigualtats creixents, el poder dels oligopolis internacionals, un sistema basat en el guany econòmic i financer que es beneficia de l'explotació del treball sobretot dels segments més precaris de la població. És important plantejar què passarà amb la producció i l'ocupació a mesura que l'activitat econòmica es recuperi, però sobretot hem de pensar amb quin tipus de societat es reconstruirà i sobre quins valors. En aquest sentit, podríem dir que s'estan dibuixant dues tendències. Una tendència que podríem qualificar de "neoliberalisme

reformat", un capitalisme "avançat" amb un gran progrés tecnològic que ens podem imaginar que tindrà moltes implicacions per a les nostres vides però pocs canvis en el sistema de valors. També amb reformes de les parts que havien generat problemes en el funcionament del neoliberalisme, com la reorganització de les finances, la reestructuració de la mateixa globalització, i reformes en les institucions internacionals, entre d'altres.

La segona tendència vol aprofitar aquesta crisi tan profunda per introduir canvis radicals que puguin superar els problemes i abusos de la societat neoliberal de les darreres dècades. En primer lloc, cal destacar l'objectiu de superar l'economicisme o els valors fonamentats de "l'home econòmic" del capitalisme. En segon lloc, hi ha la llista d'objectius més concrets: enfrontar-se amb el canvi climàtic, amb totes les conseqüències que podrien incloure menys creixement econòmic, confrontar el gran poder de les multinacionals i els seus defensors, eliminar els paradisos fiscals i fer reformes fiscals redistributives, reduir el consumisme i tots els factors que el nodreixen, i treballar sobre els molts aspectes que produeixen les diferències de classe, raça i gènere amb les seves transversalitats.

Molt dependrà de la governança mundial i dels líders polítics que surtin elegits o nomenats. Hem vist com alguns països amb dones presidents s'han distingit pel seu tractament de la pandèmia i han estat reconegudes per la seva eficàcia i lideratge efectius. El contrast amb l'estil masclista dels Trumps, Bolsonaros i Johnsons d'aquest món ha cridat l'atenció de tothom malgrat que els països amb dones presidents són minoria. Potser aprendrem aquesta lliçó per construir un món més generós, compassiu, i que promogui els canvis necessaris per a la igualtat de gènere a tots nivells.

---

62 *The Economist*, 22/4/2020.

Compartir el dolor

Les dones de Tamaia. Viure Sense Violència i SCCL

Paraules clau: vida, violència institucional, vulnerabilitat, cures, dones

TAMAIA
viure sense violència

*Cuidar de mi mateixa no és autocomplaença.
És autoconservació.
I aquest és un acte de guerra política.*
Audre Lorde

Quan tornem als carrers no volem ésser emprades per tapar el gran forat de sentit que aquesta crisi sanitària ha obert, per aquesta raó ens hem decidit a posar la nostra vida al centre de la política com a acte radical. Perquè tenir cura de les dones en situació de violència masclista ens reclama sentit i l'exigència dels recursos que, a hores d'ara, encara no s'han mobilitzat. I perquè per poder exigir-los ens volem lliures per dir, honestament, que les institucions no han estat a l'altura de les circumstàncies.

Tot això passarà, n'estem ben segures. Per bé que res, absolutament res, tornarà a ser com era abans del 8 de març d'aquest 2020. D'això també n'estem convençudes. Probablement perquè nosaltres som les primeres que no volem tornar allà on érem. No sabem si aquesta és una experiència col·lectiva, però és la que ara us podem compartir i, en aquests moments, ser honestes ens és urgent. No només ens hi va el futur, sinó que ens hi juguem el present, la quotidianitat que habitem.

La crisi sanitària de la Covid-19 ens ha confrontat amb la desmesura de la violència institucional, la més cruel de totes, la més difícil de dir, perquè ningú no vol escoltar-la, aquella que —paradoxalment— les institucions també denuncien, la que ens col·loca en el dolor de sostenir les dones en situació de violència masclista i saber, al mateix temps, que darrere les campanyes de comunicació institucional no hi trobem recursos tangibles.

Estem cansades, molt cansades. Ara mateix, imaginar el que està per venir, ens talla la respiració i no, no és una frase feta, és una realitat encarnada, ens falta l'aire per poder respirar perquè sabem que tot el dolor que sortirà de les cases toparà amb la realitat i haurà d'enfrontar-se amb la llista d'espera de sis mesos, amb professionals que carreguen a la seva motxilla tot allò que no poden derivar enlloc, fins que es trenquen, i la lletania de sempre, aquella que d'un lloc et porta a un altre perquè no hi ha res per oferir, res concret, res que sigui real, tan real com és la vida. En aquests dies de silenci als carrers, conscients més que mai del que passa dins les cases⁶³, sentim que és necessari aturar-nos a pensar què ens passa, per poder entendre millor què passa a fora.

En aquest context de confinament, la dimensió de la vulnerabilitat s'ha encarnat en la vida pròpia, en la de cadascuna de nosaltres. Què significa posar la cura de la vida al centre⁶⁴? Sembla que, més enllà dels eslògans, les institucions que gestionen aquesta crisi no saben el que és i el que significa tenir cura de la vida i del món. Només aquesta constatació ens permet comprendre les decisions que s'han pres respecte a tantes i tantes coses, com és el cas de les criatures, castigades a casa amb una pila de deures i sense poder sortir al carrer des de fa més de 37 dies en el millor dels casos, condemnades al terror del maltractament i de l'abús sexual en el pitjor dels casos.

Cuidar és ser-hi, per cuidar cal ser-hi, tenir cura passa ineludiblement per la relació i pel vincle. Aquest fet

---

63. La nostra companya Rakel Eскурriol Martínez explica molt bé què passa dins les cases a *L'aïllament social pel Covid_19, un obstacle més per les dones en situació de violència masclista*, [Medium](#), 6/3/2020.

64. La nostra companya Carme Vidal ho explica a *El privilegi de la no cura*, [Medium](#), 2/4/2020.

evident que forma part de la nostra pràctica professional i política ens qüestiona i ens interpel·la, ara més que mai. On és que hem de posar el cos, la presència i els afectes, les dones de l'equip de Tamaia, on és que ara els podem posar? Aquesta és una pregunta difícil que ens col·loca davant la disjuntiva de saber-nos veritat en la consigna feminista que diu que "tot el que és personal és polític i que tota política és personal".

Així que la nostra decisió és ara una decisió política, i la nostra pràctica política, de sempre, és feminista. No podem cuidar les altres dones si no sabem cuidar-nos també a nosaltres mateixes. I no, aquest no és un acte d'autocomplaença, sinó que és, sobretot, un acte de responsabilitat.

És per aquesta raó que sentim que allò que ens demana aquest moment és aturar-nos i aturar la dinàmica de la inèrcia per poder prendre distància i mirar què passa i què ens passa. Què és el que sostenim amb la nostra pràctica i el nostre treball? Som conscients que els nostres sabers estan, sempre ho han estat, al servei de les dones i al servei del món. Ara, però, aquesta disponibilitat requereix molta precisió, perquè mantenir-la significa no retre acatament a la continuïtat del sistema. Ens hem cansat de la desmesura d'un sistema que estrangula la vida, d'un sistema que, per sostenir la nostra tasca, ens demana regatejar el preu de la vida, i la vida no té preu.

Quan tornem als carrers, no volem ser utilitzades per tapar el gran forat de sentit que aquesta crisi sanitària ha obert; per aquesta raó ens hem decidit a posar la nostra vida al centre de la política com a acte radical, per no perdre el sentit del que fem. Perquè tenir cura de les dones en situació de violència masclista ens reclama sentit i ens convoca a l'exigència dels recursos que, a hores

d'ara, encara no s'han mobilitzat. I perquè, per poder exigir-los, ens volem lliures per dir, honestament, que les institucions no han estat a l'altura de les circumstàncies. De veritat pensàvem que un telèfon era suficient per poder aturar la violència masclista⁶⁵?

A les dones en situació de violència masclista i a les seves criatures, les institucions les han deixat a la intempèrie, tots aquests dies han hagut de decidir com sobreviure sense que hi hagués opció real per fugir de l'infern que és conviure confinada amb un maltractador. On és que poden anar, on és que poden ser acollides físicament les dones i les seves criatures? Què és el que se'ls hi ha dit quan han trucat al 900 900 120 o al 016? Quines alternatives se'ls han ofert més enllà d'anar a denunciar? Què suposa denunciar en aquest context? Més risc? I trucar i que cada vegada t'atengui una professional diferent, amb consignes diferents, etc., què representa aquesta atenció desvinculada per a les dones en situació de violència masclista?

Aquesta situació ens parla de la revictimització institucional de les dones en situació de violència masclista, ens parla de l'impacte de la violència institucional, de la desconfiança més absoluta de les dones en la possibilitat de ser ateses i acompanyades en el complex procés per a la recuperació dels efectes de la violència masclista. Perquè ens ho hem de poder dir i ens ho hem de poder escoltar, darrere del telèfon no hi havia cap hotel on anar, cap residència, cap pavelló amb equips especialitzats per contenir i acompanyar. Hi havia només escolta i validació del seu acte heroic de supervivència quotidiana. I això no és prou ni suficient. Això és dir-los

que no podem fer-hi res, per més que comprenem la injustícia i el dolor que sostenen.

Tampoc no hi ha, a hores d'ara, cap ajut econòmic específic que permeti a les dones projectar-se més enllà de l'absoluta precarietat. Creiem, honestament, que sense recursos econòmics per sostenir la vida pròpia i la de les criatures, és possible transitar la decisió de sortir de la relació de violència masclista? En aquest punt sentim que ja no podem validar cap política pública més d'abordatge de la violència masclista buida de pressupost; ja no podem legitimar les declaracions institucionals perquè ens fan mal, les paraules no ens basten, no les volem escoltar més si no són verdaderes, si no acullen els cossos de les dones i els de les seves criatures.

Vivim un present incert, un present que, en la seva singularitat, ens dona dimensió de la realitat que és i que afronten les dones en situació de violència masclista: la intempèrie institucional. [L'assassinat de la dona veïna de Valladolid](#) és la constatació d'aquesta intempèrie institucional en què es troben les dones en situació de violència masclista, fins i tot després de ser assassinades.

Ja no podem més, no podem fer veure que tot plegat no ens afecta. Estem molt afectades per aquestes polítiques institucionals simulades que diuen protegir les dones en situació de violència masclista però que no hi actuen responsablement ni en conseqüència. El posicionament polític davant la violència masclista s'articula en els fets, no en les declaracions d'intencions, i no deixarem que la distància de l'estadística ens desconnecti del cos, de la vida i de la complexitat de cadascuna de nosaltres, de les nostres circumstàncies.

---

65. La nostra companya Rosa G. Graell ho explica molt bé a *No sabem si tot sortirà bé, però ho intentarem*, [Medium](#), 15/4/2020.

El que ens passa ens importa i ens interpel·la, no com a part d'un percentatge, sinó des de la convicció de la pròpia pràctica, la que ens col·loca davant l'evidència que ens cal assentar la vinculació terapèutica com a eina de recuperació dels efectes que la violència masclista provoca en les dones. Acompanyar els processos de recuperació de la violència masclista demana especialització i equips amb condicions de treball dignes que puguin incidir a través del macrosistema, de l'exosistema i del microsistema⁶⁶.

Les professionals de l'atenció a les dones en situació de violència masclista sabem què suposa la precarietat de les nostres condicions de treball; aquests dies, aquesta dimensió s'ha fet encara més gran, atès que, malgrat tots els equilibris pressupostaris, la nostra posició de fragilitat és màxima, no sabem si ens podrem sostenir i ens podrem garantir la materialitat que la vida requereix. I, en conseqüència, des d'aquesta situació de precarietat sentim difícil fer allò que sabem fer: acompanyar les dones en el seu camí de sortida de la violència masclista i en la seva experiència de supervivència.

És per aquesta raó que hem activat totes les nostres xarxes de sororitat, perquè sabem que sobreviure és, en aquests moments, prioritari. Sabem que d'aquesta crisi només en sortirem juntes, per bé que potser no totes les entitats podrem sobreviure-la. Nosaltres hem fet la feina⁶⁷ de pensar plegades les mesures que ens són imprescindibles perquè sabem que [#SomEssencials](#), però sabem també que no podem sostenir més violència

institucional, perquè ens hi va la vida, no la de l'entitat, sinó la nostra.

El patriarcat va despul·lat, ja ens n'hem adonat i, malgrat la violència masclista que patim les dones, ja no tornarem a donar-li crèdit, ja no ens governen les seves regles ni tampoc les seves institucions.

---

66. <http://www.tamaia.org/ca/objectius>

67. Manifest [La violència no s'atura davant del COVID-19](#), i el manifest [La resposta col·lectiva és la millor resposta contra el coronavirus](#).

Departament de Recerca i Coneixement
Àrea de Drets Socials, Justícia Global, Feminismes i LGTBI
Ajuntament de Barcelona

València, 344, 5a. 08009 Barcelona
T. 93 413 26 69
barcelona.cat/revistabarcelonasocietat

Ajuntament de
Barcelona